

Bródy Sándor:
AZ EGRI DIÁKOK *

I.

Reggeli fél nyolcat ütött a ciszterciták egri székházának toronyórája. A reggeli mise már véget ért, a gimnázium pedellusa (iskolaszolga) pedig elsőt csengetett.

A diákok egyszerre ellepték a székház nagy udvarát, kis udvarát; a szellős, nagy, de homályos folyosókon, a bolthajtásos tanulótermekben alig lézengett még egy-két fiú. Egy pár hanyag diák, aki itt akarta megtanulni a leckét, egy-két kitűnő szorgalmú tanuló, ki még egyszer elismételte, amit tudott.

A többség vígan beszélgetett, szaladgált, vitatkozott a partoldalba épített, szentek szobraival ékesített udvarban, nekidúlt az akácfának, mely éppen virágzott Mária havának e gyönyörű utolsó napján, az 1846. esztendőben.

Körülbelül félszáz esztendeje: de a diákok jórészt akkor is csak arról beszélgettek, amiről manapság. Legfeljebb beszédjük módja volt más, nem egyszer latin szóval szóltak és sok olyan mondást ejtettek, ami azóta divatját múlta. Leginkább tanulmányaikról, a bizonyítványról, tanáraikról s játékaikról beszélgettek.

A labdázás hónapjában leginkább kis és nagy métáról, körbe rótáról meg duplexről beszélgettek az egri diákok.

– Gyerünk, ki gyön délután nagy métára? Pompás helyet találtam a páston!

– Jobb a vár alatt!

– Gyerünk a sáncokba.

– Bekötötted-e már a bőrlabdám?

– Oláh Guszti tegnap duplexben úgy megütötte a hátam, hogy most is sajog bele.

Ezek és ilyes mondások hallatszottak mindenfelől. Különösen a kisebbek csoportja volt igazi játék-kedvben. És sok fejecskében megfordult az a bűnös gondolat: vajha szombat délután volna, amikor nincs előadás s nem kell vasárnapra leckét tanulni.

Itt-ott a nagyobb diákok is belekeveredtek ezekbe a tervelgetésekbe, de jórészt mégis külön csoportot alkottak, beszélgetve csendesen, vagy némán hallgatva egy-egy társukat, aki lassan, majd hirtelen nagy hévvel olvasgatótt nekik.

A Petőfi, Tompa, Arany s Vörösmarty friss versei ragadta el úgy őket, hogy a pedellus első csengetését se hallották. Ezeket olvasták a pesti postával épp most érkezett mindenféle lapokból, folyóiratokból. És míg szemük csillogott a költészet tiszta gyönyörétől: elragadtatva beszélgettek a költőkről, kik közül nem egy városukban járt, mint Petőfi, vagy a dicső emlékű egri várról írt, mint Vörösmarty örökszép hőskölteményében, melynek a címe is „Eger”.

Csak a toronyóra zavarta meg őket egy kissé. Újra ütött s jelenté, hogy már csak egy negyed hiányzik a nyolcból. És lassanként, páros sorrendben jöttek a növendékpapok, akik ide jártak iskolába.

Jöve először a világi kispapok fekete csoportja, akiket egy magas, karcsú, fiatal pap vezetett. Nem diák már nyilván, csak preceptora ezeknek.

* Önálló könyv alakban 1962-ben jelent meg utoljára hazánkban (honlapunk *Képtár* rovatában a mű 1894-es első kiadásának borítója látható, a *Borda Antikvárium* jóvoltából). 1992-ben *Csokonai Attila* közölte, *Az Én Újságom – Válogatás Benedek Elek és Pósa Lajos gyermeklapjából* című antológiában, *Skiz Könyv-és Lapkiadó – KMJ*. 2009. 01. 17.

– Ni, Tárkányi Béla! – suttogták a versolvasó ifjak tisztelettel teli.

– Ez írja azokat a szép verseket? – kérde egy fiatal tót diák.

– Ennél volt látogatóba Petőfi is – jegyezte meg egy idősebb.

Alig hiányzott már egy pár perc a nyolcból, amikor az ifjú népség egyszerre csak hullámozni kezdett.

– A pedellus! Hosszú levél! Mi történt? – suttogták mindenfelé összevissza.

Csakugyan a pedellus jelent meg a rendház kertjének ajtajában, bizonyosan a folyton kertészkedő rendfőnöktől jön s hóna alatt egy hosszú alakú paksamétával, s egyenesen az igazgató lakása felé tart.

Egy-egy szakállas diák – mert akkortájt ilyenek bőven jártak a felső gimnáziumba – megtudakolta az öregtől:

– Tán valami baj esett, Nagyfejeő bácsi?

Az öreg pedellus pedig a félelmetes tömlöc ismert hangzású kulcsait csöngetvén zsebében, foghegyről csak annyit felelt:

– Hosszú levél!...

– Hosszú levél! Hosszú levél! – visszhangzott végig a bűvös szó át az egész téren, be a lassanként népesedő tanuló termekbe.

Vajon mi lesz benne? A kétrét összehajtott durva diósgyőri papiros belső része vajon mit foglal magában? Hiszen csak új iskolaévet szentelő isteni tisztelet után, bizonyítványosztás, vagy hosszú ünnepek, nagy vakációk után szokás ilyesmit írni, kiadni. Ezekben a kérdéseken törték a fejüket sokan, míg mások, különösen a harmadosztálybeliek, minden kérdés és kétkedés nélkül örültek annak, hogy ilyenformán a magyar nyelv, mely nyelvet, mint minden tantárgyat, latin nyelven tanítottak, elmarad, vagy legalább is ebből a nehéz tárgyból, nem kérdez a tanár.

Pont nyolc óra volt. A diákok csendesesen ültek a padjaikban.

De minden tanár – példátlan eset – késett, csak nyolc óra után lépett be az osztályról osztályra a pedellus és szólt:

– Az egész osztály szép rendben jöjjön rögtön a gyűlésterembe.

II.

A tanácssteremben együtt ült már az egész rend. A hosszú zöld posztóval leterített asztal fejenél ült az ősz prior, a rendház főnöke, violakék kis sapka volt a fején, egy korán kinyílt labdarózsát szagolgatott. Jóságosan mosolygó arcán eloszlott ama diákoknak a félelme, kiknek volt okuk a rendkívüli eset miatt megszeppenni. Jobbról a szigorú arcú igazgató ült, balról a legöregebb tanár, fehérhajú, de üde s remek szép arcú férfi, az iskola ünnepi szónoka. Aztán jobbról, balról, sorba az egész tanári kar, végül a legfiatalabb, a tanácsülés vezetője.

Mindannyian gyönyörű szép fekete övű fehér reverendájukban, minden dísz nélkül, csak a prior nyakán csüngött széles arany láncon egy nagy arany kereszt.

A fiatalság lassanként elhelyezkedett. Elöl a kicsinyek, hátul a nagyobbak. Az ajtóban a pedellus s az egyházi állt.

Néma csend lón, alig hallatszott innen-onnan suttogó hang, az is elnémult, amint a prior megszólalt:

– Édes fiaim! Összehíttunk benneteket, mert rendkívüli alkalom készítetett rá. Valamilyik méltatlan társatok letért az erény útjáról s azon van, hogy megcsúfoljon benneteket. Még mi magunk se tudjuk, ki az, de rossz cselekedetét igen is tudjuk. Van is valaki köztetek, aki – kimondani is iszonyodom –, a máséhoz nyúlt... lopott!

Ez a rettenetes szó megremegteté az egész ifjúságot. Izgatottan néztek össze. Ki-ki kereste a bűnöst.

Az ősz prior felállt, már most eldobta kezéből a labdarózsát s szigorú hangon ismételte:

– Igen, lopott! S itt van közöttetek. Nektek tudnotok kell, ki az. Mutassátok meg, mutassatok rá ujjal és mondjátok neki: Eredj közülünk, hozzánk ne érij!

Kínos elnémultsággal feleltek erre a felszólításra.

A prior folytató beszédét:

– Szóljatok, ki a bűnös?

Nem szólt senki.

– Hallgattok, jól van, tehát menjen a dolog másképp. Pedellus, bocsássa be Szűrszabó uramat.

Szűrszabó János belépett a terembe s megállott az ékes testület előtt s köszönt illetendőan, de kissé megszeppenve.

– Ni, a madaras kofa! – suttogták maguk közt a diákok.

Csakugyan az volt Szűrszabó uram, egykoron kemény foglalkozásban mester, sarkantyús; de vénségére a szelíd madarak barátja, bolondja. „Madaras kofa, madaras kofa!”, kiabálták utána a csintalan gyerekek az utcán. Pedig nem is kofáskodott, magának tartotta meg azokat a szebbnél szebb galambokat, haragosnál haragosabb papagájokat, hollókat, csókákat, melyeket mindenfelé összevásárolt, nagy szorgossággal táplált, tenyésztett. Híressége volt ő akkortáiban Egernek, majdnem olyan, mint a nagy líceum palotája, melynek ablaka annyi van, ahány napja az évnek. Neki meg galambja volt ennyi. Háromszáz hatvanöt galambja. Kis, fekete csőrű, nagy, sárga szájú, fehér, fekete, úri fajtájú s közönséges tanyai galambok, pávafarkúak, bóbításak. Elsötétítették egy darabon az eget, ha a mester felröppentette őket. Egyszer eldöntöttek egy négy éves kislányt, amint a kaba elől menekülve, lecsaptak az udvarba. De hát a galambok csak galambok! Lehet mindenkinek, de a madaras kofának volt két olyan madara is, melyet nagy költséggel hozatott külső országból. Két kis kolibri madár, olyan mind a kettőnek a farka, akár egy lant s olyan a színe, mint a szivárványé. Nagy híre is volt a városban ennek a két madárnak, mellyel együtt épp ötszáz, minden fajta madara volt a jó Szűrszabó Jánosnak. Madara ötszáz, de felesége, gyereke, családja nem volt. A madarakat szerette hát úgy, mintha gyermekei volnának, a kolibri madár pedig közöttük két legkedvesebb cselédje. És épp annak kellett elvesznie, épp azt vitték el.

– Szűrszabó uram, halljuk, beszélje el az esetet, a bűnös tán magába tér s előáll.

A madaras kofa siralmas arccal nyögé:

– A madaraim... szomorúak voltak... kitettem éjjelre... az eszterháj alatt háltak... reggel sehol, csak a kalitka üresen... Üresen! – ismétlé és sírva fakadt, de hirtelen abba-

hagyá s dühvel fordult az egész diákság felé. – Hanem most már nyomon vagyok. A tollakat ma megtaláltam egy kert sövényében, a köszmétebokrok között.

– Kie az a kert? – kérde az igazgató szelíden, de hirtelen.

– Potyoró kötélverő mesteré.

– Lakik-e diák nevezett mesternél? Ha igen, álljon elé! – folytatá az igazgató.

Két kis diák kászálódott ki a többi közül s inogó lábbal megállott a tanácskozó asztal előtt. Halotthalvány arcú két fiú: Szihalmi Pál és Viparina Ákos.

III.

– Lépjetek fiaim, közelebb! – szólt az igazgató, aki ettől fogva maga vezette az ügyet.

A két fiú közelebb lépett. Szép, barna, karcsú fiú volt az egyik. Ezt Szihalmi Pálnak hívták. A másikat, a szóke, tömzsi, széles képűt pedig Viparina Ákosnak. Az előbbi vagy tizenhárom, az utóbbi tizenkét éves lehetett. Iskolában egymás mellett ültek, barátok, lakótársak s földiek valának.

– Szóljatok, fiaim, Szihalmi Pál, Viparina Ákos, tegyetek töredelmes vallomást. Egyiketek okvetlenül a bűnös. A szóban forgó kolibri madarakat el nem vihette más, csak közületek egy; szóljatok! Íme, a tiszta váljon most el a bűnöstől s mutasson rá: te voltál, te vagy! – hangzott fel az igazgató bársony hangja.

A két fiú pedig nem vált el egymástól, sőt még jobban összebújtak. A kis Viparina a Szihalmi Pál kezét szorongatta. Szólni egy hangot se tudott egyikőjük sem.

– Ők voltak, bizonylyan ők voltak, valamelyik közülük, tegnap hajnalban még láttam is azt a friss nyomot, mely az én portámtól az ő házukhoz vezetett – jajveszékelt Szűrszabó uram.

– Nagy volt a nyom? – kérde az igazgató.

– Nem, kicsiny, egy fiú lába nyoma! – válaszolta mohón a madaras kofa.

A meglepetés hangjai hallatszottak most fel az ifjúság között: tehát ezek közül valamelyik, Szihalmi Pál vagy Viparina Ákos, egyképpen jó fiú mind a kettő s most az egyik-től meg kell válniuk.

Vajon melyik? A két fiú kérdőleg nézett egymásra: te voltál volna s nekem nem mondtad, miért tetted? Ez a kérdés lebegett elkékült ajkukon. S bár szerették egymást mind a ketten: kölcsönösen biztosra vették egymásról, hogy a másik tette. De miért tette, hogyan sülyedhetett idáig? Mind a kettőnek most hirtelen világosság jelent meg. Emlékeztek arra, mit mondott az elmúlt napokban házigazdájuk haldokló felesége: „Meggyógyulnék én, ha megehetném azokat a szomszédbeli arany madarakat becsinálva!” Talán valamelyikük – csakhogy betöltse a szegény asszony kívánságát – azért vitte el a madarakat. De hogy tudta így eltitkolni a másik előtt?

Csak úgy rajzott fel a sok fogas kérdés a fejükben. Egyre se tudtak válaszolni. Hanem hirtelen elhatározás kelt bennük: az egyik meg akarta menteni a másikat. Szihalmi Pál fel akarta magát áldozni barátjáért, akit bűnösnek vélt s a büntelen Viparina magára akarta vállalni azt a rossz tettet, amit szerinte csak Szihalmi Pál követhetett el.

Ez a nagylelkű, de botor felbuzdulás egyszerre csak pirosra festette az arcukat. S egy perc alatt történt mindez, egy perc műve volt, amíg az idősebbik ilyesfélét gondolt magá-

ban: „Nekem még megbocsát az én jó apám, más iskolába is adhat, ember lehet még belőlem, de a szegény Viparinának soha meg nem bocsát az édesapja, módja sincs máshová iskolába adni, mint éppen csak ide. Elpusztul, ha innen kicsapják a szegényt!”

A szegény Viparina pedig ezt forgatta az eszében: „Minek is kínlódjam én itt? Úgyse nekem való az iskola. A kis testvéreimtől vonom el azt a tíz sájin forintot, amit apám havonta nekem küld. Jobb lesz, ha mesterségre megyek, vagy az apámhoz állok, legyen vénségére, aki átveszi a hivatalát: az egyházfi szép tisztét s a harangozóságot. Velem semmi baj nem történhetik, ha el is kergetnek innen, de mily csúfság az olyan úri fiúnak, mint a Pali! Az emberek tolvajnak nevezik, otthon a mamájának kiég a szeme szégyenletében!”

Néma csend volt a tanácsteremben. A fiúk visszafojtották lélegzetüket, amint megszólalt Szihalmi Pál:

– Én voltam!

És fejét lehajtva, megtörötten várta az ítéletet. Fel sem hangzott az ítélet, midőn a kis Viparina vékony hangja is megcsendült. Zavarodottan, töredezett hangon mondja:

– Én is voltam!

– Tehát együtt voltatok? – kérde az igazgató összevonva szemöldökét.

– Nem, csak én egyedül! – szólt Pali most már nyugodtabban.

De Ákos nem engedte az igazát, hebegett, motyogott, összezagyválta a szót, mindent magára akart vállalni s így csak jobban belesodorta a bajba barátját.

A madarak barátja ott állt mögöttük. Vérben forgó szemét feléjük fordítá, szólni s kiabálni akart örömmel s gyönyörrel: íme, megvannak! Majd hogy rájuk nem rohant, de türtőztette magát, ahogy tudta, hanem beszélt, hadonászott:

– Hát ti vagytok, szép madarak! Tudtam, láttam azelőtt is, amint vedertétek a galambjaimat, csúfoltatok a páváimat! Ti tettétek – tudtam! Láttam az arcotokon, amint másnap elmentem hozzátok keresni az édes kis arany madaraimat. Hát kellett a tolla, kalap mellé kellett, biztosan ott van most is!

Egy osztálytársat elszakasztottak hirtelen a két bűnös kalapjáért. Két egyforma kalap került a tanácskozó asztalára. Színre, nagyságra egy, csak abban különbözött az egyik a másiktól, hogy alig látható piciny kolibri madár tolla, vagy helyesebben pihéje volt az egyik szalagja mellett.

– Kié ez? – kérde az igazgató.

– Az enyém! – szólt Pál.

– Az enyém! – nyögte Viparina.

– Csend, elég! – szólalt meg a prior.

Aztán a tanító szerzetesek felé fordulva félhangon mondá:

– Tisztelt rendtársak, határozzunk e felett a két elvetemült ifjú felett!

IV.

Még aznap délelőtt kihirdették az ítéletet. Szihalmi Pált és Viparina Ákost kicsapták a rend főgimnáziumából, de ha a kancellária is úgy akarja, ahogy a tanácsgyűlés: az ország összes iskolájából.

Könnyű dolog nagylelkűsködve más hibáját magunkra vállalnunk, de hej, nehéz ennek a következményeit elviselni. Bizony kicsordult mind a két fiúnak mind a két szeméből a könny, amikor az igazgató latinul és magyarul kihirdette nekik az ítéletet, aztán egy pár szigorú szó kíséretében megmutatta, hol az ajtó, merre pusztuljanak el, de hamarosan.

Pedellus nem vezette őket ki a városból, mint ahogy a református gimnáziumokban szokás volt a kicsapott diákot kihordani a határba: mégis csak most tudták meg, mit jelent innen elválni. Egy pár órával előbb még örültek a délutáni vakációnak, bezzeg nem repesett most a szívük annak a vakációnak, melynek a végét se látták.

Szomorú szabadság!

„Könnyű madárnak ágról-ágra szállni” – de nehéz, nagyon nehéz az emberfiának megválni szerette társaitól, a helytől, melyet úgy megszokott, úgy megszeretett!

A kicsapott diákok szerettek volna egyenként elbúcsúzni társaiktól, mindegyiknek külön-külön a nyakába borulni, még a haragosoknak is, de az osztályfőnök nem engedte azt sem, hogy legjobb barátaikkal kezet foghassanak.

Nem is kérte őket senki, csak titkon kelt egy-egy sóhaj a távozók után, egy-egy jó barát szemében jelent meg könny. Ők is csak sírni tudtak, sírás közben csak ezt a két szót nyögni:

– Isten áldjon! Isten áldjon!

Úgy botorkáltak kifelé, alig látva, alig hallva, ami körülöttük élt, körülöttük hangzott. Csak kinn ébredtek föl ebből az álomszerű állapotból. Bora néni, a vén rossz szemű zsemlyés kofa, aki már vagy negyven esztendeje árulta „marcit”, sóskalácsot vitt, meghallotta a diákok sorsát s elejbük állott.

Erőnek erejével egy-egy cipót akart szegényeknek adni – hitelbe. „Majd megfizetitek, ha a lyukas hídon pénzt találtok.” – mondá nekik.

Könnyezve köszönték meg s utasították vissza a jó öregasszony ajándékát:

– Ne eszünk mi már többet, Bora néni, a maga zsemlyéjéből! – mondá Szihalmi Pál, aztán megtörülve szemét, odafordult társához:

– Töröld meg a szemedet, ne menjünk szégyenszemre keresztül a városon.

De azért csak pityeregtek egyet-egyét. Valamelyik talán meg is bánta, amit cselekedett, de csak egy percre.

Még mindig nem tudták meggondolni cselekedetük következményeit, még mindig nem tanakodtak azon, mit fog apjuk mondani a dologhoz, ők maguk mivé lesznek. Csak az fájt nekik, az az érzés szorította össze szívüket minduntalan, hogy ki vannak taszítva onnan, ahol még reggel otthon voltak s ma más ül a helyükön...

Az első más dolog, amire gondoltak, csak házuk előtt jutott eszükbe.

Mit fog mondani házigazdájuk, Potyoró mester, ha meglátja őket, ha megismeri arcukon: mi esett meg velök!

Bizony az nem vett észre rajtok semmit. Csendesen ült beteg felesége ágya mellett. Beteg volt, amikor ők reggel elmentek hazulról, de most nem volt s nem is lesz többé az.

Meghalt. Tompa fájdalomba merülve, némán ült a szegény mester felesége holtteste mellett s észre sem vette őket, akik kezdetben nem látták, mi történt, de csakhamar meglátták, vagy helyesebben megéreztek, amint az ágyra pillantottak.

Megüvegesedett, nyitott szemekkel, sárgán, mint a viasz s mozdulatlanul, mint egy darab fa feküdt ott a mesterné asszony.

– Meghalt! – hebegte önkénytelenül Pál.

A mester, mintha álmodnék, igent bólintott fejével. A fiúk közelebb léptek a halottas ágyhoz. A halál, házigazdájuk fájdalma elfelejtette velük a történeteket. Nem is szóltak egy szót se, hanem kifordultak a konyhába, ahol nyolc árván maradt kisgyerek – mind kisebb, mint ők – zshivajgott.

– Csitt! – mondá a legnagyobbik – anya meghalt!

– Meghalt! – ismétlé egy négyéves kislány, akit Csin Terkának neveztek a gyerekek, mert nagyon csinos volt.

– Bizony, pedig apa megfőzte neki azokat az arany madarakat, melyeket Szűrszabó bácsitól hozott el az éjjel s azoktól meg kellett volna gyógyulnia! – suttogta a hétéves Anti.

A szomorúság e sötétségében hirtelen világosság derült fel nekik. Hát egyikük se követte el bűnt, hanem a mester, hogy megmentse élete párját a haláltól. Babonából tette.

A kis Viparinának most eszébe jutott egy pillanatra, hogy ő visszamegy az igazgató elébe s fölfedez mindent.

– De akkor a szegény mestert bezárják, börtönbe vetik! – mondá az idősebb s okosabb Pál.

Megölelték egymást s megfogadták kölcsönösen: nem szólnak senkinek, szenvedjenek inkább ők, mint a nyolc árva szerencsétlen apja, kit, ha becsuknának: meghalnának éhen gyermekei.

Azon nem is tűnődtek, hogy került az egyik kalaphoz a kolibri madár tolla? Szihalmi Pál inkább a fölött évődött: mi lehet az oka, hogy se levelet nem kapott otthonról, se az az élelmiszerekkel megrakott társzekér nem érkezik meg, amelyet pedig minden második hónapban rendszeren elküld az édesapja. Most már két hónapja múlt, hogy se hír, se levél, mindennek se híre, se hamva.

V.

Másnap délután temették el a mesterasszonyt. Az a szomorúság, mely itt körülvette őket, megint csak elnyomta a saját bajuk felett való bánkódásukat.

De másnap reggelre kelve, eltelt a szívük keserűséggel, amint látták a szomszédbeli fiúkat iskolába menni, most megirigyelték még Piczere Pétert is, aki búsan ballagott el előttük, tudta most is biztos, hogy felelni fog, még pedig számtanból, tudta azt is, hogy nem tudott a leckéből – egy kommat sem.

Tanakodtak: mi tévők legyenek a mai napon? Elhatározták, hogy felmennek a környékbeli legmagasabb hegy, a híres piros bort termő Eged tetejére.

Amikor délfelé felértek, a tetejéről lenéztek: vajon nem jön-e kocsizáró; mert ha jön, erre kell jönnie, alant a tárkányi úton.

Nem jött, egyetlenegy szekér se jött, még meszet hordó palóc talyigája se látszott semerről.

Néma volt körülöttük az egész országút, a természet is csendes.

Alant a soktornyú város, az érseki Eger olyan kicsinek látszott, akár egy nagyobb fajta bogárgyűjteményes iskátulya.

Szédülő fejjel néztek le a liliputi városra, majd ismét az országútra szegezték tekintetüket.

Hiába! Az idő estére vált. Az Eged alján vén szőlőtőkék friss virága nyitott, nagy, nehéz, pézsmás illattal, hogy alig tudták kiállani. A májusi szél meg felhordta hozzájuk a virágok porát: alig hogy láttak tőle.

– Este van, jerünk haza! – szólt Szihalmi Pál.

– Jerünk! – hagyta rá a kis Viparina.

És megindult a két fiú. Pál karjával derékon övezte Viparinát: így nem vesz erőt rajtuk a hideg, mely a hegy besüppedt csúcsán – tűzokádó hegy lehetett az valaha – egyszerre megcsapta őket.

Óvatosan ereszkedtek le a mohos, páfrányos sziklákon. Így értek el a jegec-barlangig, mely most is, mint mindig, úgy ragyogott a hegy nyakán, mint egy óriási gyémánt nyakékesség.

– Vagyunk haza kristályt? – kérde Ákos.

– Nem – mondá Pál –, hanem add ide a bicskád, hadd véssek valamit valamelyik nagy jegecre.

De a kvarc- és ametisztjegeccek kemények voltak, feljebb kellett menni a gipsz-jegec-barlangba. Az puha, talán alig több száz esztendejénél, hogy itt ragyog, ilyen ásvány egy évszázad alatt is képződik. Pedig száz év alatt kevés ásvány születik.

Végre találtak egy nagy s tiszta gipsz jegecet. Abba karcolta bele reszkető kézzel Pál:

„Anno 1846. Itt voltunk. Talán utoljára. Szihalmi Pál és Viparina Ákos jó barátok.”

Aztán ereszkedtek lefelé. Későn volt már, amikor a városba értek, ott már akkor javában égtek az utcai lámpások. A gimnázium épületében Mária Miasszonyunk kőszobra körül, a virágbokrok közé aggatott mécsesek azonban álmosan pislákoltak már. Csak a ciszterci rend védőszentje, szent Bernát előtt égett a nagy vörös mécses.

Félve suhantak, futottak haza, hogy meg ne lássa őket senki.

Potyoró uram a kapuban várt rájuk.

– Tán megjöttek otthonról? – kiáltott fel Pali.

– Nem jött biz ott senki, csak egy levél.

Szihalmi Pál izgatottan bontotta fel a levelet s olvasá, amint következik:

„Szerelmes fiam! Amely pillanatban olvasod ezen leveletem: én már akkor rab vagyok, talán ki sem is szabadulok. Felségárulási pert akasztottak szegény apád nyakába. Hogy ártatlan vagyok, hogy királyomhoz hű: azt el kell neked hinni, fiam. Árulás, vádaskodás az egész. Kiszabadulok-e még valaha, vagy nem? nem tudom. Csak azt tudom, hogy most visznek. Édesanyád nem köszöntet, mert alig tud magáról, őt jobban elővevé ez a baj, mint engem. A jószágokat, holmikát hivatalosan most pecsételik le. Nem rendelkezhetem immáron hát semmivel, ne is várj azért hát se pénzeket, se ne várjad a jövő havi eleséges szekeret. Igyekezzél, hogy addig is meglehess valahogy, míg ártatlanságom felől, tisztában lesznek Bécsben. Tanulj, nevelkedjél erkölcsben, tudásban, írv anyádnak, hogy nyugtalan ne legyen, és ne vessed meg a te szegény jó, magával is tehetetlen apádat: Fenyő-Szihalmi Szihalmi Gábort.”

VI.

Neki indultak a világnak. Ahogy mentek-mendegéltek, hát egyszerre csak egy nagy-nagy árok nyílik előttük s abból az árokból lósóska, galagonya, mindenféle lapu és úti bodza közül kiáltás hallatszik feléjük:

– Emberek, gyerekek, segítsetek!

Pali rögtön leereszkedett az árokba: hátha segíthet valami szegény ember baján.

Meg is találták a jajveszékelőt, egy juhász volt, aki, mintha valami elmebéli baja volna, úgy keresgélt, minden bokor alját megkapirgálva kampós botjával, megzöröggtetve minden harasztot.

– Nincs, nincs, sehol sincs! – siránkozott kezét tördelve.

– Mije vészelt el, bácsi? – kérde Pál.

– A pulim, a kutyám, ó jaj, nem láttátok?

– Nem, hanem segítünk keresni.

De hiába keresték, szólingatták: nem lelték meg a pulit. A juhász pedig siránkozott folyton s olyan kétségbeesetten, mintha minden vagyonát elvesztette volna. A kis Viparina meg is kérdezte tőle:

– Hát úgy szerette azt a pulit?

– Úgy-e? Hát lehet-e juhásznak nem szeretni a kutyáját? Hát ki a juhásznak a húséges társa, ha hónapokon át embert se lát? A puli, a kis puli. Ki bojtárkodik mellette hívebben, mint a leghívebb bojtár s még se kér fizetséget, se komenciót, csak egy kis kenyeret, avas juhtúrót, ünnepnapon egy kis tejet, szalonna háját? A puli, a haszontalan kis borzas juhászkutya. Aztán ha száz keze, ezer bojtárja volna is a szegény juhásznak: vajon tudná-e úgy összerelni, olyan kordában tartani a nyáját! Hogy félnek tőle még a vén kosok is, pedig nem harapja meg még a gyenge bárányokat se.

– Hát olyan nehéz egy ilyen kutyához jutni?

– Nehéz bizony. Nem is mindegyik arra való, aztán sok idő telik el, míg betanítja az ember. Aztán ez is csak olyan, mint a diák, ahány: annyiféle a feje. Az egyik, ha holtig tanul: se lesz belőle pap, olyiknak meg olyan az esze, mint a láng, csak úgy fogja, amihez ér... Olyan pulim nem lesz többet soha, míg világ a világ...

Az öreg juhász egyre jajveszékel, egyre füttyentgetett az eltévedt kutyának s úgy látszott: alig-alig törődik a nyájjal, mely eközben szanaszét szaladgált a beláthatatlan hosszúságú széles árkokban.

Egyszerre azonban – a fiúk még semmit se láttak – a bacsó felkiáltott:

– Itt van, itt jön ni, mint a nyíl!

Pálék még most se láttak semmit. Hiába, jobb, élesebb, messze látóbb a szabadban élő ember szeme, még ha öreg is.

Egy másodperc múlva azonban ők is látták, mint űz árkon-bokron keresztül egy kis fekete kutya egy nagy fehér bárányt. Most már valami csilingelést is hallanak. A báránynak alighanem csengettyű van kötve a nyakára.

– A csengőst, a legszebbet, a selyemszőrűt hajtja, amoda Árokszállás felül, alkalmasint elhajtották, amikor itt az imént elfogott az álom, de a puli utána sompolygott s visszakergeti. Megtette már akárhányszor! – szólt lelkendezve a juhász, alig várva, hogy a báránnyal hozzá fusson hú kutyája.

Bródy Sándor: Az egri diákok

http://www.posalajos.com/lapok/tartalomjegyzek/azenujsagom_pdf

http://www.posabacsi.com/lapok/tartalomjegyzek/azenujsagom_pdf

http://www.mesekiraly.com/lapok/tartalomjegyzek/azenujsagom_pdf

Végre ott voltak. A puli kaffogott s olyan sunyin nézett gazdájára, mintha csak mosolyogva azt mondaná neki:

– Visszahoztam!

Aztán a fiúkat szaglászta, de a bacsó rája szólt, úgy, mintha emberrel beszélne:

– Csiba! Jó emberek, kerestek téged velem együtt! Hanem inkább szorítsd meg egy kicsit a nyáját!

Pár perc alatt újra össze volt terelve a nyáj, a puli visszafutott aztán gazdájához s csendesen utána ballagott.

A fiúk lassan-lassan beszédbe eredtek a bacsóval, aki nem volt olyan szűkszavú, mint amilyenek a juhászok rendszeren. Megmondta a jó ember nekik azt is, hogy mi járatban van, honnan jön. Emide valamelyik Heves megyei tanyáról jön, uraság juhásza, de a gazdája meghalt nemrégiben, nem maradt senkije, „egy mákszem cselédje” se, csak valami húga lakik fent Szatmárban. Annak hajtja fel a nyáját, úgy tészen, mint a megboldogult uraság is rendelte még életében. Annak viszi a testamentumot is, itt a zsebében, hogy ki ne semmizzék.

– Hát az úrfiak mi járatban vannak?

– Mi is épp Szatmár vármegyébe megyünk.

– Talán éppen Váraljára?

– Oda éppen, talán kend is?

– Ejnye, persze hogy oda, talán ismerik is ezt az úrasszonyt? Azzal a bacsó odanyújtotta Pálnak a nagy testamentum levelet, melyre ez vala írva: „Adassék ez levél édes húgomnak, Fenyő-Szihalmi Szihalmi Gáborné úrasszony kezébe.”

– Hisz ez az én édesanyám! – kiáltott fel örömmel Pali.

No, sokat emlegette akkor a maga édesanyját a megboldogult tekintetes úr. Bedécs Mátyás – mondá, mert az a nevem – Isten nyugosztalja –, kend pedig elviszi a szép ritka nyáját az én édes húgomnak. Megindul vele abban a minutában, ahogy eltemettek. Hajnal pirkadását se várja, hanem megyen. Aztán elviszi neki a végrendelkezésem. Az ugyan benne megírva, hogy amim volt életemben, az az övé halálom után. Legalább megemlékezik rólam, az életben úgyse tudtam megbecsülni. Magamnak élő ember voltam, feléje sem néztem vagy tizenöt esztendeje. Bezzeg jó volna most, ha itt volna mellettem, nagy nyavalyámban istápom lenne, aki befogná a szememet. Bizony fizetett cseléd fogta be a szegény tekintetes úr szemét!

Pali most tudta már, kiről van szó, Kováchy Leó bácsiról, akit vad embernek nevezett édesapja, amiért édesanyja annyit sírt-rítt.

Most már ő is megkönnyezte, hanem csakhamar felszáradtak könnyei. Örült annak, hogy ilyen becsületes útitársra akadt, mint az öreg Bedécs Mátyás, vele együtt majd csak haza érnek.

– Vajon hány nap alatt érünk haza? – kérdé a juhásztól.

– Két hét is beletelik abba, ifiúr, lassan poroszkálnak ezek a kicsi bárányok; gyengék az istenadták, két-három hónaposak csak, pihenni kell velök nemegyszer odáig. Csak legalább ebből a Csörsz árkából kikászálódhatnak.

Csörsz árka! Ütötte meg a szó a fiúk fülét.

– Csörsz árka, hát így hívják ezt a rengeteg árkot? – kérdé az egyik.

– Úgy bizony.

– Mért?

– Hogy mért, annak esete van. Szép esete, majd elmondom. A nap úgyis már nyugovóra szállt, legjobb lesz itt ütni tanyát az éjjelre. Emitt, a nagy vadalmafa alatt. Itt a bundám, heveredjenek le rája, én majd szedek egy kis száraz gallyat, rakok egy kis tüzet, így nem mernek idejönni a szúnyogok. Aztán szalonnát is piríthatunk nyárson. Hát nincs a tarsolyban semmi? No, van nekem, el leszünk vele valameddig.

A tűz pattogott, a szalonna sercegett a nyárson, friss illatos zsírja jó barna kenyérre csepegett, a juhász meg mesélt, mesélt:

Hol volt, hol nem volt, nagyon régen lehetett, mert még a nagyapám se emlékezett az idejére, élt szép Magyarországon egy longobárd király, Rád nevezetű. Nagyon rossz ember volt. De néha ilyenek jut a világi szerencse: volt neki koronája, engedelmes népe, gazdagon termő földje, nyája anyyi, mint csillag a tejúton.

Mind ennek a nagy gazdagságának legfőbb ékessége vala liliomszál lánya, akit Delikének hívtak. Hiába volt azonban megáldva ennyiféle jókkal a longobárd király: egyszer csak egy napon hadat üzent neki a csehek császára. Boczláv a neve, a népe tenger, hatalmasa erősebb, mint a Tisza áradása. Azért vala pedig mind ez, mert Delike kikoszarozta a bálvány Boczlávot, amikor az kendertiloláskor nála járt háztüzet nézni. Hát ettől nem lehetett megmenekedni, itten el kell pusztulnia a gonosz Rád királynak.

Hanem a legnagyobb veszedelemben egyszer-egyszer megnyiladozik Isten segedelme még a gonosznak is. Csörsz királyfi, avaroknak ura, egyszerre csak ott termett hadával, erős vitézi karjával: „Szomszédod vagyok, segítek is rajtad!” – mondá virradatkor. Másnap este már nyoma se volt az ellenségnek. Futott, aki el nem esett, Boczláv is, a császár ott hagyta drága sok kincsét, sok szép marháját, gyémántos koronáját, mert a nélkül nem ment harcba, háborúba soha.

Itten összegyülekezének a frigyes társak osztozkodni a sok szép drága prédán. De Csörsz királyfi visszadobálta a legszebb arany billikomot, a legtáltosabb paripát is.

„Nem kell, nem kell, semmi se kell nekem, csak a lányod, aranyos Delike!”

Így bújt ki a szeg a zsákból. Nevetett is magában a longobárd király: „Addig várj csak, – gondolta magában – amíg megkapod a lányom. Hamarabb lesz az enyém a te országod, amint hogy annak enyémnek is kell lennie.” De azért jó barátságot színlelt, nem mondta ki az igazi gondolatját, hanem ilyen szóval szólott:

„Hát én szívesen neked adom, édes fiam, csak egy baj van a dologban. Megfogadtam, amikor megszületett, hogy csak olyannak adom, aki itthonról hajón viszi el az új otthonába!”

„Jól van, – mondá a tüzes királyfi – hát vízen fogom hazavinni, nem telik bele egy hold se!”

Azzal hazavágtatott, maga elé rendelte az egész avar népet, katona volt mind egy szálig. Megparancsolta, hogy a Tiszától egészen a longobárd király palotájáig olyan széles meg mély árkot ássanak, amelyet csak tudnak.

Ástak is, mert csodát teszen az urához hű nép, hanem hiába. Amikor már csak vizet kellett eresztetni a tenger nagy árokba: megütötte a mennykő a szép Csörsz királyfit. Hét

éjjel, hét nap siratta a királylány, tündérszép Delike. Akik erre laknak, ma is emlékeznek rája, ma is emlegetik a nevét a szép avar királyfinak.

A zsarátnok már elhamvadt, de a juhász még mindig mesélt. Ne volt olyan hely, amiről regét ne tudott volna mondani. Valóságos mesefa volt, csak úgy hullatta a szebbnél szebb meséket. A fiúk nagy lelki gyönyörűséggel hallgatták.

– Még, még! – rimázkodtak neki, pedig késő este volt már.

– Éjszakára jár az idő, elmúlt 10 óra – mondá a juhász.

– Honnan tudja, bácsi? – kérde Pál.

– Onnan, hogy itt a lábam előtt kinyílt az esti mécsvirág virága, az pedig ilyenkor szokott kinyílni.

Másnap reggel korán felszedelőzködtek s lassan poroszkáltak előre a harmatos úton. Néha, néha megpihentek, ha valami szebb helyre találtak. Akadt pedig ilyen elég, különösen, amikor már jól benn voltak Borsod vármegyében.

Kellemesen telt az idő, a fáradságot alig érezték. A juhász tartotta őket szóval, kérdezősködött is tőlük egyről-másról, de azt egyszer se jutott eszébe megkérdezni, hogy hát ilyen úrfiak mért mennek olyan nagy útra ilye könnyű szerrel, gyalogosan.

Nem tűnt fel ez az öregnek, mert nagyon gyakori volt ilye alkalmatossággal utazó diákot látni abban az időben. Frissebbek voltak még akkor, kevesebb a tunya, akárhány felkerekedett s gyalog járta be az országot, hogy megismerje. Gyalog ment haza nagy vakációra, mert a szekérút sokszor olyan rossz volt, hogy nem kettő, de tíz ló se bírta volna haza vinni őket. Aztán a református kollégiumok is ontották ünnep előtt, ünnep után az apostolok lován járó legátust (ünnepi szónokoknak kiküldött nagyobb diák), mendikánst (kisebb diák a legátus mellett) a kollégium számára gyűjtő kisebb-nagyobb diákot.

Miskolc határán meg is szólították a fiúkat: „Nem mendikánsok-e?” „Azok” – válaszolta Pál, hogy megmeneküljön az őszinte vallomásuktól. „Szedtek-e sok pénzt?” – kérde a kíváncsi úriember. „De mennyit!” – mondá Pál.

Miskolcon majdnem egy napot töltöttek. A juhász egy pár csizmát akart venni ott, hol a legfáinabb csizmák teremnek s 999 ember van ezen a mesterségen. Hatalmasok ők is, ők az urak ebben a városban, mely Egernél is nagyobb, pezsgőbb, élénkebb. Oda járnak négy megyéből is.

Éppen hetivásár volt, az öregnek módja vala megválogatni a csizmát, melyet az ilyen ember nem egy-két esztendőre, de egy egész életre vesz.

A fiúk meg addig kimentek a szomszéd Diósgyőrbe, megnézni a híres papírgyárat. Már-már ott valának, amikor valami dűlőnél eléjbök kerül egy kétkerekű talyigán az a kíváncsi úr, kivel aznap reggel találkoztak s kinek Pál azt mondta, hogy mendikáns diákok, viszik a sok pénzt haza Sárospatakra. A jó ember felkiáltott örömeiben, amikor meglátta őket:

– Ni, ni, a diákjaim! – és megállította őket. – Hé, diákok, hisz nem erre van Patak!

Pali elpirult, de aztán elnevette magát:

– Nem oda megyünk egyenest, hanem előbb még egy kicsit Szatmár vármegyébe, Váraljára!

– Váraljára, igazán Váraljára, ez dicső dolog! Én meg Károlyba megyek éppen. Nosza, üljenek fel, tetszenek nekem, elviszem magukat odáig. Onnan már csak egy macskaugrás az egész!

Pali meg akarta köszönni a különös ember szívességét, majd hazaérnek ők gyalog is, habár egy nappal később; meg oszt' a juhász is visszavárja őket. Hanem a kis Viparina, aki egy kissé kiállt a nagy útban, szeretett volna nagyon kocsióra ülni s titokban megbökdöste Pált:

– Ülünk fel! – suttogá rimánkodva.

– No, üljenek föl, szívesen elviszem –, biztatja a talyigás.

Pali se sokat gondolkodott, vágyott már haza nagyon, hát könnyű volt ráállani.

– Hát, ha olyan szíves! Ülünk fel, no!

Felültek. Gazdájuk tartotta őket szóval, egy párszor kerülgette is, hogy mifélek, de Pál nem akarta elérteni a kérdést, még hírüket terjeszti odahaza a megyében.

A nap már delelt, mikor valami kis rongyos kis tanyára értek.

– No, itt megebédelünk, fiúk, atyafiságom itt lakik! – szölt a gazda.

Csakugyan, amint befelé talyigáztak, hát minduntalan megszólalhattak a különös urat. Kérdezték, faggatták, de az olyan szóval felelt, amit nem értettek meg.

Végre egy kidőlt-bedőlt falu viskó udvarába hajtottak be. Hanem a lakószoba, ahová beléptek, olyan fényes, gazdag bútorzatú volt, mint amilyen rongyos a ház külseje.

– No, diákok, üljetek le, ott az asztal, mindjárt hozzák az ebédet!

De ahelyett, hogy kiszölt volna az ebédért, egyszerre csak belülről bezárta a nehéz tölgyfaajtót s a kulcsot kivevén a zárból, forgatta az ujján s megváltozott hangon így beszélt:

– Már most adjátok ide azt a pénzt, amit összeszedtetek, de mind egy petáig.

Halálos rémülettel látták be mostan, hogy hova kerültek: bizonyosan valami rabló kezébe.

Vacogó foggal, egész testükben reszketve, alig tudták most megvallani:

– Nem vagyunk mendikánsok, nincs egy krajcárunk se, kicsapott diákok vagyunk.

– Kicsapott diákok, annál jobb! Ha elkergettek az iskolából, felveszlek én benneteket az enyémben.

A fiúknak e pillanatban sejtelmük se volt arról: miféle iskola ez.

Komédiások, eróművészek, csepűragók, bűvészek, szóval szemfényvesztők iskolája, melynek mestere a talyigás.

VI.

– Ne féljete, víg élet van itt. Ha jól viselitek magatokat, olyan dolgok lesz, hogy a kis királynak se különb! – vigasztalta őket a talyigás ember, amikor látta, hogy reszket az álluk, hogy vacog a foguk.

Türelmét még akkor sem vesztette el, amikor a gyerekek sírásra, könnyöngésre fogták a dolgot:

– Soh'se sírjátok, soh'se sírjátok! Nem használ az már semmit. Aztán – tette hozzá szigorúbban – lelkecskéim, valahogy el ne próbáljátok illanni, mert ez a tanya, sőt a második, harmadik szomszéd tanya is mind, mind az én híveim lakóhelye; megfognak, vissza-

hoznak benneteket. Bizony egy darabig oszt megsínylitek ezt a kis sétát. Nem, nem sóba áztatott virgács. *Deldeli* – így hínak engem, tanuljátok meg, nem veri a tanítványait, ellenkezőleg: enni kapnak. Sós halat, egyre csak besózott halat, amire ugyancsak megszomjazik az ember. Mindennap három gyűszű víz: csak ennyi ital jár ki a heringen élő szökevény fiúnak, pedig jóízűen meginnék három pintet is. Hadd szomjazzék, ez a büntetése. No, nem olyan szigorú, kiállja majdnem mind, egy-kettő, ha belehal. Vannak, akik egy hétig is szomjaznak, azért meglehetősen jó a szívük. Például nézzetek ide.

Deldeli kinyitotta a szomszéd kamra ajtaját. A fiúk könnyeiken át alig láttak ott az első percben egyebet sötétségnél. De szemük csakhamar hozzászokott ehhez a sötétséghez, s a kicsiny, elhagyott kamra közepén, szalmavackon guggolva, valami emberi alakú váz nézett rájuk.

– Vízet, vizet! – hallatszott a nyöszörgés.

A váz szólott-e, vagy a föld alúl jött az a panaszos, elhaló hang?

Az ajtó hirtelen becsapódott előttük.

– Nos, láttátok? Ide kerül az engedetlen. Az engedelmes azonban ide.

Egy másik ajtó nyílt fel előttük.

– Lépjetek be, jertek, előre!

Gyönyörű tágas szobában valának. De sehol egy ablak a falakon. A tető volt félig üvegből, azon át sugárzott be világosság a selyem, bársony, aranyozott bútorokra, melyek nem igen voltak egy fajtából valók. Nagy, piros márvány asztal a szoba közepén: szögletes; tükrös; fényes; ezüstös szekrények a szögletben: gömbölyű tetejűek.

A falakon arcképek voltak. Olyan fajták, mint a mai fényképek, csakhogy sokkal tökéletlenebbek.

Bizony, a fiúknak nem jutott eszükbe ezeket az arcképeket szemügyre venni, de Deldeli úr figyelmeztette őket.

– Nézzétek, az a nagy pápaszemes a mi londoni királyunk, ez a kis bajusztalan pedig a párisi főnök.

Micsoda király, micsoda főnök lehet az, akit ez a két arckép ábrázol? – ez a gondolat ütődött most a Pali fejébe, aki hamarabb összeszedte magát, mint Ákos, aki most is lassan rítt, szepegett, csuklott, közben-közben pedig elbámult a szépséges szép bútorokon, amelyeneket nem látott még soha.

Egyikük se mert szólani. Pedig mennyi minden kérdés szorongatta különösen a Pali torkát. Hol vannak, miféle iskola ez, ahol egy ilyen ember tanít? Milyen jó lett volna ezt megtudnia.

Deldeli úr eltalálta a gondolatát:

– Kíváncsiak vagytok, kicsikéim, nagyon kíváncsiak, de majd megtudtok mindent, csak türelem. Most üljetek le és egyetek valamit, igyatok is, ha ízlik. Én most elmegyek, de visszajövök – nemsokára.

Egy kék kabátos kisfiú, olyan halvány, nyúlt képe volt a szegénynek, megterített hirtelen. Ezüst evőeszközt, szép tányérokat, köszörült üvegkancsót rakott elejbük.

Aztán hozta a sok drága jó ételt. Pirosra sült pulykapecsenyét, csöröge-fánkot, sőt cseresznyét is.

Éhesek, szomjasak voltak Szihalmi Pálék, de azért nem mertek hozzányúlani sem ételhez, sem italhoz.

A kék kabátos fiú csak integetett nekik, hogy egyenek, de hiába, irtózáttal fordultak el a megrakott asztaltól.

Egyszerre csak, amikor az ételhordó gyerek az utolsó fogást hozta be, Szihalmi Pál felugrott székéből s megragadta némán integető kis inasuk karját:

– Mondd meg, hol vagyunk? Mondd meg, kérlek!

A fiú nem szólt, csak fejével intett nemet.

– Néma vagy? – kérde Pál szájalommal teli.

A fiú megint csak nemet intett.

– Szabad beszélned? – suttogta Pál.

A fiú nemet intett a fejével s kiszaladt.

Tehát nem szabad beszélnie! Mért nem, micsoda rettenetes titkokat rejt ez a félelmetes ház, mely kívülről vityillónak látszik, bent pedig palota és börtön egyben.

Deldeli úr újra bejött, de megint csak nem felelt ezekre a kérdésekre. Inkább bosszankodott, hogy a fiúk semmit sem ettek.

– Mitől féltetek, nincs ez az étel megmérgezve, nézzétek! – szólítja meg őket s felragadott egy pulykacombot, jóízűen felfalatozta.

Most már az éhség s a félelem őket is rákényszerítette a „mester” példájának utánzására.

– Így, így, fiaim! Most pedig nyugodjatok egy kissé. Rébék! – kiáltott ki az udvarba – egy párnát!

Nagy, kövér, hajlott korú asszonyság lépett be, nyugvóhelyet készített nekik a piros bársony díványon.

Végre magukra maradtak. Egymásra néztek s azzal csak kapták magukat, levetették a csizmájukat s lábujjhegyen az ajtóhoz lépkedtek.

Mind a kettőjüket egy gondolat foglalkoztatá: menekülni!

De milyen módon? Az ajtó zárva. A tető üvegén át se lehet, be kéne törniök, meghallának.

– Talán az éjjel! – susogta Pál, aki kezdte visszanyerni lélekjelenlétét s míg magát okolta, hogy kelepcebe jutottak, nem tett le a menekülés reménységéről.

– Szegény Ákos, gyere, aludjunk, ha tudunk – szólt társához.

Aztán azt forgatta a fejében, hogy ha most kialusszák magukat, legalább az éjjel ébren maradhatnak.

Le is feküdtek szépen egymás mellé. Megölelték egymást.

Az idő pedig lassan előre haladt, a nap nyugovóra szállt. A tető üvegén, amint besütött hunyó sugara: bearanyozta a bútorokat, a falakat, a képeket ott is, ahol nem voltak mesterségesen bearanyozva.

Félig nyitott, bágyadt szemmel, ahogy körülnéztek, a fiúk ezen a tündéries helyen: azt hitték, hogy álmodnak.

Álom, pusztán álom ez a szép szoba, rettenetes urával, rejtelmes, titkos voltával együtt. Álom a szomjazó fiú vázalakja is, panaszos síri hangja is csak álom. És nem sokára jó az

ébredés, a hajnal s ők megint baktatnak előre, hazafelé a jó juhással, a kedves nyájjal együtt, a mezei virággal ékes országutakon.

Mind a ketten hittek ennek az álomképnek. Ez a hit könnyítette a szívükön, úgy, hogy a fáradtság, testi és lelki kimerültség lezárta szempilláikat, lassan-lassan elszenderedtek.

VII.

Felébredtek, vak sötétség volt körülük, késő éjjellehetett már.

A kis Viparina nyitotta ki előbb szemét, motoszkált maga körül és felébreszté barátját is.

– Pali, hol vagyunk? – kérde szemét törlő társától.

– Annyit tudok, hogy nem jó helyen, hanem hogy hol? Magam sem tudom. De várj csak!

A szoba falának egy pontja világos volt.

– Látod azt a világos pontot ott, az bizony a szomszéd szoba világosságából ered valami kulcslyukon át, – mondá Pali s a földön négykézláb a világos pont felé mászott, de útjában feldöntött egy széket, mely nagy robajjal esett a padlóra.

A világos pont nem látszott többé, hanem e helyett kitérült az ajtó s azon által belépett hozzájuk Deldeli, egy kis zömök, vastag bajuszú úr társaságában.

– No, fiúk, kialudtatok magatokat? – ezekkel a szavakkal fordult hozzájuk, majd társához szólt így:

– Vizsgáld meg, Antóni, a kicsikéket, új szerzemények, kicsapott diákok.

Aztán megint csak az összegubbaszkodó fiúkhöz intézte szavait:

– Jertek ide, errébb, a világosságra.

Paliék engedelmessé váltak s odaálltak Antóni úr elé, aki rájuk ripakodott:

– Mutassátok a markotokat!

A fiúk elejébe nyújtották reszkető kezüket, nyomban szemügyre vette.

Hosszú ideig szemlélgeté Szihalmi Pál hosszú, finom ujjait, puha tenyerét, izmos karját, a Viparina kicsiny, de erős markát s aztán meglelégedéssel bólintott nagy fejével, mely szinte olyan széles volt, mint melle.

– Arra valók, jók, mind a kettő más fajta, de kitűnő anyag, – motyogta bajusza alatt.

– Nosza hát, munkára, tegyetek próbát. Csak az ördögbe, ne reszkessetek úgy, mint a miskolci kocsonya. (Bizony, egyik fiúnak se jutott most eszébe azon évődni: hogy is reszket az a bizonyos kocsonya?)

Be kellett menniök a másik szobába. Itt különös látvány tárult a szemük elé.

A szoba közepén állott egy asszonynak öltöztetett életnagyságú fabáb, mely tetőtől talpig tele volt aggatva apró, finom rézcseggel. Lehetett rajta száz is. Ugyancsak megcsendültek, amikor Deldeli kezével megérintette a padlóhoz erősített bábót.

A csengettyűs asszonyság körül két velük majdnem egykorúnak látszó fiú lebzsel. Az egyik különösen vásott, sovány arcú, kis macskaszemű, vereshajú gyerek. A másik, az a szelíd képű kis inas, aki még egy pár órával előbb felszolgált nekik az ebédet.

A vásott képű vihogott feléjük, amikor beléptek, míg a másik lesütötte a szemét.

– Gólyaláb, Többsincs, új pajtásokat hoztam nektek! – mondá mosolyogva Deldeli.

Antóni pedig hozzátette:

– Szorítsátok meg egymás kezét.

Paliék visszafelé hátráltak, de a két fiú nem tágitott. A vereshajú, akit gazdájuk Gólyalábnak nevezett – valószínűleg hosszú lábáért –, meg is ölelte őket s az ölelés végeztével kacagva mutatott valamit – nagy titokban – Deldelinek.

– Nosza, mutassátok meg a két kis őzikének, mit tudtok! – bízta Gólyalábot és társát a mester.

Nyomban hozzá is fogtak ügyességük bebizonyításához.

– Nosza, fogjátok meg a karját, Gólyaláb, Többsincs! – rendelé a jókedvű Deldeli.

S alig mondta ki az utolsó szót: mind a ketten hozzáérték, megfogták a fabáb karját a nélkül, hogy megmoccantak volna a pici csengők.

Kevés vártatva Antóni két szép tollkést vett elő s megcsillogtatta a Pálék szeme előtt:

– Diák úrfiak, már most ti próbáljatok szerencsét, aki hozzáér a fabábhoz, anélkül, hogy a csengők megcsendüljenek: ajándékba megkapja ezt a drága tollkést.

Pali Ákosra nézett s Ákos Palira: mit tegyünk? – ez a kérdés volt a szemükben. Egy kissé csábította őket ez a különös játék, bizony ők is csak gyerekek voltak, akik játszás közben minden más dolgról megfeledkeznek.

Végre is megpróbálták a dolgot, de nem nagy sikerrel. Alig nyúltak az alakhoz, megcsendültek a csengettyűk.

– Nem baj, újra! – bízta őket Deldeli.

Gólyaláb gúnyosan nevetett, Többsincs sápadt arcán fanyar mosoly jelent meg.

Palinak végre sikerült a játék. Deldeli tapsolt örömeiben, Antóni pedig elismerése jeléül barackot nyomott a fejére.

– Ügyes gyerek vagy, meglátszik rajtad a kicsapott diák, még sokra fogod vinni! – mondá.

Vajon miben? – tanakodott magában Szihalmi Pali és elkomolyodott. Eszébe jutott, hogy rossz dolgot követhetett ő most el, amiért ezek a nem jó emberek megdicsérik.

Megborzadt, el is sápadt, mert a főnök aludni küldte, őt is, társait is.

Előbb azonban megkérde:

– Hogy hívnak benneteket, hová valók vagytok?

A fiúk hallgattak. Pali meglökte Ákost, hogy valahogy meg ne mondja a nevét. Ákos hallgatott is, mint a hal, de neki a Deldeli sürgetésére felelnie kellett. Reszkető, bizonytalan szóval szólott végre:

– Az én nevem Búzás Béla, ő meg Petrovics Dezső, gyöngyösiek vagyunk, az én apám szabó, az övé meg kőfaragó mester...

– Jó, jó, – szólta Deldeli – hanem mától fogva más a nevetek, a tiéd Bársonyujj, a társadé meg Kendermag. El ne feledjétek!

– Bársonyujj, Kendermag, jertek aludni! – szólta hozzájuk Gólyaláb s karon fogta őket.

Keresztülmentek az udvaron. Egy másik kis házban volt az alvó helyük. Jó nagy szobában négy dupla ágy, fent is egy, lent is egy. De most csak két fiú aludt itt, akik felémelték borzas fejüket, amint ők beléptek.

Pali és Ákos egy ágyban háltak, fölöttük meg Gólyaláb és Többsincs helyezkedett el. Mindannyian siettek lehunyni szemüket, csak Gólyaláb beszélt még össze-vissza mindent:

– Majd meglátjátok, milyen jó itt, milyen szép mesterség ez a miénk! Híresek vagyunk mi.

– Micsodák? – kérde hirtelen Pali.

– Mi vagyunk az ország legelső bűvész-művész társasága. Nincs ilyen nagy társaság még a burkus király országában sem, mi csak nevezetes vásárookra járunk, de voltunk már Prágában is, elmegyünk Bécsbe is...

Pál és barátja nem tudták magukat türtőztetni: kétségbeesett felkiáltásban törtek ki.

Nem tudom bizonytal, de nem hiszem, hogy nyugodtan aludtak volna ezen az éjszakán.

VIII.

– Nemsokára elkövetkezik a vizsgálat – mondá egyszer Deldeli tenyerét dörzsölve.

Két hét telt el s ezalatt az idő alatt úgyszólván fogva voltak, az utcára sem volt szabad kimenniök. Társaságban mégse volt hiányosságuk. Az is igaz, hogy ez nem volt valami kellemes társaság.

A bűvésztársaság kitűnőségét és hírességét a Deldeli gyermekei alapították meg, de azok igen korán elhaltak, hát hogy társasága hírnevét el ne veszítse: idegen gyermekek után látott a mester. Elhagyatott, szegény gyermekek akkor is voltak: Deldeli felszedte őket, ahol találta. Ha meg volt szorulva, erőszakoskodástól sem tartózkodott, erőnek erejével is embert akart magának nevelni. Ilyenformán persze nagyon is kordában tartotta neveltjeit, mindegyre rajtuk való hatalmát mutogatta, hogy annál engedelmesebbek, mindenre készebb szolgák legyenek. Megfélemlítette őket. Valósággal úgy bánt velök, mint a kis kutyákkal, amelyeket szolgálni tanítanak: „ha szolgálsz: kapsz csontot, ha nem: verést!”

Ha a törvény tudja vala Deldeli mesterkedéseit, bizonyára a körmére koppint, de nem tudta senki, csak társa, Antóni. Gyerek nem szabadult ki körmei közül. Titokzatosság környékezte a kicsinyekből álló bűvésztársaságot, mely nagy országos vásárookra, híres búcsúkra járt csak és nagy, nagy vagyont szerzett a mesternek és barátjának.

Kiváltképpen tetszettek a kis Többsincs mutatványai. A tényértáncoltatás volt a szegény fiú mestersége és ebben az éppen nem valami hasznos mesterségben csudálatos ügyességre vitte. Egy vékony pálcán egyszerre forgatott egy golyóbist, azon egy fazekat, melynek tetejébe egy tányér kerengett óriási sebességgel. A mutatványban különösen az szerzett nagy multságot a vásáros meg búcsús népnek, hogy a fazék csaknem akkora volt, mint maga Többsincs.

Vetélkedő társa volt kis legényünknek a hosszú lábú Gólyaláb, ki tárgyak eltüntetésében vitte nagy ügyességre. Letettek elébe példának okáért egy poharat: hipp, hopp – eltűnt. Senkise tudta, hova.

Egy harmadik ifjú a tüzes kések elnyelésében mesterkedett. De valahogy el ne higgyétek, hogy a szerencsétlen fiatalember csakugyan elnyelte a tüzes szerszámot. Maga a kés nyelte el önmagát, mégpedig olyanformán, hogy rugóra járt. A fiú fogához nyomta a kés hegyét, akkor a penge összenyomódott és olybá tetszett – persze egy kis messziségről – mint a gyermek szájában tűnt volna fel.

Ugyanennek az ifjúnak kellett gyakorolnia a csepűrágás és galandhúzás ősrégi mutatványát, melyet a nép sehogy sem engedett el, bár Deldeli sokszor megkísértette kiküszöbölni. Veszedelmessé válható mutatványt nem tűrt, csak egyet – a keshajigálást. Ezt is csak a legutóbbi időben honosította meg, de csakhamar kénytelen volt abbahagyni, a látványosságban szereplő egyik gyermek betegeskedése miatt.

Ezt a fiút helyettesíteni fogták be Szíhalmi Palit. Neki kellett hegyes késeket hajigálnia egy deszkára rajzolt ember körül, mégpedig úgy, hogy a rajzolt ember valamelyik tagját meg ne sértse és a kés mégis nagyon közel a rajzolt alakhoz vágódjék a deszkába. Palinak jó szeme és kitűnő célzó képessége volt, nagyon hamar megtanulta ezt a mesterséget és egy pár hét múlva, ha akarta volna, sem téveszti el a célt.

Pali és Ákos társaikat meg szokták lassanként annyira, amennyire.

Egyedül a kis Többsincs iránt voltak igazi szeretettel, az olyan hallgató s beteges volt. Ritkán beszélt. Aztán a képe is olyan szelíd és okos vala, mint egy első tanulóé.

Pedig éppen nem volt az. Sőt, amint maga beszélte el őszinte megbánással Palinak – amikor fölöttük hált –, nagyon is rossz diák volt. Semmi áron se akart tanulni, amin az édesapja úgy megharagudott, hogy fazekas inasnak adta. Ő meg kapta magát, elbujdosott. Hej, de megbánta már.

Ősz volt éppen. Hideg, novemberi ősz. Éjjel, elhagyatva s terv nélkül bandukolt előre. Hová? Maga se tudta. Egy útszéli üres színben vert magának tanyát az éjjelre. Szalma-törekéből, mohából galyabított magának ágyat.

Hanem a fagyos szél keresztül-kasul járt a színen, melynek nem volt ajtaja, csak jó nagy ajtófélfája, teteje az volt, egy pár zsúp szalma, ázott, rothadt, vihartól tépett.

A foga vacogott, a lábát a fagy zsibbadtsága vette meg és feje lázban égett az éhségtől, a félelemtől.

Itt talált rá Deldeli. A többi mind úgy volt, mint ahogy Paliékkal történt.

– Hej, keserű élet ez itt! – mondá szomorú nevetéssel. Majd hirtelen elkomorodva, hozzátette: már arra is gondoltam, hogy mindig rosszul csinálom a dolgomat, hogy rám unjanak és kiszabaduljak ezeknek a körmei közül. Visszamehetek végre szüleimhez, akiknek ezentúl szentül megfogadom az akaratját.

Sok mindent beszélt még azon az éjjelen a kis Többsincs. Hanem másnap elment hosszú útra. Arról csak napok múlván jött meg. Azután megint hosszú útra utazott s arról sohase jött meg többé.

Megfázhatott még azon a szerencsétlen éjszakán, amikor Deldelivel találkozott. Azóta folyton lassú, száraz betegség rágódhatott rajta, az tört ki most egyszere.

Folyton izzadt, lázban égett egész napon át sovány kis teste. Betegágya mellett Pali meg Ákos virrasztott, vidám, enyelgő beszéddel ők enyhítették kínjait. Rébék asszony is bejött néha, hozott neki ételt, de nem igen nyúlt ahhoz a szegény Többsincs. Mindegyre italt kívánt száraz torka, égő belseje.

Deldeli is megnézte egyszer valami idegen úrral, aki megvizsgálta a beteget, de nem adott orvosságot, bár orvosnak látszott.

Nem is kellett már semmi a szegény Többsincsnek. Csak egy csók kellett volna: édesapja bűnbocsátó, édesanyja gyöngéd, szerető csókja. Ezekről talán még meg is gyógyult volna.

Emlegette is, csak még egyszer láthatná őket, csak egyszer, csak egyszer.

Nem láthatta meg. De mégis, az Isten jó volt hozzá, az utolsó napon elvezette szülői házába, szerettei közé, anyja ölébe.

Hogy ott van, lázas álmában azt képzelte a haldokló fiú.

– Oh, milyen jó itt, milyen jó, sohse teszem többet, soha többé! – ezt motyogta kipersegett ajka, míg szeme úgy fénylett, mint ahogy a boldog embernek szokott.

Egy ideig ragyogott, de egyszerre mintha csak a halál lehelete homályosítaná el, olyan zavart lett a szelíd, barna szempár.

Este volt, de lámpa még nem égett a szobában. Az emeletes ágy alsó fiókjában egy kis sé nyugtalanodni kezdett a beteg, ide-oda fordult, rimánkodott:

– Édesanyám, tedd rám a takarót, fázom!

Pali állig betakarta paplanába a beteget, mire az azt mondá:

– Köszönöm, édesanyám! – és befordult a fal felé.

Esti nyolc órakor a szegény kis Többsincs nem volt többé.

IX.

Hová temették, prédikált-e fölötte pap, megjelölték-e a sírját, ültettek-e hantjára legalább egy cserép virágot? Mindezt nem tudták a fiúk, csak azt érezték, csak azt látták, hogy a kis Többsincs nincs többé közöttük.

Ruháját, szerszámaikat odaadták a kis Viparinának. Deldeli egyszer sajnálkozásának is adott kifejezést, hogy meghalt az az ügyes gyermek, mielőtt nagy dolgokat vihetett volna végbe!

Bizony nem viselt itt azért érette senki gyászt, csak Paliék a szívükben.

Alig volt óra, mikor eszükbe ne jutott volna szerencsétlen társuk szomorú sorsa, vigasztalan halála. Emlékét ott őrizték szívükben s csak egymásra kellett nézniük, hogy szemükbe könny szökelljen.

Ez a szomorú emlékezés sarkallta őket folyton arra, hogy valami módon elmenekülhessenek erről a helyről. De hiába keresték erre az alkalmat, meg nem találták. Úgy látszott, a főnöknek igaza volt, mikor azt állította, hogy ez az egész tanya környékestül együtt egy húron pendül vele.

Bajos volt hát innen úgy menekülniük, hogy egyszerűen azt mondják: „ill’ a berek, nádak-erek”, neki a világnak. Valami alkalom kellett erre, ami nemsokára kínálkozott is.

Elkövetkezett augusztus hónapja.

A mester elég ügyesnek találta új tanítványait:

– Holnap már hajnalban fel kell kelnetek, titeket is viszlek a vásárra. Majd meglátom, mit tudtok.

Paliék szíve megdobbant: íme, ütött a szabadulás órája, avagy megcsendül felettük a halálharang.

Nem bánták, akármi történjék is, de szabadulniuk kell.

Vígan füttyörésztek kora hajnalban, a nagy födeles szekér belsejében. El is hitették Deldelivel, hogy már most nekik is tetszik a dolog, nem kell már irántuk bizalmatlankodnia.

Jó hosszú időn át rázta őket a kocsi, míg elértek a vásárra. Eközben megismerték majdnem egészen a termékeny Szabolcs megyét, melynek földje néhol olyan fehér, mint a kréta, a sok szikstól.

Már javában tartott a nagykállói vásár. A közeleső megyék sok jámbor népsége, de távol vidékiek is ellepték az egész helyet. És még minduntalan jöttek új meg új csapatok fáradtan, porosan, ki gyalog, ki szekéren, asszonyok, férfiak vegyest.

A szomszéd megyebeli urak arra használták föl ezt az alkalmat, hogy az aratás után itt találkozzanak.

Különösen ezekre az urakra számított Deldeli.

Közel a nyílt helyen fölállított tűzhelyekhez, az úgynevezett lacikonyhákhoz, egy nagy pázsiton, hol rendesen libák tanyáztak: ott állították fel Deldeliék tarkabarka sátrukat. És aznap, mikor fölállították, meg is kezdték az előadást, hirdetvén azt már kora délután dobpergéssel, tárogató szóval, sőt szónoklattal is. Egy olasz eredetű szolga volt az ünnepi szónok, és mert rossz magyarsággal magyarázott: kinevették. De megétették mégis, mit akar például azzal mondani, hogy: „tessék, tessék besétálni, annyit fognak nefetezni, hoty a peckes fogon repedeszni!” Szapora szavú ember volt ez a talián. Tízszer is elmondta, mi minden szépet lát az, aki belül kerül. A mutatványok közül kiemelte a Salamucci testvérek késdobáló mutatványait. A Salamucci testvérek persze nem voltak testvérek, se Salamuccik. Szihalmi Pál és Viparina Ákos volt az ő tisztességes nevük.

Elkövetkezett esti hét óra. A sátor zsúfolásig megtelt mindenféle rangú, rendű közönységgel. Voltak, akik kívül rekedtek a kerítésen és lábujjhegyre állva, fára mászva nézték a szegény meggyötrött gyerekek ügyeskedéseit. Egy-egy mutatvány után taps és éljenzés is hangozott fel. Deldeli szeme csak úgy ragyogott az örömtől.

Bent, a sátor színpadán túl, egy kis deszkabódében, volt a két Salamucci testvér. Szegény Pali, szegény Ákos, alig mertek egymásra nézni, úgy ki voltak forgatva a mivoltukból. Valóságos maskarát csinált belőlük a mester. Fehér harisnya, kék atlasz nadrág és nagy, sárgaréz gombos, kék fecskefarkú kabát volt Pálon. Ákoson meg csupa vörös minden, vörös a lábbelije. Vörös még a sipkája is.

– Hej, ha most így látna bennünket főtisztelendő osztálytanárunk! – fakadt ki Ákos szomorúan.

Szinte reszketett a tehetetlen haragtól, amely ez ellen a komédiás nép ellen elfogta. De hát mit tegyen? Ki fogná pártját, ha felzúdulna ellenük? Ki pártfogolná a kicsapott diákot, ki eltagadta igazi nevét is... Ha mást mondana most, ha kivallaná igazi nevét: ki hinné el neki? És ha elhinnék is, nem vallana-e vele csúfot büszke apja, szerető anyja? De biz azt vallana ország-világ előtt.

Gondolkozott évődött magában a szegény fiú. De nem tudott semmi más okosat ki-sütni, csak azt, hogy tűrni és szenvedni kell, míg eljön a szabadulás órája. Hát elhatározta, hogy tűrni fog és fölkelvén, reá csapott a már-már pityergő Ákos vállára:

– Ne félj, pajtás!

Csengettek. Most következett a Salamucci testvérek mutatványa. A mester belépett hozzájuk a fülkébe és valósággal rájuk ordított:

– Fiúk, előre, mars!

Aztán kézen fogta őket, keményen, hogy szinte fölszisszentek belé:

– Most kimentek a nagyságos közönség elébe, hát mosolyogjatok! Valamelyitek szomorú ábrázatot ne vágjon, különben levágom a fületeket!

A fülekre való mondását Deldeli úr már kint, a közönség előtt tette és csak halkán, sűgva, mosolyogva mellé, úgy hogy a nézők azt hihették, a gazda csak barátságosan bízattja legénykéit.

Nagy taps fogadta a két fiút. De bizony ők nemigen örvendettek a közönség előre való tetszésének, nem is tapsnak, de ijesztő lármának vélték és szinte megrettentek tőle. Nem próbálták még soha a nyilvános komédiázást és most olyan hirtelen pottyantak bele. Még az erős szívű Pál is megrendült ebben a pillanatban. Fülében mindenféle siketítő láрма zúgott. A néző közönséget sem látta jól. Forgott vele a világ, szeme képrázott, egy szempillantásig úgy képzelte, hogy régi tanárai és igazgatója ott ülnek az első széksorokban és méltatlankodva, szigorú ábrázattal néznek reá.

Ákos nem szédült, csak félt. Foga vacogott, tagjai reszkettek, könnyek gördültek le orcáján. Belekapaszkodott barátja karjába és síró hangon kérte:

– Ne hagyj el, Pál, félek!

Ez a szó, hogy „félek”, magához térítette Palit. Nem szédült többé, lába nem inogott, megállt merően a közönség előtt.

– Derék fiú... lássuk, mit tud... hadd lássuk! – ilyen kiáltások hangzottak körülötte.

– Hajtsd meg magad! – sűgta fülébe a háta mögött settenkedő mester és kezébe adván egy kis kosár kést, Ákost úgyszólván erővel elválasztotta tőle, hogy oda állítsa ama deszkapalánkhöz, melybe a hegyes és éles késeket kell majd beledobálnia.

Újra csengettek. A kikiáltó harsány szóval szólott:

– Kezdődik a mutatvány: az idősebb Salamucci késsel dobálja az ő öccsét. Csend, rend, figyelem!

Csend is volt, figyelem is volt bőven. Minden szem Szihalmi Pált nézte, amint szembe áll Ákossal, amint kezébe fogja az egyik kést, fölemeli, megmutatja a közönségnek, győződjék meg róla, hogy igazi kés ez.

Mindezeket jól megcselekedte az egri diák, de amint arra került a sor, hogy az éles pengét barátja és földije felé suhintsa: késlekedett. Ákos olyan kétségbeesetten, olyan szomorúan nézett reá és olyan félsz fogta el egyszerre.

Palinak gyöngéd, szerető szíve volt és bátor a lelke is. Barátja felé célzott egy pillanattig, de hirtelen egyet gondolt és oda dobta kését a mester lába elé és szólott:

– Nem tudom, nem akarom ezt cselekedni!

Fülsüketítő és csudálatos zavar támadt egyszerre. A közönség egy része éljenzett, a másik része zúgolódott. Tapsoltak és fűtűltek.

Sokan visszakövetelték a kifizetett belépti díjat, mások meg peracet és almát dobáltak Pali felé, ami Ákost egyszerre megvigasztalta. Pál merően állott a helyén és nyugodtan nézett szemébe a mesternek, ki a meglepetéstől, a haragtól csaknem megmeredt. Nem tudott megmozdulni, nem tudott szólni, arca egyre színét válogatta, hol kék, hol zöld, hol krétaszín lett, míg egyszerre elpirosodott és fölkapva a földről egy botot, Palira rontott.

A szegény fiú hátrált, de Deldeli csakhamar elérte. Hanem abban a pillanatban, mikor reá emelte botját, hátulról valaki megkapta a mestert.

– Hohó, lassan a testtel! Ezt a fiút ne bánts!d!

A mester tisztelettel viselkedett az idegen úr iránt, leeresztette botját, de fél kézzel még mindig fogta az engedetlen fiút.

– Ereszd el! – kiáltott rá a kövér úr. Majd lassabban így szólott hozzá: én megveszem tőled ezt a fiút és nem kértem, honnan szerezted. Nos, mennyiért adod?

Deldeli nem felelt, csak hajlongott.

– Ötven aranyat adok a fiúért! – szólta a kövér úr, aki a közönség közül, a nagy láрма kitörésekor, ugrott föl ide.

– Tessék még tíz aranyat reá adni és a kisebbiket is odaadom – szólta vigyorogva Deldeli.

– Megadom! – mondá az öregúr és kézen fogta az egyik ámulatból a másikba eső Pált, kinek karján már ott csüngött akkor az elválhatatlan társ, a ráadás, a kis Viparina.

– Gyertek! – mondá az öregúr és kézen fogva megindult velük a nagy korcsma felé.

Ott nyomban előállott négylovas hintója. A fiúkat beültette maga mellé és szólott a kocsisnak:

– Hajts!

A két egri diák ott gunnyasztott a bársonyos kocsiban, ámulva, bámulva, majdnem megnémulva. A négy szürke vágatott velük az új otthonuk felé.

X.

Óriási udvar közepén tornácos, tornyos, emeltes kastély, ez volt az új otthon.

Az udvaron vagy tíz nagy komondor kutya, fehér szőrű s olyan vad, hogy még urának kocsiját is megugatta. A tornácon nyiharászó, játszó agarak kergetőztek le s fel. Az udvaron túl szérús kert látszott, hatalmas szalma- és szénaboglyák emelkedtek ottan a hold világosságában, mint megannyi aranyos, ezüstös torony.

Egyáltalán olyan fényes, világos este volt, hogy ragyogott az egész kastély ablakostól, tornyostól együtt. És a kastély háta mögött elterülő park fái is mintha a mese ezüst növényei volnának: mint vékony ezüstpénzek, úgy zörögtek a levelei.

A kutyák csaholásán kívül ez az egyedüli zaj az új otthonban. Néma volt egyéb minden. Úgy látszik, mindenki aludt itt már, a kastélyban nem égett világ, a cselédházak ablakai is sötéten meredtek be a holdfényes éjszakába.

A fiúk szíve összeszorult. Talán mindkettőjüknek eszébe jutott most a dajkamese az elátkozott királyról, kinek udvarában néma mindenki. Talán ott vannak?

Nem voltak ott. Egyszerre megszólaltak a kastély csengettyűi, hogy a kocsiból leszál-
lának. Csilingelés, zúgás-búgás hangzott végig az udvaron. A kastély ablaki is egyszerre kigyúlnak. Fáklyás emberek jelennek meg: a tornácon ezüst sujtásos, meggy színű ruhájú zenészek teremnek elő és szomorú nótába fognak. A lépcsős, emeletes tornác erkélyén egy mosolygó arc tűnik föl: kilenc-tíz éves kislány kedves, barátságos arca.

A fiúk önfeledten gyönyörködtek a tündéri képeken. Elfeledték, hogyan kerültek ide. Álmélkodással, csodálattal voltak teli és mint kis bárányok a pásztort, úgy követték az öregurat, aki hátra-hátranézett rájuk, félig tréfásan, félig haragosan mormogva:

– Jertek csak, jertek csak!

Felvezette őket a kastélyba, keresztül a tornácon, ahol egy kisleány szaladt az öregúr felé és megölelte édesapját.

Keresztülmentek a tornácon, keresztül egy szobán, termeken, egymásba nyíló lakosztályokon s az öregúr még mindig intett nekik:

– Előre!

A budai vár királyi palotájáról hallott vala egyet-mást Szihalmi Pál, azt képzelte ilyennek, csak az lehetett belül ilyen fényes, csupa tükör, csupa bársony; ágyasházakat látott, az ágyaknak selyem függönyük volt, a falakon meg bársonyos szőnyegek.

– Itt vagyunk! – szólt az öregúr végre. – Ez az én szobám – tette hozzá azután.

A fiúkat meglepte, hogy a tündérszép kastélyban ilyen szoba is lehet. Mert amilyen ékes, kényelmes volt a többi, olyan puszta, mogorva, szegényes volt ez. A falak üresek; egy szalma nyoszolya, egy székek, egy gyanútlan asztal... ez volt a szoba minden bútortáza.

– Itt háltok, holnap aztán majd beszélünk! – szólt az öregúr.

Azzal otthagya őket, de nem zárta rájuk az ajtót. Sőt nem sokára ezüst paszomántos ruhájú vén huszár nyitott be hozzájuk, vacsorát hozott nekik s amint meglátta, hogy a gyerekek sírásnak eredtek: barackot nyomott, de csak gyengén, a fejükre s vigasztalta őket:

– Sohse sírjatok, fiúk, nem leszen itt semmi bántódástok!

De a fiúk csak sírtak-rítottak s a nagy sírás-rívásban el is aludtak végre. És észre se vették, amint éjnek idején bejött a haragos öregúr és mécsessel rájuk világítván, látta, mint alusznak összeölelkezve az ő akaratlan vendégei. A nagy nyüzsgölődésben a takaró is leesett róluk, hát szépen rájuk igazította.

És mintha az öregúr szeme megtelt volna könnyel...

XI.

Nagyon korán ébredtek fel, de gazdájuk is ébren volt már: az ablakon át hallották, hogy osztogat parancsokat a szolgálknak.

Korán reggel, mintha csak újraszületnék az ember, olyan tiszta a feje. A két egri diák is frissnek, ha nem is éppen vidámnak érezte magát. Azért nem estek kétségbe, féltek ugyan attól, ami itten, idegenben, rájuk várhat, de azért nem ijedtek meg. Főképp nem Szihalmi Pali, ki nem bánta, akárhol van is, csakhogy a Deldeliék társaságától megszabadulhatott.

– Adjunk hálát az Istennek – szólt barátjához – csakhogy megszabadultunk onnan. Most pedig azon kell törni a fejünket, mit kell tennünk? Bevalljunk-e mindent az öregúrnak? Talán haza küld, talán nem? Megírjuk anyámnak minden bajunkat, ő talán megszabadít?

A kis Viparina helyeselte a kérdéseket, de bizony nem tudott választ adni rájuk, a tanácsot idősebb barátjától várta.

A Pali szolgált is mindjárt tanáccsal:

– Ha mindent bevallunk az öregnek, lehet, hogy hazaküld bennünket, de mindenesetre ír anyámnak s azzal csak elszomorítja szegényt, aki bajjal van tele úgyis. A szüleink

egyszerre megtudnának otthon mindent mástól, ami sokkal rosszabb, mintha mi mondjuk el a történeteket igaz bűnbánással. Az sem lehetetlen, hogy a mi gazdánk látván elhagyott állapotunkat: cselédnek itten fog. Jó lesz úgy viselni magunkat, mintha jó volna nekünk itt, aztán alkalom adtán haza megyünk szépen.

Viparina helyeselte ezt a tervet, csak az ütött szöveget a fejébe, hogy mit mondanak gazdájuknak, ha az kérdezi: „mifélek vagytok?”.

– Hát – így szólt Pali – azt mondd majd neki, ha kérdez: árva gyerekek vagyunk, se apánk, se anyánk, semmiféle rokonságunk egymáson kívül. Testvérek vagyunk: Boda Pál és Ákos. Eger városában születünk, világot látni, kenyeret keresni indultunk világnak.

Ahogy így tervelgettek magukban, házigazdájuk nagy szigorú arccal s azt se kérdezve tőlük: „mi fán termettetek?” szóla hozzájuk:

– Azt mondom, gyerekek, hogy becsületesen viseljétek magatokat. Lészen itt mindenben bőségték. Tudjátok meg, nem kérdem tőletek: miféle ágról szakadtatok, de itt tisztességes emberekké kell lennetek, mert különben felcsapatlak, aztán börtönre vettetlek beneteket.

Az öregúr egy kis pihenőt tartott. Kifúttta magát, aztán folytatá:

– Most pedig egy hónapra el veletek az iskolába, ha becsülettel kijártatok, akkor majd megmondom: mi lesz a kötelességték...

A mester ezenközben belépett a szobába. Öreg földművelő ember volt, lehetett úgy hetven esztendő, de azért egyenes volt, mint egy fiatal szálf, az arca barnapiros, a haja, bajusza fehér, mint a hó. És fehér gyolcsinge, gatyája volt a tanítómesternek. Ilyet se láttak még. Mi lesz ebből? Gondolták a megrezzent gyerekek.

Nem sok gondolkozni való idejük volt. Az öreg földművelő ember kézen fogta őket s megindult velük. Mentek, mentek keresztül a nagy portán, megint egy kis portán s kijutottak a szabadba.

Már jó negyedórája mentek, de az öreg még mindig nem szólt. Komolyan nézett maga elé s úgy látszott, figyelmére se méltatja kis útitársait, míg Pali egyszerre csak megszólította:

– Hova megyünk, bátya?

– Tanyára, szolgám! – felelte az öreg.

– Mi végre, bátya?

– Kis béresek lesztek, szolgám!

Hát ez volt az iskola. Nem tudták: örüljenek-e vagy szomorkodjanak mostan? Megadták magukat sorsuknak, csak Szihalmi Paliban fortyant fel a büszke vér: „ő és szolgál!” De itt nem volt mit tenni, vagy kivallani mindent, vagy így bevárni a szabadulás óráját. Aztán meg most nem is volt okuk a szomorúságra, olyan szép volt körülük minden.

Már-már csaknem itt volt a takarás ideje, meddig csak szemük ellátott, arany kalással volt ékes a rónaság. Csupa búzaföld mindenfelé és Isten áldása. A dús termés szinte megdűlt, olyan gazdag vala.

Gyenge szél – mindig van egy kicsiny a szép, magyar pusztákon – belekapaszzkodott, megráncigálta a föld aranyos üstökét, a teli és a nagy kalászokat. És olyan szomorú, szinte panaszkodó hang keletkezett erre végig a határon, mintha csak a föld búslakodnék

előre, mert nemsokára leszedik az ékességét. Pedig csak a szél gyenge fúvása volt az, egyéb hang nem is kelt sehonnan. Csend volt mindenfelé, sehol egy ember, talán az állatok is elbújtak a nagy melegben. A búza rendes lakója, a fűrj csak imitt-amott pitypalatytolt a kalászok árnyékában, meg egy magányos gólya mászkált az árok mentén, békára lesve nagy komolyan, csőrét meg-megcsattogtatva.

– Kié ez a sok szép búza? – szólalt meg egyszerre Pali.

– Az uraságé! – felelt az öreg.

– Melyiké?

– A mienké.

– Hát az, ami ide sárgállik?

– Az is az övé.

– És az a nagy puszta, ott messze a jegenyék felé?

– Az is.

– Hát mind az övé, ami csak ide látszik?

– Mind.

– Hiszen egy egész nap alatt se lehet ezt a tenger földet bejárni.

– Vagy igen, de kocsin, éppen egy nap alatt.

Meg-meg elhallgattak, ballagván tovább. Úgy dél felé végre elérkezének egy kicsiny tanyához, ahol az öreg azt mondta: éppen jókor jöttünk!

A pitarban ebédelték a tanya lakói, az öreg mester családja. Vagy tízen ültek körül egy nagy üstöt, melyben juhhúsos kása szortyogott. A gyerekek kezébe fanyelű bicskát nyomtak, a legidősebb asszony leszelt nekik egy nagy karéj kenyeret s így szólt hozzájuk: „egyetek, gyerekeim!” A gyermekek nem igen kínáltatták magukat s ugyancsak hozzáláttak.

Amikor vége volt a délebédnek – bizony nem volt, csak egy fogás – akkor azt mondta az öreg, akit az öregasszony uramnak, a többiek meg részint nagyapámnak szólítottak:

– Csülökre, fiúk!

Ami annyit jelentett, hogy mennek munkára. Hanem előbb Palinak is, Ákosnak is munkásruhába kellett bújnia. A lábukra bocskort kötöttek, hogy meg ne szúrja majd a tarló. Alig, hogy kifújhatták magukat, mentek aratni.

A tanyához egy pár lépésnyire kezdték meg a tiszta búzát vágni. A tanyás és férfi cselédei (családja) kaszával neki állottak egy szép nagy táblának és aratni kezdték. A kaszálók nyomában jártak a marokszedő asszonyok, lányok, suhanc legények, akik csomóban szedték, amit amazok lekaszáltak. Paliék előbb csak nézték a kedves látványt, mint csillogtak fel a fényes kaszák, mint feküdtek le a kalászok egy-egy csendes nyisszánásra, mint fogyott egyre a tábla. Egyszerre aztán az öreg őket is befogta markot szedni. Kezdetben bizony nehezen ment, csak lábatlankodtak a kaszásoknak, kiknek vigyázni kellett rájuk, hogy beléjük ne vágjanak a borotvaéles szerszámmal.

A sok hajlongásba is belefáradt a derekuk, úgy, hogy amikor késő estével véget ért a munka, alig tudtak állni a lábukon, se étel, se ital nem kellett nekik. Míg társaik víg szóbeszéd, nótázás, játék közepette süttötték szalonnájukat a pásztortűznél: ők addig aludtak a tarlón mélyen és édesdeden; hajnalban az öreg költötte fel őket.

Tizennégy napig éltek így a szabad ég alatt nagy és nehéz munkában, a vasárnap kivételével alig pihentek. A munka kezdetben nagyon megtörte, de később megerősítette őket. Ha nem restellték volna, talán sírnak is az első napokban. Pali el-elkérte a kaszát is az öregtől, aratni próbált. De csak most látta, micsoda nagy dolog ez: öt percig se bírt azal a szerszámmal, amivel az aggastyán egész napon át munkálkodott.

Lassan-lassan nagy tiszteletre gerjedtek az aratók iránt. Mennyit és milyen vígan dolgoznak, tele vannak mesével, tréfával, nótával. És a második hét végén, amikor szép holdvilág sütött, még éjnek idején is dolgoztak, mert sürgetős volt a munka. Két hét alatt vágta le a derék csapat azt a táblát, mely számukra volt kijelölve.

Az utolsó napon aztán egy jókedvű legény szép kalászos kosarakat kötött a búza szárából, egy nagyot az uraságnak, egy-egy kicsit a feleséges aratóknak, hogy megemlékezzenek, milyen termés volt 1846-ban. Ami munka után következett, azt már vidáman cselekedték a fiúk. A kis búzacsomókból nagyobb kévét kötöttek, majd a kévékből 18-at összeraktak s az volt a kereszt.

Nemsokára ilyen keresztet emelkedtek mindenfelé a letarolt földeken, a tarlón. Kevés vártatva ezek is eltűntek, helyesebben összerakták őket, száz, kétszáz keresztet is egy csomóba; ezt kazalnak hítták s olyik olyan magas volt, mint egy emeletes ház, létrán kellett a tetejébe menni.

Egy napon aztán 10-15 búzakazal állott azon a nagy tisztás helyen, melyet szérűnek neveztek. Ezen a helyen végezték a nyár legutolsó nagy munkáját, a nyomtatást.

Ezelőtt negyven esztendővel nem volt ez még olyan egyszerű és szapora munka, mint most, amikor gőzgép ereje hajtja a hatalmas cséplőgépet, melynek tetejébe behányják a kévét s alig, hogy behányják, alul kiszóródik a zsákba a szép tiszta búza, oldalt meg kihull a szalma. Akkoriban, de néhol még most is, lovak végezték ezt a munkát, lovak nyomtatták el a gabonát, patáikkal peregették ki a magot a kalászból és pedig úgy, hogy kiszórták alájuk a kalászt s azon körbe-körbejártak.

Bizony akkoriban két hétig dolgoztak így azon, amit most egy-két nap alatt elvégez a gép. Paliék is két hétig munkálkodtak kint a szérűn s a következő napon már egy hónapja, hogy ebbe az iskolába kerültek. Kemény volt az iskola, az igaz, de tanulságos. Pali megtanulta ismerni a szántóvető népet, amely akkor még jobbágyság volt, ideje, ereje javarészával uraságának tartozott. Akárhogy dolgozott is, nem igen gyarapodott, úgyszólván, az életével is urasága rendelkezett.

Úgy látta Pali, hogy ebben az állapotban nincs igazság, különösen, ha az öreg mesterét nézi, akinél rendesebb, okosabb, türelmesebb embert nem igen ismert még. Csak a szóval ne lett volna olyan takarékos, félórában is alig szólt egyet, másnál se szerette a haszontalan beszédet. Pedig a tanyai házban nem nagyon takarékoskodhattak a szóval: négy család lakott benne. Az öreg felségétől egy legény fiával s egy hajadon lányával, aztán három feleséges fia, gyermekestül.

Sokan voltak, mégis békeességben éltek, és olyan nagy tiszteletben tartották az öreget, mint egy pátriárkát. A föld népének ez a szokása, hogy így együtt marad, egy házban, még most is fennmaradt. Hazánk sok vidékén vannak olyan családok, melyek mindvégiglen egy házban laknak, akárhogy megszapornak is, nemzedékről nemzedékre.

Egy szombati napon, amikor az uraság része már zsákokban, kocsira volt rakva: az öreg, családjával és Paliékkal megindult az uraság kastélya felé. Az úton, amerre mentek, mindenütt búzával megrakodott kocsikra találtak: a jobbágyság szállította be a termést urasága magtáraiba.

Öt, hatszáz kocsi is állhatott bent az uraság óriási portáján, ahol az emeletes magtárak állottak. Öreg jobbágyok, némelyik hajában hosszú fésűt viselt, mint az asszonyok, állottak a szekerek mellett, várva, hogy átvegyék tőlük a köteles részt. Az uraság tisztviselői, kasznárja, ispánjai jártak-keltek a kocsik körül, szóba állva az ismertebb és derekabb emberekkel. Már-már átveendő volt a sok búzát, a magtárakat is kinyitották, amikor az uraság huszárja kardosan, csákósan, még tarsolya is rajta volt, odalépett az összegyűlt népség közé és szólt: – Emberek, gyerekek, mindenki, aki csak itt van, gyűljön össze a kastély udvarára, az uraság elé.

Senki sem sejtette, mi fog most történni, hát nagy kíváncsian indultak neki a nagy udvarnak, amely, az ég tudja mért, fel volt lobogózva, a kastély híres zenekara is muzsikálásra készen gyantázta a vonóját.

Az uraság pedig a nyílt erkélyen állott, ünneplő ruhában, fején kócsagtollas kalpagja, mellette csak kislánya állott, ez a kedves, szép kis teremtes, aki mosolyogva nézett fel marcona apjára.

Mély csend volt mindenfelé. A négy, ötszáz főnyi nagy csoport mintha csak egy hallgató, figyelő ember lett volna.

Végre megszólalt az uraság:

– Hűséges fiaim! Adom mindazoknak, akiknek illik, tudtára, hogy a szekereitekkel úgy, ahogy jöttetek, hazamehettek. A termést hazavihetitek. Nekem termétek többé nem kell, sem azt nem tűröm, hogy engem többé uratoknak nézzetek. A mai naptól fogva lesztek a magatok urai, szolgálói. Ha lesz mitek, esztek, ha nem: koplaltok. Vagy ha nektek jobban tetszik a szó, hát a mai naptól fogvást szabadok vagytok. Irántam semmi tartozások nincsen. Kinek-kinek osztatok örök tulajdonul annyi szántó földet, rétet, amennyi elég leszen arra, hogy a magatok koldusai lehessetek. Aki közületek nagyobb családdal van, annak többet adok. A kasznár és ispán urak egyébként már a jövő héten hozzá fognak a földosztáshoz. Panaszkodni, zúgolódni ne merjen senki; de akinek valamilyen baja esik: az idejöhét baját elmondani a portámra. Most pedig menjetek Isten hírével, a nagyobb portán a pincemestertől kaptok egy kis áldomást.

Az összegyűlt népségekben a szó, a lélegzet elállott erre a beszédre. Alig tudták megérteni, hogy ők már most szabadok, a maguk urai, nem csapathatja meg az uraság. Aztán nem csak az idehozott termést vihetik haza, hanem egyszerre telkes gazdákká lettek. Hallottak ugyan ilyen csodák estéről, disznóhajcsárok beszéltek, de mesének tartotta közöttük minden józan ember azt a híresztelést, hogy más vidékeken hasonlóképp történt.

Örömükben, zavarukban, nem tudták, mit csináljanak. Öregasszonyok, akik csak félig értették a dolgot: sírtak, a legtöbbször azonban éljenezni szeretett volna, de nem mert.

Csak az öreg tanítómesternek volt annyi bátorsága, hogy megköszönje ezt a nagylelkű cselekedetet.

Odalépett az erkély alá s felkiáltotta a kislánynak, mert az uraság azonközben bement:

– Aranyos virágszál, nagyságos kisasszony, mondja meg az édesapjának: ezt a tettet el nem felejt nekik a jó Isten!

A kislány mosolyogva bölintott a fejével, az öreg még egyebet is akart mondani, de kijött az uraság s nagy mérgesen odaszólt neki:

– Ne kántáljon itt kelmed, el lehet menni!

De aztán meggondolta a dolgot, visszahítt:

– Hol a két fiú?

Paliék ott forgolódtak az öreg körül s a hívásra előjövének.

– Itt vannak, tekintetes uram, nem tudom, mi rosszat cselekedtek azelőtt, de hogy derék gyerekek, azt a fejemre mondom.

– Gyertek ide, – szólt hozzájuk látszólag mérgesen az úr – az iskolának vége van, katonává lesztek!

Hol? Miképp? – évődtek magukban a gyerekek. Az úr megfelelt évődő kérésükre:

– A lányom regimentjében.

XII.

Ettek, ittak, ökröt sütöttek, hat akós hordó borát ütötték csapra a felszabadított nép vigasságára; szólott a muzsika, vidám nótá, kurjongatás hallatszott, sőt tánca is készültek a hátsó portában, míg a kastély körül s bent a nagy bolthajtásos szobákban csend volt.

Az úr, aki jobbjavai felszabadítása után is tenger javak ura maradt, kislányával behúzódott egy kis szobába, gyermekét ölébe ültette s beszélt hozzá becéző szavakat: „Mit kívánsz, lelkem, gyermekem, meg lesz minden, amit csak szemed-szájad kíván!”

De a kislálynak nem voltak valami különös kívánságai, könnyen lehetett azt teljesíteni mind, nem kellett hozzá milliók. Olyan szelíd engedelmes, szerény, csendes kislány volt, mintha nem is szabolcsi kis király, hanem valami szabolcsi kisbíró gyermeke lett volna.

Édesapja pedig mindezt szomorúságnak nézte. Nem volt a gyermek eleven, hát bánatosnak vélte. Nosza, megcselekedett mindent, amit csak egy igazi kis királykisasszony mulattatására meg lehetett tenni. Állandó színtársulatot tartott, mely a külön erre a célra épített színházban vidám, bohókás színdarabokat játszott, a kisleány mulattatására. Természetes, hogy az udvar, a cselédség, sőt, néha a szomszédbeli urak is megjelentek a szép kis színházban, melynek külön illendő zenekara is volt.

Mindez nemigen derítette valami különösebb kedvre a kislánykát, akit Ildikónak neveztek, az édesapja mindig csak így hívta: „egyetlen gyémántom!”

Csakugyan egyetlen gyermeke volt. Egyetlen, aki élve maradt, mert hat kedves gyermeke feküdt már halva, ezüst koporsóban a kastély kriptájában.

Valamennyi lány volt s valamennyi akkor halt meg, amikor arája volt már egy-egy derék fiatalembernek. Amikor ujjukra húzták a jegygyűrűt, mintha a halál jegyezte volna el őket magának. Rendesen az esküvő előtt haltak meg, kimondhatatlan fájdalmára apjuknak, anyjuknak. Különösen anyjuknak, aki különben is gyenge, beteges asszony volt, hát nem bírta tovább, megtört, meghalt.

A kastélyban van egy fekete pléh-ajtós szoba, életében a szegény asszony kedves szobája. Gyásszal vannak beborítva ottan a kék atlasz bútorok és minden úgy áll benne, mint ahogy a megboldogult hagyta. A megszorodott férj nem enged benne megváltoztatni semmit, nem szabad oda belépni senkinek, csak neki.

Ilyen szomorú emlékekkel, ennyi gyásszal van tele a milliomos kis király háza, ennyi szomorú emlék között élve, bizony csak szegény, Magyarország egyik leggazdagabb ura. Nem vigasztalja a gazdagság, amint hogy az senkit se vált meg a nagy lelki fájdalomtól. Nem gyönyörködteti a vagyon, hiszen hat szép édes gyermekét ragadta el tőle a halál, hiába hozatta el a bécsi meg a miskolci orvost. Egész ország patikáját megvehetette volna, annyi pénze volt. Mind nem használt semmit. Amire szüksége volt, az nem nagy: egy kis egészség, Istennek kegyelméből egy kicsiny, de ebből sok-sok millió árán se lehet venni, vásárlani.

Bizony szegény volt a nagy gazdag úr. Szegényebb a szegénynél is, mert folyton remegett azért, akit meghagyott neki az Isten kegyelme: kisleánya életéért rettegett örökösen.

Hat gyermeke hirtelen, váratlanul meghalt és csaknem akkor, midőn már a fejükön volt a menyasszonyi koszorú, hát valami szomorú sejtelem fogta el a szegény gazdag szívét: a legutolsó is így kell elmúlnia!

Nem, nem engedi! Dacos, de szeretettel teli szíve elszorult az ilyen gondolatra és mindig azon járatta az eszét, hogyan játssza ki a sorsot? Mindenfélet kigondolt, például, hogy fiú-ruhában, fiúnak nevelteti leánykáját.

Ildikó azonban csak nem tudta a fiús viseletet, a fiús szokásokat megszívlelni, végre is vissza kellett neki adni a szoknyácskáját, a leány pajtásait.

Ebben az időben kerültek éppen a kastélyba Pali és Ákos. Éppen ebben az időben támadt a kastély urának az a gondolata, hogy a jobb módú cselédek fiai közül kiválasztja a derekabbakat s azokból kis katonaságot állít, lánya őrzésére, mulattatására és hogy benne a fiús hajlamokat felébressze.

Ötven főből állott a kis katonaság és Szihalmi Pál lett vezéréve, Ákos lett az első hadnagy. Annak rendje és módja szerint voltak dobosok, trombitások, sőt káplárok is a kis csapatban. Főhadúrok szép katonaruhát szabatott nekik, éppen olyant, amilyent a nagyok, az igazi katonák viseltek. Sőt szuronyuk és puskájuk is volt, de a szurony és puska csak amolyan játék, nem lehetett azzal ártani senkinek.

Tetszett a gyerekeknek ez a játék, sőt Paliéknak is tetszett és amíg kezdetén voltak a mulatságnak: egyelőre arról is elfeledkeztek, hogy szabadulni akarnak innen. A kastély ura is nagyon megszerette őket, különösen Palit, kinek derék, komoly, igazságos volta nagyon megnyerte tetszését. Aztán olyan úrias, csinos volt zöld hajtókás, sárga pitykés katonaruhájában, hogy az öregúr nemigen hitte el neki a származásáról költött mondókát. Meg volt immár győződve róla, hogy Pali olyan eltévelyedett úri fiú. El is határozta, hogy magánál tartja, amíg csak fel nem nő, társával, Ákossal együtt kinevelti katonának, huszár ezredes volt az öreg valamikor és nem engedi semerre, nem, még akkor sem, ha érte jönnek.

Maga a kis Ildikó is megbarátkozott Szihalmi Palival. Szelíd és jó volt Pali hozzá, de nem hízelgett neki, mint a többi kis katona, sőt, parancsolt is neki, ha a játék úgy hozta

magával. Mert tudni való, hogy Ildikó mégis csak beállt közéjük katonának, zászlótartó volt, de milyen zászló volt az Ildikónak fehér kis kezében!

A nagy park gyönyörű pázsitján volt a kis hadsereg gyakorló helye. A kastély ura valami kis várféle alkotmányt is épített nekik a pázsit szélébe, ott aztán városdit is játszhattak. A sereg felének fővegére fehér gyolcsszalagot tűzött a zászlótartó s a seregnek ez a fele volt az ellenség. A kastély ura nagy örömmel nézte a hadakozókat, akik bizony nem kímélték egymást és akárhánynak sajgott a háta a vár ostroma és védelme után. Csak Ildikóhoz nem nyúlt senki. A kis zászlótartó leány mindig a Pali védelme alatt állott, s jaj lett volna annak, aki hozzája ér.

Végre is a kastély ura teljesen megbízott leánya hadseregében és látva, hogy a katonák nem mulatnak olyan jól, ha ő jelen van, hát el-elmaradt egyszer. Ilyenkor egy fiatalember, a tiszttartó íródiákja tartotta szemmel Ildikót, hogy valami baja ne essék.

Egy ilyen alkalommal történt meg, hogy a katonaság törökre és magyarra osztva, a bujókás hadakozást próbálta meg. A magyarok vezére Pali volt, hadsegéde pedig Ákos. A törököket a kasznár fia vezette és elhatározták, hogy a törökök támadják meg a magyarokat.

Pali azt eszelte ki, hogy kivonul seregével a park legszélére, a nagy és mélykék tó mellé és ott elbújva a füzesben, hátba támadja a törököt és szétveri.

Természetesen, Ildikó is a magyarokkal tartott, de az íródiák nem engedte a fiúkkal bujkálni, hanem magával vitte a tóhoz, melyen mindig ott himbálódzott egy csinos kis ladik.

A fiúk jó sokáig bujkáltak a füzesben, hát Ildikó bekérezkedett a ladikba. Az íródiák se kérte magát kétszer s a következő pillanatban már vígan ladikáztak a tó kék tükrén.

Pali ezalatt vezette seregét előre. Nádön, bokron, ingoványon, fatönkön keresztül. Meg akarta kerülni a tavat s eljutni oda, ahol olyan sűrű volt a füzes, hogy a nap se tudott áthatni rajta. Vagy tíz percig tartott az út odáig, míg végre odaértek és Pali, hogy tájékozza magát, merre vannak a törökök, kidugta a fejét a lombok mögül.

Első pillanatban nem látott semmit, csak egy kétségbeejtő kiáltást hallott. Ez azonban elégséges volt neki arra, hogy kiugorjék a fák közül s a tó partján teremjen.

Itt szinte elszédült, olyan rettenetes dolgot látott: a ladik felborulva úszott tova a tavon. Az íródiák kétségbeesve kapálódzott a vízben, hogy fenn tudja magát tartani, de meglátszott, hogy úszni nem tud. Ildikó pedig nem volt semerre, Pali nem látta sehol, míg egyszerre a szőke kis feje felbukkant egészen közel hozzája, kérő szemekkel nézett feléje, de szólni már nem tudott.

Pali se gondolkodott sokáig, hirtelen levette csizmáját, eldobta puskáját, szuronyát s beleugrott a tóba. Jó úszó volt és helyén volt a szíve. Egy perc se múlt el és Ildikó meg volt mentve, kint feküdt a parton, puha mohaágyon.

Csurom víz feküdt ott a kis leány, a halálos ijedelemtől elvesztette az eszméletét. Szeme le volt hunyva, de élt, lélegzett, lassan-lassan magához tért, szemét is kinyitotta s hálásan mosolyogott azokra, akik mellette térdeltek.

Bíztató és vigasztaló szavakat hebegve ott volt előtte Pali, szintén csurom víz, de gondolt is most azzal, akár ő, akár más. A kastély ura is ott térdelt leánya mellett, éppen akkor jött, amikor gyermeke már-már elveszett és látta messziről, mint ugrik be a vízbe a kis Pali. Amikor odaért, akkor már lánya meg volt mentve. Az íródiák is kievickélt

nagy nehezen, belekapaszkodva a ladikba, mely olyan szerencsétlenül fordult fel velük és olyan szerencsésen úszott vele most partra. A szegény ügyetlen fiatalember szinte félholtan feküdt a kis Ildikó lábánál.

Amikor aztán minden baj elmúlt, a kastély ura is magához tért halálos rémületéből: magához ölelte Palit és így szólt, csak ennyit tudott mondani:

– Fiam!

Az uraság elhatározta, hogy fiául fogadja a bátor és derék fiút, de később meggondolta a dolgot, mosolygott magában, egyedül maradván szobájában, szinte nevetett és vígan mormogá:

– Nem, akárki fia legyen is, hozzá adom feleségül Ildikót, ha majd nagy lesz. Ő lesz a legkülönb vőlegény, olyan, aki már előbb megváltotta aráját a haláltól...

XIII.

Szihalmi Pál másnap arra virradt, hogy úr ebben a házban, mégpedig igen nagy úr. Amint fölébredt, megdörzsölte a szemét: vajon jól lát-e? Jól látott, nem álmodott: egy huszár ruhába bujtatott inas állott, ágya előtt, nagy tisztességtudással jó reggelt kívánván, parancsát várván. Az uraság rendelte melléje, folytonos szolgálatára.

– Parancsol-e valamit a nagyságos úrfi? – kérdezte a nagy bajuszú huszár.

– Nem parancsolok én semmit, csak kérném szépen valamire magát.

– Instálom, szolgálatjára állok. Nemcsak egy magam, de a nagyságos úrfi kocsisa is várja a rendeletet, léssen-e ma kimenetel?

Szihalmi Pali mindjárt észrevette magát. Itten őt most tejbe-vajba akarják fürösztetni. Huszárt, kocsist és még a jó Isten tudja, mit és mit nem adtak a kezébe. Akár a hal a vízben, méh a virágos kertben: úgy élhetne ő most. Mégis más járt az eszébe, csak ez az egy vágyakozás zakatolt a szívében: „Haza, haza!”

– Hogy hívják kendet? – kérde a huszártól.

– Fegyverneki Balázs, szolgálatára.

– Hát, jó Fegyverneki Balázs, ha maga világlátott ember, mondja meg nekem hány nap és hány éjjel ér az ember innen, de csak amúgy gyalogosan, Szatmár vármegyébe, tesszem azt, Szatmár városába?

Fegyverneki Balázs megvakarta deresedő haját, kétfelől szétcsapta és kipödörte ólomszínű bajuszát, mosolygott is, köhentett is, a szemével is vágott egyet, aztán fölrángatván a két vállát szinte a feje búbjáig, szólott:

– Soha odáig el nem jut mostanság a nagyságos úrfi.

– Nem is én akarok menni! – mondá elpirulva, akadozva Pál.

– Sem az úrfi, sem más, hacsak nem jár sárkányon.

– Ugyan miért?

– Hát a töméntelen sok lengyel katona állja el ott mind az utat. Senkit arra el nem bocsátanak. Nagy háborúság van most ottan: arra ütközik a lengyel a muszkával. Ugyan a muszkának már ki is szedték a méregfogát...

Balázs bátya kiszolgált Radetzky-huszár volt, hát értett a hatvágáshoz, de meg a tréfához is. Nem volt igaz az a nagy háborúság, de hát figurázni akart egy kicsit. Szihalmi Pál

azonban elhitt neki mindent. El is keseredett magában, de nagyon. Nem sokáig maradt azonban ilyen szomorú állapotban. Leküldte huszárját, szóljon a kocsisnak: fogjon. Aztán felkötötte cimboráját és így szól hozzá:

– Ákos, otthon valami baj lehet, ha törik, ha szakad, ha jégeső esik is, minden áron haza kell mennünk!

XIV.

Itten fényes módjuk támadt a gyerekeknek.

A szabolcsi kis király kastélya fölött vígan ragyogott a nap, minduntalan ünnepségek estek, a kastély mogorva ura nem volt mogorva többé. Minden névnapot megültek, megünnepeltek minden születésnapot, egymást érte a sok vigasság, heje-huja. Minduntalan más meg más úri fogatok robogtak be az udvarra, négyesek, ötösök, hármások, csillogó szerszámú, tüzes paripák, pántlika volt a sörényükbe fonva, a szőrük fénylett, akár a tükör.

Hát egyszer csak a sok úri hintó közé beállott két nagy ökrös szekér. Színjászok ültek rajta, tizennégyen jöttek Nyíregyházáról, ahol a város korcsmájának kocsiszínjében játszottak két hónapon át.

Maradtak volna még ott, de a szabolcsi kis király áthozatta őket ide, ahová annál szívesebben jöttek, mert azelőtt is tanyáztak már itt sokszor hónapokig. És itt a színjátszásra külön épített nagy teremben játszódhattak, bőségük volt mindenben és nem kellett törni a fejüket: elkelnék-e a belépő jegyek minden este? A kastély ura megváltotta a jegyeket mind a maga pénzén és a színház összes helyeit beültette a maga háza népével. Már ő így szokta, sőt régebben voltak neki rendes színészei, mint egy királynak, rendes fizetség járt ki nekik, mintha csak uradalmi tisztjei lettek volna. De a színészek nemigen tudták állni a jómódot sokáig. Amikor kiruházkodtak, meghíztak, egyszerre mind ott hagyták a faképnél.

Az uraság nem bízott a mostaniakban sem és erősen ügyeltetett rájuk. Kidoboltatta a faluban, hogy lovat meg szekeret semmiképpen nem merjen nekik adni senki. Nincs az a világi pénz, amiért fuvarost kaptak volna, gyalogosan pedig bajosabb az ill'a-berek, nádak-erek. Meg aztán a színészek egy-két hónap alatt el is kényelmesedtek a nagy módban. Bagoméri, aki a rossz szívű embereket játszotta és olyan vékony volt, mikor idejött, hogy a nép cinege-hátúnak nevezte: két hónap alatt ugyancsak megkövéredett. Csak a lábszárai maradtak rendkívül vékonyak s ezeknek miatta nagyon fura lett a formája. Vézna lábszárai pedig nem bírták nehéz testét, hát a derék Bagoméri nem is járkált, csak ha kellett. És egyre sopánkodott, mint egy kárvallott cigány.

Búbánatában nemsokára akadt osztályos társa, egy Dacsó nevű színész, kinek azokat a mord és erős embereket kellett játszania, akik egyre viaskodnak, öldökölnek. Ez meg hasat eresztett s elvesztette daliás mivoltát, alig tudott mozogni. Csupán egyetlen vezna színészleányzón nem fogott a nyugalom és a jó koszt. Ez még tán soványabb lett ebben a nagy jólétben, mely mindannyioknak nehezére vált már, úgyhogy többé nem is titkolták a ház népe előtt, kivéve az uraságot meg a két egri diákot, kiket a ház körül lassanként mindenki szorosán a házhoz tartozandónak nézett.

A ház urát alig lehetett látni, hogy a két fiú, különösen Pali, vele ne legyen. Ki a tanyára, be a városba, mindenhová magával vitte. Ha pedig szabadjára eresztette, gondja volt rá, hogy a kis Ildikóval töltsék együtt a napot.

A kedves kisleány, Pali meg Ákos a nap java részét együtt játszották végig. Nagy barátságban voltak egymással. Ildikó különösen megszerette Palit. Ha Pali azt mondta neki: „Ildikó, ezt vagy amazt ne tegye!”, hát a lány úgy cselekedett, amint kis barátja javasolta.

Máskülönben pedig nem volt mindig valami engedelmes leányka, hozzá szokott ahhoz, hogy ő parancsoljon, más meg engedelmeskedjék. Azelőtt még a pillangóra is haragudott, ha nem akart lelepni előtte, hogy aztán könnyű szerrel, pusztá kézzel elfoghassa.

Persze, Pali, ha mondott neki valamit, szépen megmagyarázta, hogy ezt ezért vagy amazért ne tegye. És mert eszes, ügyes teremtés volt a kis Ildikó, hát hajlott az okos szóra. Aztán meg Pali is mindent a kedvére cselekedett. Ha kellett, még bábuzott is vele, sok minden szép játékra megtanította. Csinált neki egy olyan nagy sárkányt, mint egy kisebb fajta háznak a fala, amit aztán egy pengő forint ára spárgán eresztettek föl a levegőbe. Olyan magasra szállt föl a sárkány, hogy csak akkorának látszott, mint egy ív papiros.

Ezenkívül újra rendbe szedte Pali az Ildikó kis hadseregét is. Ötven legénynek piros papirosból takaros csákót szabott, Ákos meg összeenyvezte. Senki se mondta volna a fehér galambtollas fövegekre, hogy gyerekek csinálták.

A ház ura látván ezt, lányának meg Palinak valóságos, igazi aranyzinóros kis csákókat hozatott Pestről. Arany rózsa volt mindkettő tetejébe, kócsagtoll lobogott az egyikén, a másikon meg darutoll. Nyalkán és ékesen járt a két kis generális, Ildikó meg Pali a sereg élén. Ákos mindenáron dobos akart lenni, hát neki hozattak egy dobot, ő mindegyre azt pergette oldalán a kedves hadseregnek.

A generálisok olykor elkérték a nemzeti szín kává szerszámot és nagyot vertek rajta. Elfeledkeztek méltóságukról, de hiszen végre is, gyerekek voltak, ámbátor a vasárnapi díszgyakorlaton lovat adott alájuk az uraság. Hófehér kis paripán lovagolt ilyenkor a lány, a legényke alatt pedig egy koromfekete apró mén táncolt. Lovász ügyelt rájuk mindig, hogy bajuk ne essék.

Vidám szép világ volt az, de amikor a legvidámabb, legszebb volt, akkor is eszébe jutott, szívébe nyilamlott Szihalmi Pálnak: valami baj van otthon, haza kell menni, ha török, ha szakad, jégeső ha esik...

Faggatta Fegyverneki Balázst: „Mi hallatszík arrúl, Szatmár vidékéről?”

A huszár szomorú ábrázatot vágott, olyat tudott az, amelyet akart és szólott:

– Ha jót nem tudok mondani, minek mondjak rosszat?

Nem lehetett Balázstól kitudni semmit. A ház ura talán megmondana neki mindent, ha bátorsága volna megkérdeni. Talán haza is küldené csengős-bongós batáron, ha szólna neki, ha elmondana neki mindent őszintén, igazán. Ha volna hozzá bátorsága. Ha hinne még neki a sok tarka-barka mondóka után. Szegény fiú! Most bánta. Hej, sok éjszákát sírt, virrasztott keresztül miattuk. Sokszor volt könnytől vizes a párnája, reggelre kelvén. „Rosszat álmodtam, álmomban sírtam!” – így vágta ki magát az uraság előtt, ha ilyenkor benézett hozzá, hogy megsimogassa fejét, édesgető szóval megkérdezze: „merre mégy ma a két parádés lovadon?”

Nagyon, nagyon jó ember volt az öregúr. Ki sem lehet azt mondani, milyen jó szívvvel viseltetett hozzá, sőt még Ákos iránt is. Palinak eszébe is jutott, de nem egyszer, hanem százszor, hogy egyszerre csak elébe áll és így szólítja meg:

– Édes jó bátyám és uram, az én nevem Szihalmi Pál, fenyőszihalmi Szihalmi az apám; apám rabságban, magam meg eltévelyedett, kicsapott egri diák vagyok. Egyedül is, bajban is van otthon édesanyám, haza kell mennem, küldjön engem haza, megáldja érte az Isten. Almásderes két lovamat, ha már nekem adta, fogassa be legutolsó kocsijába, azon küldjön haza engem meg a társam.

Sokszor kezdett ebbe a mondókába Pali, de nem merte elmondani soha. Maradt minden a régiben. Nap nap után múlt, Pali szomorúan feküdt le este és bánatra kelt reggel.

Egy augusztusi reggelen nagy zaj, sürgés-forgás, kiabálás verte föl bánkódásából.

A színészek tovább álltak.

Hajnalban álltak odébb, mégpedig a Pali két almásderesét fogták be egy nagy ökrös szekérbe, arra kapaszkodtak föl valamennyien, cókókostul együtt azon illantak el.

– Utánuk! – kiáltá az udvaron az uraság. Majd dühösen fordult az éjjeli bakterhoz meg a többi cselédséghez: – Hogy mertétek őket elereszteni! Ki merészelt kiszolgáltatni nekik a fogatot?

Kisült, hogy a színészek megtévesztették a cselédeket. Egyikőjük, alkalmasint Bago-méri, felöltözött az uraság ruhájába. Kifestette, kiigazgatta magát, úgy, hogy egészen olyanforma volt, mint a ház ura, sőt a hangját is szakasztott olyanra változtatta, mint amilyen az uraságé volt. Hajnali két órakor ez a lurkó kilopódzott az udvarra, hol a komondorok nem bántották, mert uruknak vélték. Az udvaron felköltötte az éjjeli őrt, megszidta, mert aludt. Aztán kemény szóval meghagyta neki, hogy fogassa be a Szihalmi Pali két almásderesét egy ökrös szekérbe, ezeket a mihaszna színészeket szállítsa át Kállóba. De hogy föl ne költson valakit az udvarban! Azt akarja, hogy suttyomban menjen az egész, rájok unt, el velök, hogy senki se lássa.

Minden úgy történt, amiként beszélte. Az éjjeli őr is, az éjjelező kocsis is uroknak néztek és engedelmeskedtek neki. És hajnali két órakor az egész színésztársaság nagy titokban búcsút mondott a kapufélfának.

A ház ura nevetett is, dühösködött is a hálátlan népség furfangos elillanásán, de csakhamar elmúlt a nevető kedve. A gyerekek lovait vitték el a léhűtők:

– Utánuk... utánuk kell menni, vissza kell hozni őket mindenáron, a fizetésüket is kapták egy egész évre, vissza kell jönniük, hogy leszolgálják! – mondá harsány hangon.

Egy pár perc múlva lovas emberek száguldtak szét az udvarból mindenfelé. Maga Szihalmi Pál is felült cifra kis lovára; Viparina addig nézte szomorkodva, míg a jólelkű gazda alája adta az Ildikó szelíd apró lovát:

– Menj te is!

Hogy el ne tévedjenek, a vén huszár kísérte őket egy rémségesen öreg, a sok ágyúszótól megsüketült, a nagy kortól rossz szemű katonalovon. Ilyen módon nem csudálatos, ha a gyerekek csakhamar elhagyták a jó Fegyverneki Balázst, aki mindegyre kommandírozta volna őket hátulról. Addig-addig szölongatta őket, hogy: lassabban... lassabban... míg a fiúk egyszerre csak egészen eltűntek a szeme elől.

A két kis paripa megbecsülte magát. Vágtatott velük, ahogy tudott; úgy, hogy a kis Viparina nem is bánta volna már, ha egy kissé lassabban haladnának. Fél kezével a ló kantárájába, a másikkal a sörényébe ugyancsak belefogódzkodott. Ellenben Pali csizmája még gyorsabb vágtatásra sarkantyúzta a maga paripáját. Szólongatta, édesgette, néha meg hátraszólt Ákosnak:

– Ne félj, Áki, ha elbukunk: felülünk. Előre!

Árkon-bokron, nádason és rekettyésen át vágtattak előre. Lélegzetük szinte elfogyott, lihegtek már maguk is, paripájuk is. Csupa víz volt a kis ló, s a kis lovas. De azért mind csak előre, rogyásig, szakadásig.

Ákos nyögött hátul:

– Ejnye... azok a... színészek... hát hadd menjenek, ha akarnak!

– Az ám! – szólt Pali mosolyogva – a színészek hadd menjenek, de hadd menjünk mi is! Viparina szeme tágra nyílt ezekre a szavakra; lovát is megállította ijedtében.

– Hát mi is odébb állunk? – hebegé.

– Odébb, minthogy másképpen nem eresztettek volna bennünket haza, annyira szertettek bennünket – válaszolt Szihalmi Pali.

Mint mindenbe, amit barátja tett vagy mondott, ebbe is belenyugodott Ákos, ámbátor a maga részéről sajnálta a vidám jólétet, a pompás játékokat. Aztán igazában, félt is egy kissé hazamenni, mit mondanak otthon a kicsapott diákhhoz? De még jobban rettegett attól a gondolattól, ha most visszavinnék őket. Félénken nézett szét maga körül.

Egy ember nem sok, de annyi se látszott semerre, az elhagyatott, szinte kihaltnak lát-szó tájékon. Ez aztán az igazi pusztaság: nem látni mást, mint földet és eget. A földet, melyről learatták az utolsó szál kalászt is, csupa tarló mindenfelé. Egy-egy elhagyatott búzavirág emelkedik ki itt-ott, nagy lankadtan lehajtván a fejét a nap sugarai előtt, melyek nem éltetik, hanem perzselik immár.

– Olyan elhagyatott ez a tájék, mint mi mostan –, gondolta magában Pál.

Elszomorította ez a nagy pusztaság, a fában szűkölködő vidék, a vetőföldek, melyeken nincs vetés, a mezők, melyeknek füve, virága összeaszott, összeégett, semmivé lett. Mező, mező nélkül!

Csak a tücsköknek, kabócáknak, mindenféle ugró bogaraknak van itt vidám élete. Hemzsegnek, ciripelnek mindenfelé. Különösen a karcsúbbak, a fiatalok; az öregek nagy komolyan alszanak egy-egy árnyékot nyújtó rög mögött.

A fiúk meglassíták lovaik lépéseit. Egyelőre nem kellett félniük semmiféle veszedelemtől. Legalább egy óra járásnyira maradt el mögöttük Fegyverneki Balázs, ha csak vissza nem fordult, hogy jelentést tegye urának a „ménkű gyerekek veszedelmes előrehaladásáról.” Hát jól előre is haladtak már azok. Maguk sem tudták ugyan, hogy hol vannak voltaképpen, de azt Pál jó előre kiokoskodta, hogy mind csak észak felé vágtattak, mert arra esik Szatmár vármegye, ahol most hadakozik a lengyel a muszkával.

Vajon úgy-e? Igazat mondott-e Balázs bátya? Csak most verte föl a Pál lelkét némi kétkedés. Szeretett volna kérdezősködni az észak felől velük szemben hajtató szekeresektől, de attól tartott, hogy ezek nyomukba vezetik nagy hatalmú és soklovú jótevőjüket.

A kis lovasok kerültek az országúton föl-fölbukkanó szekereseket, gyalogos embereket. Két-három ilyen, apostolok lován utazó atyafi mégis, erőnek erejével beléjük akasz-

kodott. Egy lókupec cigány, aki a girhes lovát akarta becserélni a „méltóságos ifjurak” – mert így szólította őket – kecses kis paripájával. Ékes szóval ajánlgatta a more a maga jószágát, csak azt hibáztatta benne, hogy nagyon sebes, olyan, mint egy táltos, nem lehet bírni vele, olyan a vére...

– Hogy miért ilyen sovány? Hát ez az a finom arabus vér, instálom alássan. Meg aztán nem is ítellem il ez drága paripa, hanem, csókolom, a kecsit-lábát, csak levegővel. No egy kis vizset is iszik az ajerra. Kírem sípen, olyan igazs, mint hogy ílek, ez a ló az a híres, aki rásokott arra, hogy ne egyík. A roslelkű emberek azst fundálták ki erre a ménre, hogy amikor már megsokta volna azs íhsíget, hát akkor kimúlt a világból. Tessék megnízni, hát megdeglett ez aló, hát kimúlt ez a ló, hát nem íl-e? Hallják csak, hogy köhécsel...!

Ígyen furfangoskodott a dádé, míg a purdék, a kis cigánygyerekek és fekete képű, piros kendős asszonyszemélyek körülvevék a két egri diákot. A nagy zsinatolással szinte lehúzták lovaikról őket. Pali szabadkozott keményen:

– Nem lehet, dádé, nem a miénk, amit cserébe kívánsz. Aztán, ha olyan pompás a te paripád, mért cserélnéd el?

– Nem ilyen öregember alá való már azs ilyen táltos! Nagyon is gyors, nem túrhetem.

– No akkor – mondá Pali mosolyogva – fiatal ember alá se való; meg az igazat megvallva, nem is a magunk lován ülünk.

A lókupec röhögött:

– Ühüm! Hát annál inkább. Vagy ha már semmi áron nem akarja a becsületes csereberét, hát legalább hadd próbálom meg: milyen azs ülis azs ilyen fajta törpe lovacskán. Sálljanak csak le, de mind a ketten egyserre, megnyergelem in mind a kettűt...

A vénember erőnek erejével le akarta szállítani a fiúkat, de Pali se vette tréfára a dolgot és odaszólt Viparinának:

– De most már gyerünk!

A csizmájuk sarkával megsarkantyúzták a két törpét s azok, mintha csak tudták volna, hogy mi a kötelességük: balra is rúgtak, jobbra is rúgtak és elszáguultak, mint a szélvész.

A dádé és családja csúfszókat kiáltott, röget hajigált a menekülők után.

Mikor már jó messze voltak, Ákos meg nem állhatta, hogy visszafordulván, feléjük ne kiáltson:

– Kell-e ló, dádé?

– Biztosságban voltak, eltelt egy félóra is, míg egy embert láttak. Az is aludt. Egy kormos képű, még kormosabb ruhájú drótos tót feküdt egy vadkörtefa alatt. A tót ember hasát ugyancsak sütötte a nap, édesded horkolással aludt.

A fiúk fáradtan keltek le lovaikról, odakötötték kedves jószágukat a körtefához, maguk meg letelepedtek a tót mellé a gyepre. Csendesen voltak, hogy a boldog atyafit föl ne keltsék. Ákos olyan nesztelenül mászott föl a vadkörtefára, mint egy mókus. Mert hát föl kellett másznia, hogy délebédjük legyen.

Vadkörte volt az ebédjük; kicsi is, éretlen is, fanyar is; de mégis jól esett nekik. Hát ha még vághattak volna egy-egy karajat abból a fekete kenyérből, mely a drótos tarisznyájából kandikált ki! Ákos majd fölfalta a szemével, egyre be-bekukucskált a tarisznyába,

míg észrevette, hogy Pali figyel, hát megszégyellte magát, nagyot nyelt és megtörülve száját, szólt:

– Megebédeltünk. Nem is volt rossz ebédünk.

Annyi bizonyos, hogy jobban is lakmározhattak volna, de ennél olcsóbban sehol. A nagy országúti vendéglős, a jó öreg körtefa nem kért tőlük semmi fizetséget. Tőlük se, mástól se, úgy látszik, a drótos is nála volt ebéden. Körtecsutkák feküdtek körülte, azokon lakmározott száz meg száz mindenféle fajta légy, lám azoknak is juttatott a jó öreg korcsmáros.

A gyerekek áldották magukban, de aludni még se mertek árnyékában. Pedig milyen jó lett volna a hosszú törődés után egy jó nagyot szundítani.

Pihentek egyet, csendesen nyugodalmas jó napot kívántakna tótnak, aztán megindultak ismét. Most már gyalogosan ballagtak lovuk mellett. Csizmájukat levették, hogy könnyebb szerrel járhassanak, de nem sokáig tartott ez a dicsőség: a forró homok fölégette talpukat.

Bizony, bizony, sok bajjal járt ez a vándorlás, nem egyszer sóhajtott föl ezalatt Ákos, az elhagyott nyugodalmas jólétre gondolván. Őt is nagyon megtörte a fáradtság, míg Pál oda se nézett neki. Ellenkezőleg, mennél távolabb voltak a szabolcsi kastélytól, annál vidámabb lett. Énekelt is, füttyült is éhgyomorra.

Elkerülték a falvakat; kerülték a tanyákat, a járatlan utakat keresték. Meg is tévedtek néha és bárha mindenképp elakarták kerülni a kérdezősködést: meg-megszólítottak egy-egy fuvarost vagy mezei munkást:

– Jól haladunk-e Szatmár vármegye felé?

Egyszer vissza kellett térniük azon az úton, amerről jöttek, hogy el ne tévesszék a helyes irányt. Egyébképpen biztosan és gyorsan haladtak céljuk felé. Csak amikor a nap nyugovóra szállt, akkor rettentek meg kissé. Hol hatják le álmos fejüket? Hol tesznek szert egy kis darab kenyérre?

Elhatározták, hogy betérnek valami faluba. De semerről sem látszott most feléjük barátságos falusi torony. Sívó homokon jártak, tövis vérezte meg minduntalan a két törpe szügyét. Szerb tövis, bojtorján volt ennek a vidéknek legszebbik virága; legjobb gyümölcs pedig gyalogbodza fekete bogyója; igen alkalmas tintacsinálásra, de eledelnek csak olyan, mint a tintaleves, papírgaluska...

Ákos nemcsak sóhajtozott, de nyögött is már. Pál vigasztalta:

– Ugyan, ugyan! Ne légy ilyen anyámasszony katonája! Hát fáradtak vagyunk, hát éhesek vagyunk, majd eszünk, majd kipihenjük magunkat otthon.

– Otthon! Hol van még az!

– Mindjárt otthon leszünk. Nekem ez a vidék már olyan ismerősnek tetszik.

– Én meg alig látok egy pár lépésnyire, olyan sötét van.

Csakugyan elérte őket az este, csillagtalán sötétben bandukoltak előre. A hold fekete köpenyébe volt burkolózva, nem látszott ki, csak az orra hegye.

Mind sötétebb, mind félelmetesebb lett a tájék. Olyan nagy csendesség volt körülötük, mintha a föld meg a levegő minden lakosa kihalt volna. De ezt a némaságot egyszerre hangos élet váltotta föl. Legelsőbb is megmozdultak a levegőben élők, a madarak.

Nagy csapatokban és egyenként suhogó szárnycsapással szálltak egy más, talán jobb vidék felé. Ők tudják már, hová, aligha nem lombvéraikba igyekeztek. És milyen alacsonyán szálltak! Egy fecske, amelyet álmából kelthetett föl a készülődő vihar, olyan álmosan, lustán szállott, hogy az egyik szárnyával megérintette az Ákos arcát. Ákos megremülve sikoltott föl, Pali meg nevetett:

– Oh, te anyámasszony katonája, csak egy fecske!

No de bensejében a kis Szihalmi is meg volt illetődve. Különösen, amikor megmozdult a föld is. Amint, kiérvén a homokos vidékből, lába kelt a rögnek. Itt, egy bokor mögül, felugrott valami. Róka volt, igyekezett a komé haza, az odújába. A farkát a lába közé kapta és szörnyen inalt előre, családja otthon azóta ijedezve várja, talán sikongják is róka nyelven:

– Szegény, papa, szegény, papa, legalább ha esőernyőt vitt volna!...

Bizony, a ravaszdi állatnak nem volt esőernyője. Igyekezett is úgy, mint a szélvész. A békák ezrei már sokkal lomhábban indulának meg. Eszük ágában sem volt megjedni, ellenkezőleg, nekik tetszett a zivatar készülődése. És voltak közöttük olyanok is, akik tetszésüket vidám kuruttyolással és kvakogással fejezték ki.

– Hohó! Itt valahol mocsár vagy tó van; vigyázzunk! – suttogá Szihalmi Pál.

– Onnan brekegnek a békák? – kérdé vacogó foggal Ákos.

Hatalmas mennydörgés fojtotta el a Pali válaszát, a békák brekegését és mindama zajt, mely a közeledő vihart szokta megelőzni. A tintafeketeségű, vak éjszaka megremegett a hatalmas dörgéstől; megremegettek az éj kis vándorai is, a fáradt diákok.

Ákos leült a földre, lovackájának hasa alá, Pali azonban, ha egy kissé meg is döbbsent, nem vesztette el bátorságát. Odaállott a fülüket hegyező lovak elé, simogatta a nyakukat, a homlokukat, szólongatta, csitította őket.

Nem hajtottak rá többé. Az ég zengése siketítő csattanásban végződött: leütött a villám, valahol közelben. Egészen közel, egy pajtába, fel is gyújtotta a fedelét.

Az égő viskó egyszerre megvilágította a vidéket. Megvilágította a két egri diákot is, akik közül az egyik a földön térdelt, fejét lehajtva imádkozott. A másik merően, egyenesen állott, még mindig kezében tartva a lovak gyepelőjének egy darabját, mely kezében maradt, amikor a megbokrosodott paripák a villámlástól megvadulva elszabadultak tőle.

És Szihalmi Pál még mindig nem vesztette el bátorságát. Végignézett a tájékon: vajon nincs-e valamire legalább egy hodály, ahol a zápor, talán felhőszakadás elől meghúzhatnák magukat? A meggyulladt pajta közelében nem volt semmi építmény, hacsak két nagy gémes kutat nem számítunk épületsorba. Még csak egy nyomorúságos istálló se látszott, mégis egy csoportba futott, fejüket egymás nyakán nyugtató lovak állottak a kuttak vályúja előtt.

Vagy száz csikó, egy egész ménes szorult ott össze. Egy rész türelmesen várta a záport, egy másik rész azonban füleit hegyezte, ijedten, vadul horkolt, nyerített. És amikor az elszabadult kis lovak egyszerre csak közéjük vágattak: még nagyobb lett az izgalom.

Pali megismerte lovaikat. Szinte megnyugodott, hogy most már jó helyen vannak. Ismerős volt a pusztai étellel és tudta, hogy ott, ahol a ménes van, csikósnak is kell lenni.

– Jerünk oda! – szólt, vállára ütvén a még mindig térden álló Ákosnak.

Megindultak a ménes felé. Az égő pajta világította be útjukat, nem kellett többé botorkálniuk. De az ég még mindig zengett, a fekete felhőket vörös villámok szelték keresztül. A levegő kihalt; csak egy-egy elkésett fecske és valami elbizakodott ragadozó madár mutatkozott még. Esni kezdett, ritkásan, de igen nagy cseppekben.

Amikor a fiúk a ménes közelébe érkeztek, akkor indult meg a zápor teljes erejével. Mintha cseberből öntötték volna, úgy ömlött. A pajta tüzét kioltotta egy pillanat alatt és ezzel kialudt minden fény. Rettenetes sötétség borult újra az egész tájéakra, a gyerekek nem láttak semmit és csak vaktában igyekeztek előre. Hova? Maguk sem tudták. De, amint igyekeztek, egyszerre csak egy-egy kéz ragadta őket torkon. A csikós fogta őket meg két erős markával:

– Kik vagytok? Mi járatban jártok! – kiabált rájuk harsány szóval.

– Szegény diákok, eltévedtünk, a lovaink ide tévedtek a ménesbe! – felelte Pál.

A csikós nagy szál ember volt, nagyon le kellett hajolnia, hogy szembe nézhessen az apró emberekkel. Hát inkább fölemelte őket magához és pipájának tüzenél – mert a pipát sem vette ki ezalatt a szájából – meg szemlélvén őket, szépen letette újra:

– No, fékom adta, szolgálaim, ti ugyan bőrig áztatok! – mondá részvevő hangon. Aztán pár pillanatig, mintha észre sem venné őket, belenézett a szuroksötét éjszakába, sötétben is úgy meglátott mindent, akár csak a bagoly.

– Ühüm! – mondá, amikor ismét megszólalt – látom már a lovacskáitokat! No majd kiválogatjuk reggel. Addig, amíg a zápor tart, húzzátok meg magatokat valahol.

– Hol? – bátorkodott kérdezni Pali.

– Hát egyiteket elvállalom én az én házamba, a másikat meg majd elkvártélyozza a bojtár. – Hé, Marci! – kiáltott egyet a csikós.

A bojtár, aki a felhőszakadás közepette állva szundított, lakást adott Ákosnak. A gazda meg Pálnak.

Ez a lakás pedig nem volt egyéb, mint a csikósnak meg a bojtárnak a bundája. Bebújtatták alá a fiúkat. Befértek szépecskén, nagy volt a bunda és mind a két pusztafia hatalmas szál legény. Akárcsak valami kisebbfajta torony, úgy állottak a puszta közepén. Mozdulatlanul, szívükben nagy nyugalommal. Az egyik pöfékelt, a másik szundított, amíg fölöttük zúgott a zápor, dörgött és villámlott az ég.

XVI.

Oh be szép hajnalra virradtak! Ilyen szép kék eget, ennyi pacsirtát, ilyen virágos, szép mezőt nem láttak még soha. Az éjjel meggyűlt esővizet menten megitta a szomjú föld, jól is eshetett neki, mert kivirágzott véges-végig. Azt a jó illatot, azt a pompás kakukkfű, citromfű illatot! Ákos azt mondta rá:

– Soha ilyen jót!

Pali meg így szólt:

– Soha ilyen szépet!

Fáradtak se voltak, éhesek se voltak, csak boldogok voltak. A csikós meg a bojtárja elmentek egy kissé odább, bajmolni a lovakkal, ők meg lefeküdtek a jó emberek otthagyt bundáira. Hanyatt fekvé nézték a szépséges kék eget.

– Hát ez volt tegnap olyan haragos, fekete? – mondá az egyik.

Nézték a levegőben játszó, éneklő, füttyörésző vidám madárnépet.

– Hát ezek voltak tegnap megrémülve olyan nagyon? – mondá a másik.

A vihar, a felhők rossz kedve elmúlt végképp.

– Ugye, megint virradt ránk szép új világ! – szólt Pál diák vidáman és fekvő helyéből felugorva, egészen nekitüzesedve folytatá:

– Hanem most már pihentünk, a csikós szívességéből jól is früstököltünk, szalonnát kenyérrrel bőven, hát már most megint usgye, útnak! Előbb azonban várjuk be a mi kedves éjjeli házigazdáinkat. Itt jönnek, ni!

A csikós és bojtárja letelepedtek a gyerekek mellé. Mondá az első:

– Merre van utatok, mi dologban jártok?

Pali felelt erre:

– Haza akarunk menni, édes szüleinkhez, Szinyér-Váraljára, oda valók vagyunk. Igaz-e, hogy arra nagy háborúság van?

A csikós nem tudott róla mit sem.

– Pedig – mondá – ha volna, csak tudnám. Tegnapelőtt benn voltam a főtisztartónknál.

– Hol? – kérdé izgatottan Szihalmi Pali.

– Emitt e! – szólt a csikós és a nagy messziségből idelátszó toronyra mutatott a pipája kurta szárával.

– Hogy hívják azt a helyet?

– Erdőd.

Mind a két fiú egyszerre örömkialtásban tört ki. Hát ilyen közel vannak már céljukhoz, ide értek Erdőd alá! Hiszen onnan már csak egy ugrás – no, jó nagy ugrás – Váralja.

Pali örömeiben szeretett volna táncra kerekedni. De okos fiú volt, úgy öröme, mint bánatán tudott uralkodni. Gondolta magában: végezzük el dolgainkat, aztán örvendjünk.

A szabolcsi kiskirály vendégszerető házából való hirtelen eltűnésük, meg a két apró lovacska elhozatala, mi tűrés-tagadás, nyomta a lelkiismeretüket.

Szihalmi Pál odaállott hát a csikós elé és szólott hozzá íggyen:

– Édes jó bátyám! Hálával tartozunk mi kegyelmednek, hálával, de naggyal! Hát még milyennel tartoznánk, milyen örökéig hálás emberei maradnánk, ha megtenné azt, ami-re kérem.

– Mire kérsz, szolgám, halljuk! – szólt a csikós.

– Nagy, nagy dologra, bátyám! Arra, hogy valami biztos emberével vitesse haza ezt a két törpe lovat, mástól kértük kölcsön. Meg oszt' egy levelet is, amit a tulajdonosnak írok. Megáldja kelmedet a jó Isten, azonfelül becsületes borralalót is kap a lovak gazdájától.

– Megteszem, megteszem – mondá a csikós. – De hát ki lenne az a gazda és merre van lakása?

– Hát Szabolcsban, a szabolcsi kiskirály.

A csikós kivette szájából pipája szárát. Ezt is ritkán cselekedhette. De hát meg volt lepődve nagyon, a régi gazdája volt a szabolcsi kiskirály, ott volt bojtár, mielőtt a Károlyi grófokhoz beállott volna gazdának.

A tulajdon öccsét küldi el oda, lóra ülteti még délben.

Pali leült sebtében megírni a levelet, plajbással, egy darabka papirosra, melyet véletlenül vitt a pusztára a szél. Kicsiny papirosra csak ennyit írhatott:

„Szerettet és tisztelt jóltevőm! Ez a becsületes ember átszolgáltatja – remélem, hiánytalanul – a lovacskákat, melyeket én nagyságos jóltevőmtől kölcsön venni bátorkodtam. De ez nem lehetett másképp, haza kell mennem, az apám rabságban, az anyám gyászában. Nem is az az én becsületes nevem, amit ottan mondtam, hanem más. Meghallja még nagyságos uram, amikor elébe állok megköszönni nagy szíves jóságát. Ildikót, kedves barátánkat tiszteltetjük szépen, valamint köszöntjük alássan kegyelmedet és az egész háznépet. Jó egészség kívánással és mély tisztelettel zárom leveletem. Hű szolgája, az egri diák.”

Összehajtogatta Pali a levelet, kereken, cédulaformára, aztán átadta a csikósnak, aki parolázott vele:

– Rendben lesz minden, öcsém, amint hogy a nevem Kisbedécsi András!

– No, az én nevem meg Szihalmi Pál. Lehet, hogy még én is jót fizetek jóval. Ne fedjen le kegyelmed, áldja meg az Isten!

Gyalogszerrel indult meg a két egri diák. Vígan fütyörészve, a nagy útnak oda se nézve. Szatmár felé jártak már. Pali errefelé tudta is az utat valamelyest. Tudta, hogy emide hét hosszú mérföldön át az ecsedi lép nyúlik el, azt jó lesz elkerülniük, mert ott mozog, inog, járkál a föld maga is. Ingoványos mindenfelé, belevesznének abba.

Helyes is, rövid is volt az út, amelyre tértek, úton-útfélen elemózsiát is találtak. Itt földi szedert, amott valóságos nagy, fehér epret, jó, érett, hamvas kökényt.

Alig esteledett, már Erdődön voltak, az erdődi vár előtt megálltak.

Palinak ugyancsak megdobbant a szíve. Hisz itt már minden ismerős. A levegőnek tulajdon olyan édes illata van, mint otthon, azok a fák szegik be az utat, olyan a dudva is, az a bogár is, mint odahaza. Galambok szállnak le a vén erdődi várra: nem váraljaiak-e? Kánya száll a levegőben, a szájában gerle: nem az ő udvarukról hozza-e?

A bátor fiú most igazán el volt fogódva, alig tudott szóhoz jutni, pedig Ákos kínoztta már. Fárad volt, hol fognak meghálni?

– Hát hol? A várkertben! Ismerek ott egy pompás lugast, pompás gyeppad van benne – mondá Pál vidáman.

Bementek a várkertbe. Szabad volt abban a járás. Csudaszép volt ez a kert, pedig emberi kéz nem igazgatott rajta. El volt hagyatva a kert is, a vár is. Az egykor oly hatalmas vár most a híres és gazdag Károlyi grófok főtisztartójának, Szendrey úrnak lakásául szolgált. Csendes volt, békés volt, amily békétlen, amilyen zajos egykor. Amikor még Drágffy Endre, a hatalmas kényúr lakott és uralkodott benne, rémítve a vidéket, uralkodva környékén elevenek és holtak fölött. Olyan gögös, olyan büszke úr volt egykor. Most számadásokkal foglalkozó csendes írkok tanyáznak a legszebbik szobájában.

Pali ismerte a vár történetét és barátjának beszélt róla egyet mást, amíg az falevelekből párnát csinált a gyeppadra. Pompás fekvő helyük került, hamarosan le is rúgták a csizmát és lefeküdtek.

Alig feküdtek ott pár pillanatig, lassú lépteiket és még lassúbb beszédet hallottak. Kilestek a lugas sűrűjén által. Egy fiatal férfi és egy fiatal nő jöttek erre. Karonfogvást jöt-

tek, férj és feleség vagy testvérek lehetnek – gondolta magában Pali. Pedig nem azok voltak.

Az ifjú: Petőfi Sándor; a nő meg jegyese: Szendrey Júlia, a ház urának lánya.

Amint közelebb értek a lugashoz, Paliék jól hallották, mit beszélnek egymással. Hallották, hogy a nő Petőfi Sándornak szólítja a férfit, akit Pali egy képről, amit az újságban látott, nyomban meg is ismert.

– Petőfi! – kiáltotta el magát lelkesedve, hangosan. Nem tudott uralkodni többé magán, szíve majd kiszakadt örömeiben, hogy láthatta Magyarország legnagyobb költőjét, kinek betéve tudta szépséges szép verseit, a melyeknél szebbet nem írt még soha földi ember, sem magyar, sem más nemzetbeli, senki, senki!

A nagy Petőfit látta. Azt, akinek dicsőséges nevét hangoztatta az egész ország. Petőfit, a haza, a szabadság dalnokát, szegények, ügyefogyottak, elnyomottak védelmezőjét, a nép hatalmas barátját.

Szihalmi Pál tudta, mégis alig akarta elhinni, hogy ő az. Hogy Petőfi Sándor is csak olyan ember legyen, mint más, legyen feje, keze, lába, mint más halandónak. Íme, hát ő is csak ember volt, de milyen ember! Meglátszott rajta, hogy kicsoda. Kedves, barna arcú volt, szép, villogó szemei voltak. Egész arcán meglátszott, hogy sok millió ember közül ő az az egyetlen, aki gyönyörűségére, nagy lelki örömeire szolgál sok millióknak.

Pali alig tudta türtőztetni magát, hogy oda ne rohanjon hozzá és meg ne csókolja a kezét ezerszer meg ezerszer. De látta, hogy a költő nagyon el van merülve, talán most is csudaszép verseinek egyikén gondolkodik. Visszafojtott lélegzettel nézte... szinte könnyes szemekkel nézte, amíg csak arájával együtt eltűnt egészen.

Ákos csakhamar elaludt. Pali sokáig ébren volt, a nagy költő nótáit dúdolgatva magában. Aztán elaludt ő is, mélyen, édesen. Olyan szépeket álmódott. Azt álmódta, hogy beszélt Petőfivel, homlokon csókolta és megígérte neki, hogy apját kiszabadítja a börtönből.

Szinte sajnálta, amikor fölébredt. Most már vége a szépséges álmoknak.

XVII.

Kora hajnalban rigófüttyre ébredtek. Nem nyújtózkodtak, talpra ugrottak azonnal.

– Jerünk, holnap hajnalban már otthon is lehetünk! – mondá Pali.

A kis Viharina már indult is előre, nekiszaladt a garádnak, hogy átugorja, Szihalmi Pál azonban hirtelen az Ákos kabátja után kapott:

– Hopp, hó! Valami jutott eszembe... Még a kis iskolába jártam Váralján, akkor beszélte a dadám meg a gazdánk, Kolonay bácsi...

– Mit? – vágott közbe égő kíváncsisággal Viharina.

– Azt, hogy az erdődi vár kertjébe, az alsó bástyánál, egy vén fügefafa alatt nyílás van. Ez a nyílás egy nagy, hosszú alagútba szolgál, úgy hívják: „a kazamata”. Hosszú, hosszú... elvezet egészen a színérváraljai várig. És ezen át mégis félszer rövidebb az út, mint fenn a föld felett... Hátha megpróbálnók ezen át jutni hazáig?

Ákos elhalványodott, de azért azt mondta:

– Jerünk.

– Nálunk van-e még az a fáklyadarab, amit hazulról hoztunk?

A kis Viparina a kabátja alól kihúzta a fáklyadarabot. Pali ezt Potyoró uramtól kapta, aki nagyon szeretett temetésre járni a fáklyák és gyertyáknak miatta.

Ezzel bátran nekiindulhattak akár egy álló napig tartó éjszakának is. Meg is találták a kazamáta nyílását, neki is indultak. Nagyon bátran, vígan ment a dolog kezdetben. Az alagút mindegyre szélesbedett előttük s nem volt sötétebb, mint egy szelelőlyukas pince. Aztán a fala oly sima volt, mint akár egy lakószobáé, sőt simább és fehérebb olyik helyen. Csupa ezüstszín volt a rárakódott salétromtól.

A kis Viparina meg nem állhatta, hogy egy pár marok salétromot le ne kaparjon a falról. Örülnek majd neki otthon – gondolta magában –, de ő maga is örült.

Mindketten örültek, a fáklya pompásan lobogott, akadálytalanul mehettek előre. S ha néhol meg is szűkült a kazamáta, egyszerre ismét egész nagy bolthajtásos teremmé terjeszkedett ki, ahol talán egykor, két-három évszázaddal ezelőtt, ezüst kupából bort ittak az ősök, a hősök, daliás leventék, lovagok.

Pali talált is egy szarvasbőrből való hatalmas kesztyűt, most ráférne egy ember fejére is... Milyen nagy ember lehetett, aki itt feledte úgy kétszáz esztendővel ezelőtt. Avagy talán kripta volt ez a pompás boltozatos terem? A durva padolaton kövek, törmelék közül egy fényes tárgy csillogott feléjük. Pali utána nyúlt. Egy nagy, betört homlokcsontú, de ép fogú koponya volt. Rémülve ejtette ki kezéből.

Most már kissé furcsán érezték magukat mind a ketten. Az alagút padmalyáról kövek hullottak le, amint lépteik neszére menekültek a denevérek. A kis Viparina szeretett volna visszatérni, de nem mert szólani Palinak. Mentek hát, folyton mentek előre.

A föld alatt vezető út mindegyre szűkült. A padmalyról lehulló nedves cseppek fölberzelték a fáklya lángját. A fáklya lángjának füstös világa visszatükröződött a fal csillogó kvarckockáin, ezeken a sajátságos színes köveken, melyeket a kis Viparina minduntalan hol aranynak, hol acélnak nézett. Majd amidőn olyan helyhez értek, ahol a fal selymes fényű faopállal volt kikárpitozva: nem tudott hova lenni bámulatában. Erőnek erejével ilyen opáltörmelékekkel akarta teletömni a zsebét. De nem fért abba már semmi. Tele volt minden zsebe almával, körtével, amit az erdői várkertből hoztak magukkal.

Így mentek, mendegéltek előre. Egyszerre csak a föld alatt egy kis patakhöz értek. Sötét volt a vize s kövér, tömzsi halcsíkokkal volt tele, mint a halas kofa halcsíkos hordója. Átgázoltak a vízen, de a patak újra csak elébük került. Mindegyre kerülgette őket. Az utolsó kacskaringója már olyan mély volt, hogy sötét, de tiszta vize övig ért. Most már Pali is fázott, sőt a hideg is borzongatta, akár Viparinát. De nem akart többé visszafordulni. Hitte, hogy már nem lehet messze a váraljai nyílás.

...A fáklyájuk fogyott... elfogyott... az erejük gyengült... már csak vonszolták magukat előre. A kazamáta egyre szűkült: csak guggolva hatolhattak immár lefelé. Így mentek, mentek a sötétben, reszketve, fázva, utoljára éhezve is. Mióta tart és meddig fog még tartani ez az út? Nem is sejtették, de az majdnem bizonyosnak tetszett előttük, hogy már több nap múlt el, mint egy, amióta megindultak. Talán kettő, talán három is. És meddig fog még tartani? Talán sohasem ér már véget? Talán itt kell meghalniuk, mielőtt látták volna a napvilágot, az otthont?

Hasmánt kellett előre csúszeniük. Pali csúszott elől, utána Viparina, aki nyögött és sóhajtott. Mind a ketten véreztek. Pali olykor-olykor hátranyúlt: jön-e utána Ákos? Nem

maradt-e el, nem alélt-e el, nem halt-e meg útközben? Ijedten vette észre, hogy nem érzi többé. Éppen most, amikor aranyos, kékes nyílás ragyog előtte, amikor végre megtalálja a nyílást és kiugrik a nyíláson át. Körül se nézve, kétségbeesett rémüléssel kiáltja bele barátja nevét a kazamátába:

– Ákos, Ákos!

Egy iszonyatos hang felelt rá vissza: háta mögött a kazamátája egyszerre óriási dübörgéssel omlott össze és elzárta örökre ezt az utat s maga alá temette a hű barátot.

Legalább ez a gondolat nyílt át a Szihalmi Pál agyán, de ugyanebben a pillanatban gyöngé kacagást hallott. A kis Viparina ott állt előtte: az izgalomban észre se vette, hogy elébe került egy darabon s hamarabb jutott a szabadba, mint ő.

Megölelték egymást, aztán elhárították maguk előtt azt a cserjét, mely elfogta a látást szemük előtt.

Egy minden oldalról elzárt, tündéri, mély, meredek sziklától környezett völgybe jutottak.

Hol vannak?

Otthon nem, annyi bizonyos. Sőt, talán távolabb is a hazai földtől, mint valaha. Aligha el nem tévedtek a kazamátában és ott bukkantak ki a napvilágra, ahol keresni valójuk nincsen. Pali, amilyen gyors eszű fiú volt, azonnal látta, hogy nagy bajba kerültek. Szíve elszorult, sírni szeretett volna, ha nem olyan derék legény, mint amilyen.

Azt gondolta, ki is mondta:

– No, most itt bajba kerültünk, lássuk, hogyan szabadulunk ki belőle.

Talán visszatérnek az alagúton?

De az alagút kapuja összerogyott, örökre bezárult mögöttük. Belátták, hogy arrafelé nem szabadulhatnak többé. Hanem előre!

– Nézzük meg, hol vagyunk! – mondá Pali.

Hatalmas nagy fák zárták el előttük az utat. Valóságos lombvár emelkedett velük szemben. Talán valami erdőre bukkantak és annak a mélyében kell most étlen-szomjan vándorolniuk? Mindegy, neki vágtak.

A nagy ismeretlen fák között nem valami könnyen haladhattak előre. Sűrű, sötét bokrok, mindenféle ragadós és szúrós növények, testükre akaszgó indák akadályozták őket előre való törekvésükben. De egyszerre csak, mintha elvágták volna az erdőséget: egy nagy, napsugaras, vidám térségre találtak.

Ákos felkiáltott örömeiben: terhük alatt roskadozó gyümölcsfákat pillantott meg a térség közepén. Köröskörül pedig illatos, cifra, gyümölcsstermő bokrokkal kerített virágágyakat.

Valami csudálatos szép kert volt ez, de amelynek, úgy látszott, soha senki nem szedte még le virágát, gyümölcsét. A rózsaligeteket nem érintette kertész keze soha, az arany almaként ragyogó gyümölcsöket nem a gazda rázta le, hanem a szél, a madarak számára.

– Hohó! – szólta Pali – vidám világba kerültünk. Csak azt szeretném tudni, kié ez a kis tündérország? És hogy szabad-e hozzá nyúlnunk a terméséhez?

– Hogyne volna szabad! – mondá Ákos – hisz senkié, tehát mindenkié ez a paradicsom. Nincs itt ember sehol, valami erdőség ez, amelyet rajtunk kívül nem ismer senki.

– Magam is azt hiszem, hogy valami rejtekhely ez, valaha régen ember volt a gazdája, de most a jó Isten parancsol belőle! – tódította Szíhalmi Pál.

– No, hát akkor éppúgy a mienk, mint a másé! – mondá Ákos, és mert épp egy nagy barackfához ért, mindjárt szakított is annak hamvas, húsos, nagy gyümölcséből.

Hát bizony az gyümölcs volt, nem holmi csalóka káprázat, mint amilyenek a fiúk hitték az első pillanatra, attól tartván, hogy mint a mesében, a gyümölcs eltűnik, mihelyst hozzá nyúlnak. Nem tűnt el, ellenkezőleg hullott a fejükre, vállukra, ölükbe nagy finom barack, császárkörte, alma, berzencei szilva, lószemű szilva. Hullott annyiféle gyümölcs, hogy valamennyit nem győzték még csak megkóstolni se.

Az igaz, hogy jól megéheztek, de most meg is ebédeltek jól. Lakmározásukat nem zavarta semmi és senki, hiába néztek nagy szemesen erre is, arra is: egy lelket se láttak. De mégis, mintha valami különösen vékony lábszárú úr közelednék feléjük nagy lassú méltósággal! Megrezzentek tőle egy pillanatra, elnevelték magukat egy pillanat múlva: csak egy gólya volt. Egy unatkozó, magányos vén gólya, aki látta, de mégis, mintha észre se vette volna őket. Egy pár lépésnyire tőlük megállt, apró szemével rájuk hunyorgott, a csőrével vágott egyet a levegőben és azzal megfordult, nagy lassan más irányba térve. Csakhogy nem beszélt; bizonyosan ilyenformán szólt volna:

– Jó napot! Jó napot! Hát mit keresnek erre az úrfiak? No, csak mulassanak jól!

Mulattak is, örvendtek is kedvükre. A kiállott szenvedéseket, minden nagy bajukat egyszeribe elfelejtették itt a szépséges virágok és drága jó gyümölcsfák közepette. Barát-ságos, szelíd, vidám világ volt itt. A gyümölcsös mostani tulajdonosai, a sok apró madár-nép egy cseppet sem irigykedett rájuk, hogy ők is odaültek lakomájukhoz. Még csak el sem rebbentek a fáról, melynek ágába a két egri diák belecsimpajkodott; rigó is, ökörszem is csak fütyörésztek vidáman tovább, madárszóval bizonyosan azt mondták: „Egyetek, gyerekek, jut is, marad is!”

Lakmározás után egy nagy, szelíd gesztenyefa hűvös árnyékába tértek nyugodni a gyerekek. Ugyan kellett már nekik a nyugalom, hisz oly régen nem pihentek. Ahogy lefeküdtek, el is aludtak nyomban, nem volt szükségük ringatásra.

Este volt már, amikor fölbredtek. Este volt, de hold sütött, nappali világosság árasztotta el a bűvös kertet. Csak most látták, micsoda tündérországba kerültek itten. Igaz, hogy ez a szépséges ország egy kissé félelmetes vala. Csudálatos csend ült a tájékon, csak a lombok szelíd, halk muzsikája hallatszott. A szellő játszott a leveleken valami nagyon hosszú altató dalt.

A fiúk nem mertek egymással hangosan beszélni, csak susogva szóltak:

– Jó Isten, nem álmodunk-e? – szólt Pali.

– Dehogyan álmodunk, itt a markomban egy barack! – mondá Ákos.

– De ha nem álmodunk, hol vagyunk hát? – folytató a nagyobbik fiú.

– Tündérországba! – mondá a kisebbik reszkető szóval, félve is, örvendve is. Úgy lehet, hitte, hogy a mesékből híres országba jutottak. Hogy ott vannak, talán Pali is hitte egy kicsit. Hiszen itt minden olyan, mint a mesében, csak a szépen szóló szőlő és arany alma hiányzik. Hátha az is itt van valahol?

A szépen szóló szőlőt, az arany almát nem találták meg, hanem a gyümölcsösből északnak menve, egy nagyobbacska dombra találtak. Garádicsok szolgáltak föl a dombon,

mely mesterségesen lehetett csinálva, olyan szabályos formája volt, mint egy kúpnak. A fiúk egy pár perc alatt fönt voltak az építmény tetején és ottan fölágaskodva néztek körül.

Virágot, fát, cserjét láttak mindenfelől. A sűrű lombok közül egy helyen kicsillogott egy hatalmas ezüsttükör, bizonyosan valami tó volt. Háznak, emberkéz építette alkotmányának sehol semmi nyoma. Elhagyatott, óriási és ősrégi kertnek látszott ez a hely, melyet minden oldalról meredek és magas sziklafalak vettek körül. És ezeken a sziklafalakon kapunak, kijáratnak, még csak hasadéknak sem volt semmi nyoma.

E falak közé vannak most bezárva, hogy fognak szabadulni innen?

XIX.

Kezdetben nem igen sokat törődtek a szabadulással.

A bűvös szépségű hely elfelejtette velük az otthont.

Augusztus havának vége felé jártak. Hogy e hónap hányadik napján érkeztek ide, azt nem tudták megállapítani. Valamint azzal sem voltak tisztában, hogy péntek volt-e vagy szombat, mert nem tudták bizonyosan: töltötték-e éjszakát az alagútban? Ott mindig éjszakai sötétségben jártak.

Pali, a megérkezésükre való napon, már visszanyerte lélekjelenlétét s miután megmosdott egy patakocska kristály vizében, így szólott Ákoshoz:

– No pajtás, most ugyancsak szép helyre kerültünk. Hogy hová? Azt csak a jó Isten és rajta kívül még nagyon kevés ember tudja. Úgy lehet: a Kárpátok valamely mély völgyében vagyunk, ahonnan, a földrajzból tudom, nagy ügyvel-bajjal jár, ha éppen nem lehetetlen a kijárat. Legelsőbb is hát az a dolgunk, hogy megismerjük ezt a helyet, megismerve úgy rendezkedjünk be, hogy több napig, több hétig, talán több hónapig is ellehesünk benne szenvedések nélkül.

– Mit tegyünk? – kérde Ákos.

– Határozzuk meg, micsoda nap van ma? Úgy vélem, szombat van és írjuk föl ezt a napot valamelyik fa kérgére.

Ákos éles kavicssal egy császárkörtefa hatalmas törzsére rákarcolta: szombat.

– Már most – folytatá Pali – mindennap húzunk e szó mellé egy vonást. Hatot egymásután, aztán e hat vonás alá újra mindennap egyet-egyet. Így mindig megtudjuk, micsoda napot írunk és mennyi időt töltünk itten. Jó volna, ha valahogy az órát is tudnók. Majd ha megtudjuk, merre fekszik dél, csinálunk napórát is. Most azonban előbbre való dolog, hogy a tán beálló esőzések ellen védelmezzük magunkat.

– Csináljunk házat! – kiáltott föl örömeiben nagyot ugorva Ákos.

– Csináljunk házat, mint Robinson Crusoe, a puszta szigeten.

Mind a ketten ismerték – és vajon van-e, aki ne ismeri – a Robinson kalandjairól szóló szép könyvet, melyben legfőképpen az van elmondva, miképpen segít magán egy szegény hajótörött, kit sorsa egy lakatlan, emberektől elhagyatott szigetre vezérel.

Az ő sorsuk – úgy gondolták – hasonlatos a Robinson sorsához, de hosszabb is, jobb is amazénál. Rosszabb, mert ők csak gyermekek, míg az férfi volt, de jobb is, mert míg az csak egyedül volt, ők ketten vannak.

– Csináljunk házat! Csináljunk házat! – kiáltozta Ákos és örömeiben alig bírta magával.

Az igazat megvallva, mindkettőjüknek nagyon tetszett ez a dolog és nyomban el is indulának lakásnak alkalmas területet és ahhoz való anyagot meg szerszámot keresni.

Ez volt egyszersmind felfedező útjuk is a titokzatos völgyben, melyet Pál elnevezett az „Arany-alma völgyének.”

A gyümölcsösből indultak neki legelső nagy útjuknak. Hogy visszatalálhassanak ide, amerre csak mentek, Ákos a patakparton talált éles kavicssal egy keresztet vágott a fák kérgébe. Mert útjuk mindenütt hatalmas nagy fák közt vezetett, százados tölgyek és óriási magasságú fenyvek között. Csakhogy e fák, egy-két óra járásnyira is, úgy voltak ültetve, hogy egyenes sorban állottak, mint a katonák. Balkézről is egy beláthatatlan hosszúságú sor, jobbkézről is ugyanígy.

A fiúk itt mendegéltek előre. Nemigen pihentek, Pali kezdetben meg sem állott, csak Ákos neszelt egyszer-egyszer a harkályok ácsolására és egészen boldog volt, ha megpillantott egy-egy vörös ruhás ács mestert, amint faragcsált valami óriási cserfán. Öröme meg éppen nem ismert határt, amidőn meglepte a mogyorótörő rigót lakmározás közben. Vörös héjú, piros bélű mogyorót falatozott a rigó.

– Adj belőle nekünk is! – szóltak a fiúk.

Ettek, aztán tovább mentek. Mindig csak a két sor fa között. Mulatság, öröm ott is akadt elég. Szebbnél szebb, aranyos hátú, ritka bogarakra találtak. Bezzeg, ha Egerben volnának most, kincset érne ez a sok ritka bogár. Hejh, de ki tudja, milyen messze estek az egri hegyektől!

Mind a két diák nagy bogárgyűjtő volt, minden odvasabb, öregebb fa mellett megállottak egy-egy kicsit. Tudvalévő, hogy ilyen helyeken szeret tanyázni a rovar. Lettek is annyi ritka és ékes bogárra, hogy egy egész gyűjtemény kitelt volna belőle. Ákos két, nagyon kifejlett havasi cincérre is talált, meg is fogta, a zsebkendőjébe tette ezeket a drága jószágokat, melyekért odahaza vagy Egerben egy-egy húszast is adnának a gyerekek. Éppen hogy hercules-bogarat nem találtak, de hát az délszakon él. A mi nagy bogarunk az orrszarvú, ebből találtak is egy óriási példányra, fogtak egy óriási nünükét is. A nagy potrohú, kis fejű nünüke úgy meg volt hívva, hogy nem is menekült előlük, egy fogással az Ákos markában volt. Hanem ottan aztán összezsugorodva, mozdulatlanul feküdt, mintha kimúlt volna. Ravaszkodott, hogy eldobják és célját el is érte.

Bogarászás közben gyorsan és vidáman telt az idő. Egyszer csak azon vették észre magukat, hogy megéheztek; ilyenformán délfelé járhat már az idő. Egy egész délelőttre volt hát szükségük, hogy a fasorból kiérjenek.

Tópartra értek. Ez látszott hát az elmúlt éjszaka ezüsttükörnek! De így közelről még szebb. A vize tiszta, mint a legtisztább kútvíz és ahol nem süt rá a nap, le lehet látni a mélyére.

A mélye pedig valóságos csudavilág. Mintha csak mesterségesen volna kirakva csillogó kavicsokkal, melyek között, alatt és fölött pisztrángok kergetőznek, nagy pontyok leskelődnek ezüstös és aranyos színű apró halakra. Ni, ott meg valósággal egy arany hal siklik tova. Hogy kerül ide és miképpen tud itt megélni?

Ezer új dolgot láttak itt a gyerekek és ezer kérdést intéztek magukhoz, egymáshoz:

– Ni, ni, ez talán halas tó?

– Az lesz bizonyosan. De hát amott az a fekete bajuszú valami, ott a sekélyes parton, vajon nem rák-e?

– Halló, hopp! Ott meg tán kecskebéka ugrál be a tóba?

A fiúk a tónak még csak egy kis részét látták, a többi része ligetekbe, nádasokba vezetett el. Azaz, dehogy veszett, kicsillogott a lombok meg a nád közül. A nagy meglepetéstől még magukhoz sem térhettek, nem is szemlélődhettek környöskörül.

Pali nézett előbb körül és első pillantása is szerencsés volt. Vaslábast pillantott meg a tóparton. Ütött, kopott volt a lábas, rozsdás is ugyancsak, de azért nyomban birtokukba vették és Ákos addig kopácsolta, míg a rozsdá levált róla. Nagyon értett az ilyesmihez a kis Viparina, egy pár perc alatt olyan tiszta volt az edény, hogy akár a király is megehetne volna belőle a szépasszony főztét.

De mi haszna, ha lábas már van is, amikor nincs mit főzni benne!

Nincs-e? Pali nyomban hozzá látott az elemózsia-szerzéshez. Hálójuk nem volt, még csak egy kis horguk sem volt, a lábassal próbált hát egy-két kis halat fogni. Ez sikerült is neki, mégpedig úgy, hogy a tó sekélyesebb részébe beleállott és nagy hirtelen a fenekére nyomta a lábast. A lábas alá aztán Ákos nagy elővigyázattal benyúlt és kihúzta a zsákmányt, ha akadt. Mert nem ment ám olyan könnyen a dolog, órák teltek el, amíg egy pár pisztrángot s néhány másfajta halat fogtak. Rákot, csak egyetlenegyét sikerült megcsípniük, ollójával az is megcsípte az Ákos kezét.

Haluk is volt, rájuk is volt, lábassuk is volt már, csak tüzüik nem volt még. Azon búslakodtak éppen, amikor Palinak eszébe jutott, amit még kisiskolás korában a földrajzból tanult: hogy a vad emberek száraz fát csiszolnak egymáshoz, úgy gyűjtanak tüzet.

Nagy nehezen leltek két darab száraz fát és még nehezebben tüzet csiholtak belőle. Hej, de megizzadtak, megéheztek, kifáradtak, kiállottak addig! Raktak is azután olyan máglyát, hogy akár ökröt süthettek volna rajta.

A lábassban csakhamar főtt, forrott a halpaprikás paprika nélkül. Valami szegedi halászember bizony jobban megadta volna a savát-borsát, de nekik így is pompásan ízlett. Hát még az a kisebb fajta hal, melyet Ákos egy hegyes mogyorópálcára szúrt és úgy pirított meg pompás parázstűzön!

– Pompás, nagyszerű, soh'se ettem még ilyen jót! – mondá az egyik.

– Ez még jobb, mint a főtt hal. Kár, hogy egy kis sónk nincsen rája! – mondá a másik.

Így hát ugyancsak jól megebédeltek. Még nagy úri módra gyümölcsöt is ettek az ebéd végén. Lehasalva ittak a tó vizéből is és úgy találták, hogy friss és jó víz.

Nagyon megtetszett nekik ez a hely, nem lesznek hozzá hűtlenek, gondolták magukban.

Hanem azért nem feledték ott magukat sokáig a jó helyen. Jól megrakták a máglyát, hogy tüzüik legyen holnapra is, mert nem egy könnyen megy száraz fából tüzet csiholni. Isten kedvező kegyelme járult közre most is, hogy sikerült nekik a dolog.

Pali nagyon előrelátó fiú volt, gondolt a holnapra mindig. Most is sürgette Ákost:

– Előre! Nézzünk kalibának való helyet.

Csakhamar találtak alkalmas helyre; mégpedig közel a tóhoz. Valaki, áldott legyen a keze munkája, amolyan lugasfélét épített oda, szóval, egy kicsiny házat, melynek falait felfutó virágok, vadszőlők alkották. Kőpad és kőasztal állott a lugasban, a legszüksége-

sebb bútorzat, mellyel egyelőre meg kellett elégedniük. Hanem a növényekből alkotott falat, a vékony tetőzetet gyengélték; ezeket pótolniuk kell.

Nosza, Ákos úrfi azonnal kész volt a tervével.

– Verjünk vályogot, víz is, agyag is van itt bőven.

Hozzálattak a vályogvetéshez. A harmadik napon pedig hozzáfogtak az építés munkájához.

Törekük: apró szalmájuk, az igaz, hogy nem volt, de pótolhatták a nád meg egyéb növény száraz virágjával, meg kóróval.

Szihalmi Pál és Viparina Ákos vetették a vályogot jó kedvvel úgy, ahogy odahaza a városvegi cigányoktól tanulták. Földet keverték vízzel és a ragacsos agyagba száraz virág pozdorjáját keverték. Botokkal, de ököllel is jól meggyúrták ezt a pépet, aztán négy-szögletes kockákat szárítottak belőle. Egy délután vagy száz ilyen sárkockát készítettek és raktak ki a napra száradni.

Két álló napig mindig csak ezzel foglalkoztak, azután az építés munkáját kezdték meg, mely kezdetben különösen nehezen ment, nem lévén se állványuk, se létrájuk. Egy falnak a fölhúzása egész napjukba került, míg Pali az erdőben egy kidőlt fenyőre nem talált. Ez a kihalt fa olyan formájú volt, mint egy árbo: rövid és erős ágai jobbra is, balra is húzódtak, létra helyett szolgálhatott nekik. Ennek a természetes lajtorjának segedelmével könnyebben ment a munka, és amikor a hetedik vonást húzták a gyümölcsös mellett lévő körtefára, az ő különös élő naptárjukra, hát valamennyi fa állott, a tető is be volt ragasztva sárral, sőt egy kis kémény is nyílt rajta. Csinos kis vityilló vált a lugasból, éppen hogy ablaka és ajtaja nem volt. Tudniillik régi ajtaja szolgált ablaknak is, ajtónak is.

– No, valahogyan még ajtót kell csinálnunk! – mondá Pál. – Mert mit ér a ház ajtó nélkül! És ki kell szárítanunk az egész épületet.

Ottan mindjárt máglyát raktak a házikóban és tüzeltek két egész napig, amíg falai belül olyan színűek lettek, akár az égetett téglá.

A berendezkedés nem tartott sokáig: mohaágyat vetettek a két kőpadra és meg volt a két ágy; a kóasztalra meg rátették a vaslábast, egyetlen edényüket, és ami gyümölcsöt áthoztak a kertből.

Gazdag és boldog embereknek érezték magukat, mert meg voltak elégedve. Ami kis bánatuk, honvágyuk miatt kerekedett volna, azt elűzte egy új és meglepő fölfedezés.

XX.

Fűzfabokrok között befödve, eldugva, csónakot találtak. Amolyan kicsiny lélekvesztőt, egy ember számára valót. A csónak meglehetősen el volt hanyagolva, iszapos is, rozoga is, egyszóval régi és alig használható alkotmány.

A fiúk elhatározták, hogy rendbe hozzák, kitarozzák, megújítják és birtokukba veszik. Mert kétségen kívül állónak tartotta Pál is, Ákos is, hogy ebben a lélekvesztőben réges-régen nem ült ember és nem gondozta azt senki, mint ahogy nem gondolt senki ezzel a titokzatos völgygel. Emberé vagy embereké volt ez a hely valamikor, annyi bizonyos, erre rávall a csónak is. De hogy az az ember vagy azok az emberek végképp kipusztultak innen: azt száz jel is bizonyítja, ezek között a lélekvesztő is, melyet alig tudtak

tisztára mosni. A tatarozás munkája egy egész délutánjukba került, míglen kitetszett a talált jószág színe. Zöld volt a csónak és fenekén beégetve állott: „Ezen ladikocskát építette vala Fürhécz Mihály szögedi hajó-ács mester, az nagyságos Kücsük basa parancsolatjából: Anno 1622.”

Elbámultak, el is rémültek egy kissé: hát most ők egy igazi török basa holmijára akadtak? Ákos hátra is nézett, nem jön-e valamerről a basa, cifra turbánban, piros kaftánban, a kezében széles kard...

Pali, mintha csak eltalálta volna gondolatát, szólott:

– Hát ez az a jó török innentől vagy kétszáz esztendeje meghalhatott már. Ha az öröksége nem kellett eddig senkinek, bátran hozzája nyúlhatunk mi! Jere, eresszük nyomban vízre.

Egy pár perc múlva a tóban lubickolt a kétszáz és egynéhány esztendőös ladikocska. Még a kötele is, sőt az evező rúdja is meg volt, az igaz, hogy az első megkorhadt magától, az utóbbiba meg belevette magát a szú.

– No – mondá Pali –, ez az evező szolgál még egy pár napot, ha annyi évszázadon át fönnyaradt! Én bizony bejárom a tavat, te meg addig menj a gyümölcsösbe, hozz holnapra való eleséget és el ne feledj egyet róni a kalendáriumunkra!

Ákos békétlenkedett egy kissé, féltette társát s mikor az már jó messze haladt benn a tóban, még akkor is utána kiabált:

– Messzire ne menj, hamar jere vissza!

Volt eszébe Pálnak! Amilyen erővel csak bírta, úgy hajtotta előre csónakját. Valósággal repült a víz sima tükrén, mely mind jobban szélesbedett előtte. Talán más tó is ez már? A színe, az egészen más: zöldes-kék, mint a tengerszemé, ugyancsak mély lehet, nem jó volna belebukni! – gondolta magában a bátor egri diák, amíg jobbra-balra tekintgetett a tó vidékét nézegetve.

Sokkal vadabb vidék volt ez, mint amit eddig látott. Gyümölcs nem nevetett itt le a sűrű lombú fákról. És az apró, vidám erdei madarak helyett szótlan, komor orvmadarak ágaskodtak a fák tetején. És ezek között egy olyan különös, nevetséges, mégis félelmetes volt, nem tudta róla levenni a szemét. Az is figyelve, bámulva nézett rája, amíg egyszer aztán kapta magát és nagy károgoások közepette berepült, egyenesen belevágott a csónakjába és fölrepült az ölébe.

Az első pillanatban megrezzent tőle, de a másik pillanatban már nevetett rája: hiszen csak egy holló, egy vén holló volt. Isten tudja, hány éves lehet ez a vénséges vén madár és ki tudja, mióta nem látott embert! Talán éppen olyan kis gazdája volt valamikor, mint Pali és most azt hitte, az tért vissza, annak örvendett meg olyan nagyon.

A holló nem is ment el többé a diák oldaláról. Csendesen megült mellette és ladikázott vele, amíg a tó egy hatalmas sziklatömb alatt egyszerre eltűnt. Tovább erre nem lehetett menniük, a tó is elfogyott, de a völgy is elfogyott, elzárta a magas és tömör sziklafal.

Pali kiugrott a partra és széjjelnézett. Amit látott, az bizony nem volt valami vigasztaló: egymással összenőtt, rideg, szürke sziklafalak emelkedtek itt mindenfelé. És még csak egy barlangocska nyílását sem lehetett fölfedeznie, hiába kutatott a fal mellett lévő bokrok között. Ha legalább rovátkák lettek volna a sziklában, akkor legalább reménykedhetett volna abban, hogy valamikor fölkapaszkodhatik a tetőre és azon át szabadul meg.

De mintha emberi kéz is igazgatta volna úgy e falakat, hogy megmászhatatlanok és elérhetetlenek legyenek. Nincsen erdő, melyben olyan hosszú szálfá volna, mely felérne a sziklafal valamelyik csúcsáig.

– Nem lehet, hát nem lehet! – mormogta magában Pali egészen megbarátkozva azzal a gondolattal, hogy erről megszabadulniuk soha sem lehet. Nem is sopánkodott hát sokáig, hanem fogta magát, beleugrott a csónakba és evezett visszafelé. A holló mindenütt vele. Egészen megbarátkoztak: Pali meg-megsimogatta fekete szárnyait, a holló meg csőrével keresgélt új kis gazdája zsebében.

Lassan haladtak lefelé. Pali itt is, ott is megállott egy percre. Hol valami ritka vízi növényre akadt, hol meg a víz színén úszó szép madártollra. Úgy látszott, a madarak parádicsoma ez a hely, seregestül jártak a partokon bíbic és gém, a szárcsák meg éppen hogy ki nem tudták a csónakjából, olyan számmal és annyira közel szálldogáltak körülte. A vén hollóban föl is támadt az orvmadár természete és utánuk kapkodott, természetesen hiába.

Palinak föltűnt, hogy emlősállattal még nem találkozott a völgyben. Éppen azon gondolkozott, hogy talán nincs is itt olyan, amikor a holló károgva és berzenkedve nézett a közellevő part egy bizonyos pontja felé. A kis felfedező nyomban arra irányozta csónakját és evezőjével nagyot ütött a partra. Egy különös állat ugrott föle előtte. Olyan, amilyent nem látott soha még. Vagy három láb hosszú volt az állat, mégis különösen hasonlított az egerhez. De csak formájára, mert szőre szép barnás volt. Csak egy pillanatig láthatta a kedves és különös állatot, a lapos farkáról, széles talpú, úszóhártyás lábáról mégis megismerte azonnal, hogy ez a *hód*. A természetrajzban látta ezt a becses prémű és Magyarországon immár kivesző fajtájú állatot, mely olyan ügyes házépítő hírében áll, hogy az állatok között bizonynal ő a főépítő mester.

Jól megjegyezte magának a helyet, hol a hóddal találkozott és elhatározta, hogy legközelebb visszajön errefelé társával, kikutatni a négy lábú mérnök téli palotáját, ahova, könyve szerint, az egész hód-família téli tartózkodásra beköltözik. Most bizonynal könnyen hozzáférhető lesz, mert a jómódú család összes tagjai szanaszéjjel éldegélnek húsnyaralóikban, a tóparti likakban.

Ákos a tóparton nagyon türelmetlenül várta már barátját, nem csudálatos hát, ha a nyakába borult, amikor megérkezett. Oly régen nem látták egymást, órák óta. A holló egy darabig komor képpel nézte az ölelkezőket, aztán hozzálátott a most is égő máglya mellett szétszórt halmaradékhoz.

Pali ebéd közben elbeszélte felfedezéseit. Mindkettőjüket nagy örömmel töltötték el. Lakomát is csaptak, almabort is ittak, helyesebben almalevet, melyet nagy mesterkedéssel csavart ki Ákos.

Pompásan aludtak az éjjel és a nap már hasukra sütött, amikor fölébredtek. Amint kinyitották a szemüket, mind a ketten egy gondolon voltak:

- Gyerünk a hódokat keresni!
- Gyerünk megnézni a hód palotáit!

Egész délelőtt hiba kutatták a rajzokból ismert épületeket. Ebédelni se mentek vissza tanyájukra, habár húsos nagy rákok voltak a tó mellett ásott víztartóban, hova zsákmá-

nyukat szokták elhelyezni. Futtában ettek egy kis gyümölcsöt és kóboroltak, bolyongtak tovább, egészen napestig.

A nap búcsúzó, vörös fénye ijesztette és vigasztalta meg őket egyszerre. Rátűzött a süppedékes parton álló különös épületekre, melyek mintha föllángoltak, égtek volna tőle.

– Tűz, tűz! – kiáltá Ákos.

Pali is azt hitte egy pillanatig, de csakhamar örömpesve kiáltott föl:

– Tűz, tűz, de nem lángol! Megtaláltuk, amit kerestünk, ott vannak a hódpaloták!

Egy pár perc alatt ott voltak és csakugyan olyannak találták, mint amilyennek a leírásokból ismerték ezeket a különös, kúpalakú épületeket, melyek most nyárutón el voltak hagyatva, mint a budapesti úri bérházak. Még a környékén sem találtak egyetlen hódot sem, háborítatlanul, szabadjára vizsgálgathatták a pompásan berendezett lakosztályokat, kereshették a magtárt.

Túrás-fúrás, pusztítás árán, késő éjszakán, holdfénynél, végre rá is találtak. Be volt az ásva a föld alá, mint a falusiak búzavermei, ki volt pádimentumozva fűvel, gazzal, aszú falevéllal, föld alatt vezető folyosók, karcsú alagutak szolgáltak hozzá. És mindössze egy összekucorodott, nagyon álmos vén hód őrizte a benne összehordott kincset, az is, hogy megpillantotta a fiúkat, oda se hederített: nyilván úgy vélte, álmodik. Mikor is láthatott ő itten eleven embert.

Sok, sok gabonát, tiszta búzát és rozst is találtak. Ugyancsak munkát adott nekik, amíg kimarkolászták.

Éjfél felé járhatott az idő, amikor zsákmányukkal haza ballagtak. Fáradtak, de igen jó kedvűek voltak.

– Lesz hát kenyérünk is, oh, milyen régen vágyom egy kis jó kenyérré! – szolt Ákos.

– No, én se fogom otthagyni, ha megsül. De mikor eszünk mi abból. Mert hogy egy pár napig kenyérünk legyen, az nem nagy sor. Arról kell gondoskodnunk, hogy legyen mindig, amíg csak itt maradunk. És a jó Isten tudja, mikor szabadulhatunk innét? Könnyen lehet, hogy a jövő ősszel sem...

– El akarod ültetni a búzát? – vágott közbe Ákos.

– El. Éppen most van az ideje. Majd meglátod: jövőre lesz belőle egy köből búzánk! – mondá Pali.

Ákos egyszerre elszomorodott:

– Csak legalább egy vakarót süssünk mostan.

– Mire jó az? Hogy belekóstoljunk és amikor elfogyott, annál inkább érezzük a hiányát?

– Nem, nem fogjuk érezni. De olyan jó volna, csak egy kicsinyt...

Pali nem akarta kedvét szegni a kisebbiknek. Másnap köveken megtörték a búzát, jól, rosszul megtisztították a decétől, aztán vizet melegítettek és meggyúrták a tésztát, persze kovász nélkül, minthogy kovászuk nem volt. Az egri kenyérsütő asszonyok bizony finomabb fehér cipót sütnék, de hát ennek is kenyér formája volt. Estére kisült a vakaró. Ákos azon melegen neki akart esni, de Pál nem engedte:

– Hadd hűljön ki előbb!

A kis Viparina rimánkodott egy darabig, aztán ráhagyta, hogy jól van, tegyék ki húlni az éjszakára, reggel aztán megkóstolják.

Alig aludt el azonban Pál, kiosont, feltörte a kenyeret és a becsületesen át sem sült, forró tésztásból hatalmasokat falatozott. Egyszerre megette a maga részét, a felét.

Reggelre kelve, Pali menten meglátta a dolgok állását: a megszegett kenyeret a polcon és a beteg Ákost ágyán nyögve és sóhajtozva, képéből kikelve.

XXI.

Az őszi esőzések megkezdődtek, nap nap után mindig esett. Az ég egyre borult és mogorva lett.

Ákos lázas betegen feküdt mohágyán. Keveset beszélt és igyekezett elfojtani könnyeit. Barátja először is megfeddette:

– A mohóságod miatt vagy beteg! Ugye, mondtam! Már most mit tegyünk, hogy meggyógyulj?

A hú barát ápolta, ott ült mellette egész nap, annyi időre hagyta el csak, amíg egy kis ráklevest főzött, egy-egy almát sütött neki.

De Ákosnak nemigen kellett az étel. Csak feküdt, feküdt és hallgatta, mint zuhog odakünn az őszi eső. Lassú, sűrű, apró szemei olyan szürkévé teszik a levegőt, mint a por és egyszermind úgy lehűtik, olyan hideggé teszik, hogy fázni kezd a fekvő helyén, a foga is vacog bele. Azután meg, különösen estenden, olyan melege támad, hogy Pali nem győzi törülni róla a forró verejtéket. Mindegyre friss vizet kér és akármilyen hideg is az, melegnek tartja:

– Hideget, hidegebbet, meggyúl a belső részem!

Csak ápolta, vigasztalta Pali, mindhiába. Egyre betegebb, egyre hallgatagabb, rosszabb kedvű lett. Egy pár nap múlva szavát sem lehetett venni. Ha szólt is, mindössze csak ennyit:

– A fejem úgy ég, tégy rá vizes laput... Fektesd át a te ágyadba, itt fűtenek alattam!

Hallgatagsága lassanként Palira is elragadt. Órahosszat elült a beteg ágya szélén, egy szót se váltott vele. Csend lett a házikóban, ott künn is csend, csak az eső folytonos tompa zúgása, a ház födelén való egyhangú kopogása hallatszott. Meg az öreg holló, aki bekvártélyozta és jól találta magát náluk, szólalt meg egyszer:

– Kár, kvár, kárr!

– Kergesd ki ezt a csúnya madarat! – rimánkodott Ákos.

Pali kituszkolta az ajtón, de a fekete madár beszállt az ablakon, felkapaszkodott az ablakfára, onnan kiabálta:

– Kár, kvár, kárr!

Nem lehetett tőle megszabadulniuk. A beteg arcra feküdt, hogy ne lássa, ujjával bedugta fülét, hogy ne hallja. Pali elfordult és a szeme megtelt könnyel.

Beteg barátját, hibájáért eddig is olyan súlyosan megbűnhődött barátját siratta. És amint a szobába minduntalan berepült a fekete holló, az ő lelkébe is minduntalan beférkőzött valami sötét sejtés, hiába űzte, mindhiába kergette: eredj innen, menj vissza sötét erdők sűrűjébe, esős felhők szürke gomolyába, vagy ahonnan jöttél.

Hessegette minduntalan, visszatért az minduntalan: a fekete holló és a sötét árnyék.

Hátha úgy végezte el Isten kegyelme, hogy barátjának, Viparina Ákosnak itt, ebben az ismeretlen völgyben, távol minden emberi lélektől, paptól és templomtól, szülőtől és testvértől, meg kell halnia?

Szegény Pali szinte jobban szenvedett most, mint beteg barátja. Szomorú sejtések kínozták, sötét árnyékok rémítették, mintha máris látta volna a halált, amint berepült az ablakon, letop a beteg ágyára.

– Hess, hess!

Minduntalan kergette a hollót, míg végre belefáradt és megtúrta, hogy egyre ott gunnyasztott az a mohály lábánál. Ő maga is, mint egy megázott madár, összegubbaszkodva ült és beteg barátját nézte, mint halványodik, hogyan alszik, fogy az napról napra. És ott künn egyre szitált az eső. A tó megnövekedve kilépett medréből és csaknem házikójukig verte apró hullámain, melyeken hervadó fák sárga levelei úsztak, ringatóztak, elmerültek.

Ha ez így tart még pár napig, becsap házukba is az ár; víz árasztja el a szoba padolatát és nő, egyre nő, lassan fölér az ágyig, a betegig...

Pali elfojtotta sóhaját, megfékezte kétségbeesését. A betegnek nem szabad tudnia mindezekről. Ha már nem tudja gyógyítani, legalább betegségét nem növeli.

Hallgatott hát és gondolkozott azon, hogy a veszedelem esetében miképpen menti meg Ákost.

Ha a dombra lehetne vinnie? De mikor az már maga erejéből megfordulni sem bír.

Ha csak a hátán nem viszi el majd az esőben, vízben, tüskén, bokron át?

– Hát, ha a jó Isten így végezte, meghalunk itt együtt! – gondolta magában Pali és meg se moccant helyéről. Nappal várta az éjjelt, éjjel várta a napot. Eleségük is fogyatékán volt már, az állandóan égő máglyát odakünt eloltotta az eső. Elkövetkezének a legvigasztalanabb napok, érkezett az az este is, amikor a beteg félrebeszélte, a nagy láztól elvesztette eszméletét, össze-vissza beszélt, egyszerre hallatlan jó kedve támadt. Táncolni akart volna ágyán, de nem tudott megmozdulni, nevetetett és kurjongatott, ingerkedett mindenféle láthatatlan és ismeretlen fiúkkal.

Odakinn, mintha csak cseberből ömlött volna az eső. A víz kezdett beszivárogni az ajtón. A tó egy-egy hulláma már-már a házikó falait nyaldosta.

Pali térdre borult és imádkozott, összekulcsolván a két kezét, szemét az ég felé emelve hangosan:

„Miatyánk Isten, ki vagy a mennyekben, megszenteltessék a te neved, légyen meg a te akaratod...!”

Többször elmondta az imádságot, aztán megkönnyebbült szívvel lefeküdt elcsendesült, kimerült barátja mellé, átfogta annak nyakát és elaludt.

Reggelre ébredve látta, hogy Ákos fent ül ágyán és az eső meg elállott. A tó hullámain őszi napsugár játszik a szanaszét úszkáló sárga falevelekkel.

Meg voltak mentve. Ákos betegsége hirtelen jobbra fordult és az idő is egészen megjavult.

Az egri diák, mintha újra született volna, látván: újra éledni, gyorsan lábadozni, egészen felépülni barátját, aki egy hét múlva már vidáman halászott a tóban, amíg Pali az őszi búza elvetésével és tűzélesztéssel foglalkozott.

XXII.

Egy éjjel medvetórt állítottak a gyerekek, mert mindenképpen meg akartak bizonyosodni arról, hogy vajon medve-e vagy valami más állat volt az a fekete valami, mely szerte pusztított az ő gyümölcsös tanyájukon. A tört közönséges módra csinálták: kerestek egy nagy és mély üreget, melyet a természet vájt ki a sziklák mentén, azt befödtek vékony gallyal, erre meg rátették egy nem rég kimúlt hód testét, fejét fölpeckelve, mintha még élne és nyitott, értelmes, szomorú szemével mintha maga körül nézne.

A vékony gallyak alig bírták meg a hód testét is, hát ha még a mackó, mert bizonynal az, lép a vékony bodzafaboltzatra, menten belezuhan az üregbe.

Lakásukon, biztosságban, a szúnyogok ellen nehéz illatú és szagos füstű fenyőhusángokból tüzet raktak, annál melegedtek és virrasztottak. Hallgatóznak, figyelnek minden neszre és a kis Viparina még az éjjel járó madarak zörgését is mackójárásnak véli. Erre mondja:

– Hallga, hallga, itt jön.

A vékony gallyal fődött medvetőr ott várt a medvére, de csak nem jött éjfélkor sem, éjfél után sem. Viparina bóbiskolni kezdett a szintén pislákoló tűz mellett. Pali küldte aludni, de a hú társ nem ment nélküle. Nem, mintha félt volna, de egy idő óta barátja komoly és dorgáló szavaira levetkőzte csúnya tulajdonságát, a félszet.

Hát virrasztott a két gyermek. Nézték, hogy pitymallik, majd meg beszélgettek.

Megint csak arról, hogy milyen jó és szép itten, de...

Ami egyképpen mind a kettőjük szívéen feküdt, Pali mégis csak kimondta végre:

– De örökké mégsem maradunk tán itten? Hát szüleink? Az édes otthon, sohse lássuk ismét?

A kis Viparina szeme mindjárt megtelt könnyel. Úgy vágyott, de úgy vágyott haza ő is. Innen a gazdagságból haza a szegénységbe. Innen a tágas paradicsomból a kicsiny vityillóba. A nagy szabadságból, ahol úr mindenek felett, oda, ahol a kis harangozó fiú szolgálja mindenkinek. Mégis, ha anyja keblén kisírhathná magát, a világ minden kincséért, uraságáért oda nem adná.

– Sohse sírj, Ákos, majd csak megszabadulunk valahogy! – mondá Szihalmi Pál nagy komolyan.

– De hogyan, hogyan?... kérdezte szinte maga-magától aztán. Hogy jutunk ki ebből a völgyből, melyet mindenfelől meredek sziklák zárnak körül. És hiába próbáltuk, sem erről, sem amarról nem lehet megmászni. Egy óriási börtönben vagyunk itt, melyet négy sziklafal alkot. Van mindenünk, ami csak szemünknek s szájunknak kedves, de mégis csak börtönben, s rabok vagyunk...Az egyetlen út, mely kivezetett innét, összeomlott mögöttünk, de vajon nincs-e egy másik föld alatt vezető út?

Amint évődtek, egyszerre csak egy hatalmas bögést és – bumm – egy óriási zuhanást hallottak.

Bródy Sándor: Az egri diákok

http://www.posalajos.com/lapok/tartalomjegyzek/azenujsagom_pdf

http://www.posabacsi.com/lapok/tartalomjegyzek/azenujsagom_pdf

http://www.mesekiraly.com/lapok/tartalomjegyzek/azenujsagom_pdf

– A mackó, a mackó meg van fogva! – kiáltott a kis Viparina.

Mind ketten rohantak a tórhöz.

Csakugyan medvét fogtak. A mackó kicsiny állat volt, egy nagyobb fajta boc, amely bizonyára mégsem próbálta ezt a mesterséget, mert nem vette komolyra a dolgot. Lent, a mélységben, egész vígan falatozott a hód, aztán egyet-egyet mormogva, összegubbaszkodva elaludt.

A fiúk otthagyták és aludni tértek, hogy majd délre kelve, megnézzék megint és meggondolják: mitévők legyenek vele.

Még dél sem volt, már ott voltak a tórnél, megnézni medve komát. De a mackó nem szíveskedett őket fogadni, nem volt ott, egyszerűen és röviden eltűnt, elpárolgott, akár egy csepp harmat, mely volt és nincs.

Hová tűnhetett? Hogy ki nem mászhatott, az bizonyos. Az üregnek olyan formája volt, mint egy virágcserepnek, csak ha madárrá változott, akkor juthatott ki innét az ifjú toportyán féreg. Hogy tűnt hát el? Talán meg sem fogták és csak álmodták az egészet. Nem, egész bizonyosak voltak benne: volt... nincs.

– Elnyelte a föld? – mondá tréfásan Viparina.

– Mondasz valamit! – szolt Pál és egészen behajolva az üregbe, erősen megvizsgálta annak fenekét. De ott nem tudott felfedezni semmit, hanem oldalt, ott mintha valami nagy lyukat látna, valami nagy feketeséget. Csakugyan, ott egy kijáró volt, valami barlang szája, egy nagy és szabályos nyílás. Egy valóságos ki kapu, melyen át a mackó megszökött.

Szívük megdobbant, csaknem egyszerre kiáltották:

– Kapu, kapu!

De vajon hova vezet? Ki-e a szabadba, avagy valami zig-zugos barlangba, melynek vége nincs?

Mindegy, meg kell tudniuk, bármi áron.

– Az ám, de a medve! Hogy megyünk kutatni, a medve egyszerre csak szembe fordul velünk, aztán a föld gyomra helyett az ő gyomrába kerülünk! – mondá szinte gúnyolódva a kisebbik.

– No, no, hát a sült galamb nem repül a szánkba, akadály van, de majd csak legyőzzük Isten segítségével. Nem megy könnyen, az igaz. Veszedelem is érhet bennünket, de ha túl vagyunk a bajon, hát közel vagyunk a szabaduláshoz.

Pali nyomban terven törte a fejét, hangosan gondolkodott, úgy tett, mintha számolna a táblán:

– Az első akadály: a mackó. Ezt élve vagy halva kézre kell kerítenünk, mert addig nem lehet végére járnunk a föld alatt vezető útnak. Tehát legelsőbbben is mitévők legyünk a fekete cimborával? Próbáljuk meg kicsalni. Állítsunk be éjszakára a verembe valami neki kívánatos csemegét, teszem fel egy nagy rakás almát és körtét.

Amint mondták, úgy tettek. De hiába: a mackó nem jött ki a barlangból, még csak bőgéssel sem adott jelt magáról.

Vártak egy pár napot, sikertelenül.

– Ha nem jössz, bemegyünk érted! – szolt Pali hirtelen elhatározással.

Nyitott bicskáját övéhez szorítva, vállára vette nyilát. S még az alagúti kirándulásból megmaradt fáklyadarabbal lebocsáttatta magát a verembe. Társa a verem szélén búcsúz-

kodván tőle, egyre rimánkodott neki, hogy jöjjön vissza, inkább itt vénüljenek meg együtt, mintsem, hogy elveszítse barátját. Szinte sírva fakadt, amikor barátja eltűnt előle a barlang szájában...

Órák teltek e, Viparina még mindig arra a helyre szögezte szemét, ahol barátja eltűnt. Majd lefeküdt a földre és fülét a röghöz szorítva hallgatózott: tompa zúgásnál nem hallott egyebet. De, mintha most valami hatalmas bőgést, majd meg szívtépő sikoltást hallana. Szíve összeszorult, egész testét halálos verejték verte ki. Alig mert lélegezni is.

Azt se tudta már, hogy él-e, hal-e, mert nem tudta: vajon élő-e, holt-e legkedvesebb, egyetlen barátja, kit úgy szeretett, mint testvérét, úgy tisztelt, mint apját.

Nem törődött estével, hideggel, mindezeket mostan úgyszólván észre sem vette. Ébren volt és úgy vélte, álmodik. Didergett és kigombolta a kabátját is. Reszkető ajka félig hangosan rebegte egy és ugyanazt az imát.

– Ákos, Ákos! – rázta föl egyszerre egy hang, mintha föld alól jönne.

Ákos lenézett az üregbe és visszakiáltott:

– Pali!

– Én vagyok. Rendben van a kötél?

– Rendben.

– Vigyázz, fogd meg.

Egy pár pillanat alatt ismét egymás karjaiban voltak. Ölelkeztek, csókolóztak, mintha évek óta nem látták volna egymást. Ákos sírt örömeiben, Pali csitította:

– Ugyan, ne bolondozzál! Ne vess inkább velem, azt hiszem, ütött szabadulásunk órája.

– Hogy, hogy?

– A barlang, melyet jól, rosszul átkutattam, azt hiszem, összeköttetésben van az alagúttal, amelyen ide jöttünk. Úgy láttam, félig emberkéz munkája...

– Hát a medve?

– A becsületes állatot nem találtam. Erősen hiszem, hogy nem volt elég óvatos és belezuhant valami mélységbe, vagy megszorult valami szűk helyen s nem mozdulhat se ki, se be. Most könnyen beszélek róla, de az egész föld alatt vezető úton folytonosan tartottam tőle, hogy egyszerre csak szembe kerül velem. Bicskám és fatőröm folyton-folyvást előttem kutatott a sötétben, hogy ha megtalálom, ne legyen módja egyet is többet morognia. Amint a barlang szádáján bevilágítottam, bizonyos voltam benne, hogy valami nagy közelségben hozzám nem lehet. Egyetlen, szűk, de embermagasságnyi, úgy látszik, egykor emberjárta, szűk utcára találtam. Ebben mentem előre, előre. Fél óra hosszat tarthattott ez az út, amíg egyszerre kiszélesedett és három még szűkebb, még kisebb út nyílt belőle. Benéztem mindegyikbe s azt választottam, mely nyugatra nyílt. Ezen haladtam aztán előre egészen addig, amíg egyszerre egy fal állta utamat. A falon semmi különöst nem találtam, mindössze egy négyszögű kis, alig egy-két lábnyi simára csiszolt márványkövet, melyen török betűkkel valami írás áll. Megkopogtattam a falat és tompa hangot adott, tehát túlhan ürességnek kell lenni. Ürességnek, napvilágnak, talán – szabadságnak.

Elmélyedve, mind a ketten azon gondolkoztak, mi módon is lehetne azt a falat ott bezúzni.

Arra való szerszámaik nem igen voltak, mert nem lehetett arra valónak nevezni azt az egynéhány kőkalapácsot, melyet régebben, egy kis barlangban találtak. No hát megpróbálják ezekkel. A türelem rózsát terem és a kőkalapácsokkal végre csak beverik a kőfalat is. Csak türelem, türelem, ezzel csudákat lehet mívelni. Pali olvasott arról a rabról, amelyik pókokat szelídített meg börtönében és patkányokkal barátkozott.

Két hét alatt a két fiú szorgalmas és nehéz munkáját siker koronázta; a fal beomlott és ők beléptek egy nagy, fényes terembe.

Fényes volt, nagy volt, fényesebb és nagyobb, mint amilyent emberkéz készített valaha.

A félkör alakban hajló padmalyról hatalmas, csillogó lámpások lógtak le. Olyan nagyok és cifrák, mint amilyenek némely fővárosi színházban láthatók. Csillogtak ezek a lámpások, pedig nem voltak kristályból valók, csak cseppkőből. Úgy villogtak, ragyogtak, hogy káprázott belé a szemük. És amikor oldalt tekintettek: ott meg templomi szószékek emelkedtek, ékesen, magasan, szintén cseppkőből. Maga a föld is, mintha e fajta kővel lett volna kipallózva; szép volt, szép, de nem valami kényelmes. Minduntalan megbotlottak valami nagy, cifra kővirágban.

A barlangteremben kellemes meleg volt, pedig valamelyik sarkában „búvó” patak hűs vize bugyogott fölfelé. Egy pár lépésen át tartott a patakocska és hirtelen eltűnt óriási kőliliumok között.

– Hol vannak a denevérek, hol a baglyok? – tudakolta Ákos.

Nagyon világos és kényelmes volt az efféle barlanglakóknak ez a hely. Vidámabb, kedvesebb madarak jártak erre.

– Ni, szirti fecske! – kiáltotta el magát Pali.

Csakugyan kedves madárka volt, mely elsuhant fölöttük és egyenesen fölszállt egy szószékre. Úgy megcsicsergett! Oh, be szépen dicsérte a jó Istent! De micsoda fekete, különös kövön is ült meg?

Fölmásztak megnézni a különös követ, hát látták, hogy az egy ódon, megfeketedett, összeszáradt, de mégis ép biblia.

Egy feketekötésű öreg biblia, melyet okvetlenül ember hozott ide. De vajon ki és mikor feledhette itt a drága könyvet, melynek úgy megörültek, mintha elő, kedves jó emberekkel találkoztak volna.

Fölütték első lapját és azon latin szóval írva találták: Pécsi Simon tulajdona 16...

– Kétszáz esztendőös könyv! Kétszáz esztendeje hagyta valaki itten! – kiáltott föllelkesedve Pál.

Mindkettőjüket nagyon meghatotta ez a felfedezés. Olvastak a könyvből, az beszélt hozzájuk ismerős, régi dolgokról. Szinte elkábultak a kedves betűktől, pedig azok hidegen sorakoztak egymás mellé. Igen ám, de az egymás mellé sorakozó betűkből értelmes szavak és a szavakból mondatok lettek. A mondatokból pedig megértették, mi történt sok, sok idővel ennek előtte. Most látták csak, milyen nagy a kicsiny betű hatalma.

Pali mélyen elgondolkodott, kezében tartván a könyvet és nézegetvén a Pécsi Simon írását. És egyszerre megvilágosodott emlékezete, fölkiáltott:

– Te, Ákos, tudom már, hol vagyunk.

– Hol?

– Erdély valamelyik völgyében.

- Honnan gondolod?
 - Ebből a könyvből, erről a névről.
 - Ki volt az a Pécsi Simon?
 - Hát nem emlékszel már? Olvastuk az én nagy történelmemből, hogy micsoda híres, első ember volt annak idejében Erdélyországban.
 - Hát hogyan került volna ide, ebbe a barlangba?
 - Úgy, hogy Pécsi Simon olyan ember volt, aki keresztény létére nem a vasárnapot ülte meg ünnepnek, hanem a szombatot. Már pedig az ilyen embereket üldözte a fejedelem, hát azok barlangokba, elhagyatott templomokba, romok közé vagy föld alá gyülekezének szombatot dicsérni, bibliát olvasni. Mindez pedig csak a Királyhágón túl volt, hát ahol a „főszombatos” a bibliáját ott feledte, ott bizonyosan Erdélyország van már. Különben lehet, hogy rosszul okoskodom, ámbátor nekem úgy tetszik, jó nyomon járok. Hiszen azt se tudjuk, meddig időztünk a kazamátában. Lehet, hogy két napon át is kúsztunk előre, és a napot nem tudtuk megkülönböztetni az éjszakától. Két nap alatt pedig a rendes úton is el lehet jutni Erdélybe, hát még a föld alatt vezető, titkos rövid úton.
 - De én – veté közbe Ákos – azt nem értem, hogyan maradt itt a Pécsi Simon bibliája!
 - Bohó! Hát könnyen. A fejedelem katonái ráütöttek a szombatot dicsérőkre, azok menekültek arra, amerre tudtak és így a nagy sietségben maradt itt a szent könyv.
 - Az bizony lehet! – mondá Ákos. De mindjárt nyomban volt kérdezni valója: – Vajon merre menekülhettek?
 - Azt is megtudhatjuk vagy kitalálhatjuk. Gyerünk, nézzünk szét, nincs-e a teremből többféle kijárat?
- Nem sokáig kellett keresgélniük: kettőre is találtak. Az egyik szűk volt, csak hasmánt lehetett volna kikutatni, de a másik, a délről nyíló üreg olyan magas volt, mint egy alacsonyabb fajta folyosó. Homályos volt ugyan mindjárt az elején, beljebb pedig sötét, de azért egész bátran bandukolhattak benne előre. De csak egy negyed óráig, mert ott hirtelen két nagy vasas láda zárta el előlük az utat.
- Mi van ezekben a ládáknak? Hej, jó volna megtudni, de honnan hozzanak ide lakost, aki kinyitja?
- Talán nincs is bezárva. Ma szép szerencsénk van úgyis, kísérsük meg, hátha könnyen nyílik – mondá Pali.
- Csakugyan nyitva volt mind a kettő és nem nagy erőfeszítéssel hozzá fértek tartalmához. Pali belemarkolt az egyikbe, hát valami száraz, szemcsés, a sötétben egy kissé villogó por maradt a kezében.
- Vajon mi lehet ez? Bandi legyen, ha nem puskapor!
 - No, én meg puskát adok a porhoz! – szólta Ákos és a másik ládából fegyvert húzott kifelé.
 - Ez csak az igazi szerencse! – szólta Pali, ki apjával már nem egyszer vadászott – most már nem félünk se rossz embertől, se vadállattól. Húst is eszünk, csak golyóbist is találunk és jó legyen ez a temérdek puskapor, mely elég volna egy armádiának!
- Találtak golyóbist is sokfélét, fegyvert is vagy húszat, hát vígan másztak kifelé. A boccsal nem találkoztak útközben sehol és az jó szerencséje is volt a bocsnak.

XXIII.

A fegyvereket kitisztogatták a rozsdától és megpróbálták a puskaport. Száraz volt az még, jól fogott tüzet, pedig ki tudja, hány esztendeje feküdhettek már ott, az igaz, hogy száraz barlangban. Vajon kik vihették oda? Akárki tette, jól cselekedte, gondolták magukban.

Lassanként biztos helyre, száraz helyre hordták a puskaport is, ami nem volt valami könnyű munka, mert egy mázsánál is többet nyomott az. A fegyvereket a házban helyezték el, környöskörül aggatván a falakat, mint a kaszárnyákban szokták.

Találtak egy kardot is, széles pengéjű, nehéz huszárkardot, azt kiélesítették a kövön és kinevezték konyhakésnek, baltának, fűrésznek, szóval ráruházták mind ama szerszámok tisztét, amelyek háztartásukból hiányoztak.

Nagy szolgálatokat tett most nekik ez a soknevű szerszám, mert elkövetkezett annak az ideje, hogy lakásuk megerősítéséről és téli kamaráról gondoskodjanak.

Rovásos naptárjuk szerint szeptember végén jártak és a zöldszínű völgy aranyos-vörösre változott. Megjött a dér, durva arcát odanyomkodta a növények gyöngéd képéhez és azok menten megvörösödtek tőle. A fenyveket kivéve, piroslott minden fa, különösen a gyümölcsöt termők, melyeknek ritka lombjai közül alma, körte, naspolya és őszi-barack aranyos színe ragyogott. Gyermekek nagyságú birsalmák, almányi szilvák potyogtak a földre minduntalan.

Csak rövid emlékezetű mandulafák tévesztették el a kalendáriumot, feledkeztek meg arról, hogy most lombok hullatása, őszi idő, álom következik; kapták magukat, újra kivirítottak és rózsás-fehér viráguk illattal töltötte be az egész völgyet.

A fiúkat nem szédítette el a jó illat, megbámulták a másodvirágzást és téli elemózsia gyűjtéséhez fogtak.

Legelőször is megszedték a gyümölcsfákat, a téli körte és a későn érő naspolya kivételével. Aztán egy kisebb, száraz sziklabarlangot kerestek és abba valósággal befalazták a friss gyümölcs egy részét. A szilvatermést meg az almaszüret eredményének egy részét megaszalták, tudniillik kitették szárítani a napra és mindaddig otthagyták, míg a nap ki nem szítta belőlük a friss nedvet.

Aztán a soknevű szerszám segédelmével padlást csináltak házikójukra és abba hordták föl az aszalt gyümölcsöt.

Pali úgy számított, hogy ha késő tavaszig sem ütne szabadulásuk órája, akkor sem hálnak itt éhen, még ha az összehordott gyümölcsön kívül egyéb eledelük nem is akad, ha a tó befagy is és nem férnek hozzá a rákokhoz sem. Még akkor sem, ha ama reménységük, hogy húsételt is szerezhetnek, csalóka reménységnek bizonyul.

Aggódásuk, előrelátásuk okos volt, ámbátor ezúttal nem vala rá szükség. A Pali első vadászatai ugyan nem jártak sikerrel, de október havában állandóan kedvezett neki a szerencse. Nagyon sok vadmadarat lőtt és a völgy északi részében, a sziklafal mentén, tóparton rátalált egy megsebesült zergére.

A kedves, szép állatnak a hátsó lábai voltak megsebesítve, mégpedig félreismerhetetlenül seréttel és így vértócsában ülve, kénytelen volt bevárni Palit, aki elébb rá akart lőni,

de szerencsére hamar észrevette, hogy a szegény állat úgyszemint menekülhet előle. Olyan szelíden, szomorúan nézett rá, mintha csak azt akarta volna mondani:

„Bántottak, meglóttek, ládd-e?”

„De hát ki bántotta, ki lótte meg a zergét?...” tanakodott magában Pali, míg az állat sebesült lábait kötötte be keserű lapulevéllal.

Széjjelnézett. Köröskörül embernek semmi nyoma. Talán valahol a sűrűben rejtezik, Pali elkiáltotta magát:

– Ki jár itt? Feleljen!

A szikla visszaverte hangját, az felelt, csak az volt itt.

Pali feléje fordult, hátha arról fedez föl valami nyomot. Nem kellett sokáig keresgél-
nie. Láta, hogy a sziklafal egy helyütt, a csúcsától a lábáig véres. A zerge bizonyára a sziklatetőről zuhant alá, megvérezvén esése közben a kiálló darabokat.

Tehát a tetőn túl emberek vannak, azok lótték meg, azok előtt menekült a zerge is erre-
felé, ahová a vadász vagy a vadászok nem követhették.

Miért nem követhették a vadászok a zergét? Mert a sziklaút ott annyira vad, járhatat-
lan lehet, hogy az állatok legügyesebbje, a zerge sem tud menekülni rajta. Felelte a maga
kérdésére maga a kis Szíhalmi és megsimogatván beteg kis rabját, így szólt:

– Zergécském, kis állatocskám! Ha te most beszélni tudnál.

Ha beszélni tudott volna! Elmondhatna neki most mindent, hol is vannak tulajdon-
képpen, miféle nép lakja ezt a környéket, messze van-e innen, távol esik-e az ő szülőföld-
je?

De hát a zerge nem tudott beszélni, csak néma szóval, a szeme beszédével szólott hoz-
zá:

– Ugye, nem bántasz? Nem vétesz ellenem, ugye? Elhagyatott beteg, szerencsétlen
vagyok, védj meg inkább!

Pali forrásvizet hozott a kalapjában, megitta betegét és hangos szóval vigasztalta:

– Ne félj, nem lesz bántódásod. Hazaviszlek, megettetlek, van nekem otthon egy kis
barátom, friss füvet, kövéret, illatosat hoz neked a rétről.

Nagy fáradsággal ugyan, de mégis csak hazacipelte Pali a rabul ejtett szép állatot. Bez-
zeg volt öröme Ákosnak, legelőször is az jutott eszébe:

– No, végre vadhúst is fogunk enni.

– Ebbe ugyan nem vásik a te fogad! – mondá egy kicsit bosszúsan Pál.

Hamarosan egy kis istállót rögtönöztek a zergének, ott gyógyították, ott etetgették.
Ákos is nagyon megszerette, dehogyan kívánta vérének venni.

Egy hét alatt tökéletesen meggyógyult a beteg. Olyanokat ugrott, majd kiugrott az
istállóból. Nem nézett már olyan szomorúan, újra a sziklákon óhajtott volna ugrálni. El-
feledte a régi dolgot. Egy éjszaka meg is akart szökni, de Pali észrevette:

– Hohó, zergécském, hát a hála? Már te csak itt maradsz velünk, amíg mi itt mara-
dunk.

Ott is maradt és bár megszelídíteniük nem sikerült, erkölcsre még sem maradt
egészen vad, szíves örömet eljászott, elévődött a vén hollóval, ha ez éppen ráért és nem
volt rossz kedve.

XXIV.

Izgatottan, bizony egy kis félsszel várták az igazi hideg időjárást. Hogyan fognak ki-telelni? Sokat gondolkoztak ezen a kérdésen.

Nyári ruhájuk elrongyolódott. Testi ruhájuk tehát nem felelt meg a következő évszaknak.

Ágyneműjük sem bízatta őket valami nagy melegséggel. Csak moha volt, igaz, hogy mindenféle moha, puha is, kemény is, zöld is, sárga is. Takarójuk éppenséggel nem volt eddig, de most már alighanem szükség volna rája. Kínos keservesen készítettek is kettőt nádból. Nádpálcikákat kötözték össze és annak tetejére mohát erősítettek jól, rosszul, de vastagon. Bizonyos, hogy nem fagynak meg alatta, különösen, ha erősen fűtenek nappal.

Volt itt annyi tüzelő fa, hogy akár egész Budapest szegényeit el lehetett volna látni belőle.

Amiben tökéletes hiányosságot szenvedtek, az a gyertya volt. Sehogy sem tudtak rájönni, a gyertyamártás mesterségére. Annak aztán nagyon megörültek, amikor fölfelezték, hogy a fenyőfák vékony gallyai elég tűrhetően, rendesen világítanak. A kard segítségével csináltak vagy ezer darab ilyen fagyertyát.

Nagyban készültek a tél elébe. Sietniük is kellett, mert mind rövidebbek lettek a napok, a völgybe olykor besurranó szél mind fagyosabb, az ég mind szürkébb. A fák és növények is lassanként aludni tértek. Az ágak, a bokrok levetették ruhájukat és mez nélkül vártak téli takarójukra, a jó puha pihére, a hóra.

– Én már nem is bánám, ha esnék! – szólt Pali barátjához, akit egészen elszomorított ez az idő.

– Máskor én is úgy örültem neki, de most félek tőle! – felelte Ákos.

– Félni. Balga beszéd. Hogy szabad félni akármitől is? Aztán éppen a kedves, drága hótól.

– Nem tudom, mit szeretsz rajta olyan nagyon! – mondá a kis Viparina s majd ajkát biggyesztve kérde: – Vajon mi hasznunkra van az a hó?

– Mi hasznunkra? Hát te csak azt szereted, ami a te hasznodra van? No, ez ugyan szép dolog.

Pali oktatni kezdte a kisebbiket, míg az ríva nem fakadt, hogy ő milyen rossz, haszontalan gyerek. Utóvégre is az oktató vigasztalta a tanítványt:

– Nem baj, majd megtanulod ezeket, nem vagy te olyan rossz fiú. Ha az volnál, nem is pazarolnám rád a szót...

Akár szerették, akár nem szerették a havat, megjött az mégis. November hónap valamelyik utolsó napján hullott le először a szép fehér hó...

Két nap, két éjjel esett folytonosan. A fiúk az ajtó küszöbén ülve, tűznél melegedve nézték. Most már örvendett neki Ákos is, hisz olyan kedves, szép volt mindez. Az egész völgyön szelídség, nyugalom, álmoság lett úrrá. Pusztán a naptárt eltévesztő mandulafák békétlenkedtek és a hó alól kidugdosták rózsaszínű virágaikat.

Hogy megállt a hóesés, nagyon szép, napfényes, de jó hideg idő következett. Ákosnak nem akaródzott kimenni. Pál azonban maradni nem tudott, fölbuzgott benne a vadász-vér.

Egy régi módi, kovás puskát vállára vetett és naphosszat is bújta a völgy erdőségeit és az nem volt előtte olyan rejtelmes többé, mint ezelőtt. A nemrég sötét sűrűségek szépen kitárták titkaikat és megmutogatták neki: merre van a róka koma viskója, hol bújlik a tapsifüles nyúl, merre tért aludni az öreg mogorva borz.

Mint régi időkben kísérték kitanított, gyors szárnyú vadászsólymok az úrfiakat, úgy kísérte Pált téli cserkészéseiben a vén, lomha, de néha különösen eszes holló. A lövés durranásától félt ugyan kezdetben, de később, amikor látta, hogy neki nem, csakis egy vigyázatlan nyúlnak vagy elbizakodott rókának esik baja, hát föl se vette, sőt később meg is szerette. És ha nem jött kapóra semmiféle vad és Pali szünetelt, még nógatta is, csipkedvén a lábát.

A vízi vadászatokról sem maradt el, mikor ezeket próbálgatta a kis vadász a csudálatosképpen jég nélkül maradt tavon. Lassan-lassan a gazda is, a szárnyas vadászinás is egészen beletanultak ebbe a mesterségbe és ritkán tértek haza zsákmány nélkül.

Ákos meg a szakácságban szerzett ügyességet. Saját találmányú pecsenyeforgatón sütötte a húst és csak azt sajnálta, hogy tésztát nem lehetett csinálni nyúlpecsenyéből.

Nagyobb fajta vadat, szerencsére, nem láttak egész december havában. Néha estendően, vacsorájuknál ülve, hallották ugyan a vacsorakereső farkasok üvöltését, de nem tudták kivenni, hogy a völgy melyik részéből vagy azon túl hallatszik-e? Különben se törődtek vele sokat, házikójuk elég biztosságot szerzett nekik és a fenyőfa vessző világánál úgy érezték magukat, mint valami városi szobában szelíd téli estén.

Felkuporodtak ágyukra és amíg az ajtóban ropogott az örökösen égő zsarátnok: olvastak a Pécsi Simon bibliájából. Egy-egy fejezetet elolvastak tízszer is, úgy, hogy betéve is tudták már egyes részeit.

Így telt el december hónap és így a karácsonyi ünnep.

Nem állított nekik karácsonyfát senki, hanem mégis ott állott előttük egy egész karácsonyfaerdő: a fenyves.

Pali nem tudta kiszámítani: micsoda napra esik karácsony, hát szabadon választott két decemberi napon ünnepelték. Az ünnep pedig abból állott, hogy nem mozdultak ki a házból és egész napon át beszélgettek egymással.

Sok beszélőnivalójuk nem volt. Annyira összeszoktak már, úgy ismerték már egymást hosszas és folytonos együttélés után. Úgyszólván, az egymás gondolatait is tudták már.

Leginkább a szabadulás lehetőségéről, a menekülés terveiről volt szó közöttük. Ezenkívül sokat okoskodtak azon is, hogy itten való életüket mennél kellemesebbé és biztosabbá tegyék. Okosságuk, buzgalomuk, munkaszeretetük teremtett is nekik elég kényelmes otthont és ha nem is nagyon bőséges, de elég kellemes életet. Ám azt semmiféle buzgalommal nem tudták kieszelni, hogy a hajuk rövidebb legyen. Úgy megnőtt az itt tartózkodásuk alatt, hogy valósággal be lehetett volna fonni, mint a lányokét. Mennél gazdagabb volt a hajuk, annál fogyatékosabb volt a ruhájuk, ámbar a csinosságra itt is sokat adó Pali minden módon arra törekedett, hogy ezen a bajon segítsen. A huszárkard segítségével szabott is két gallért rókabőrökből. Ő maga vadász-kacagányt is viselt, mint az Árpádkorabeli ősök.

Furán volt öltözve, az igaz, különösen, amikor vadászni járt oda, de barátján kívül csupán az öreg holló bámulhatta meg. A nyughatatlan fekete madár, akivel Pali külö-

nösen szeretett lenni, olya annyira, hogy a kedvéért egy nagyon is kellemetlen decemberi napon is elment bújni a havas erdőt. A hollónak nagy kedve volt ezen a napon. Szállt is, amit az utolsó időben nem cselekedett szívesen. És amikor odaértek, ahol a sziklatömb alatt a beteg zergét találták meg egykor, valósággal táncolt, sőt vén létére bukfencet is hányt az öles hóban.

De egyszerre, mintha csak sürgős dolga támadt volna, fogta magát és egy pár száz lépésnyire a szikla lábához szállott és onnan káromgott Pali felé, mintha hívta volna.

Pali odasietett és nagy rémülettel, de egyszerre nagy örömmel látta, hogy a holló egy emberi alak fölött káromg. Odalépett a havon elterült emberhez és megdöbbenve látta, hogy szeme le van csukva, arca sárga egészen, körülötte vértócsa, tán lezuhant a sziklatetőről és meghalt.

Szánalommal és szomorúsággal hajolt le Pali föléje és ruhájáról látta, hogy amíg élt, oláh lehetett. Egy szegény oláh kecskevadász, aki eltévedt vagy menekült valami veszedelem elől és megbotolván, lezuhant ide, az iszonyú mélységbe.

Könnyes szemmel vizsgálgatta Pali a halott tagjait. Hátha valami életet fedezne föl benne, föltépte mellén bekecsét és némi irtózáttal ugyan, mellén hallgatódzott.

– A szíve ver még! – kiáltott föl hangosan és örömeiben az ő szíve ugyancsak elkezdett dobogni.

Hóval kezdte dörzsölni a szerencsétlenül járt embert és az lassan-lassan magához tért, kinyitotta szemét, föllélegzett, majd tagjait próbálgatta: nem törtek-e el?

– Ki vagy, mi történt veled? – kiáltotta rá Szíhalmi Pál, de az oláh csak nyöszörgéssel felelt.

És addig nyöszörgött, próbálgatta karját, lábát, amíg egyszerre csak felugrott, ill' a berek, nádak-erek, fogta magát és a puskás, nagyhajú, torzonborz fiú elől az erdő felé menekült.

Pali ebben a pillanatban emlékezett a Robinson vad emberére, Péntekre és így szólt magában:

– Nem szabadulsz előlem olyan könnyen, Péntek!

Ijesztgetésképpen nyomban ráfogta a vissza-visszafelé tekintető menekülőre fegyverét:

– Megállj, mert lelőlek!

A szakállas férfi térdre rogyott, összetette két kezét és siralmas hangon, oláhu esdekelt:

– Kegyelem, kegyelem, méltóságos úr!

– Gyere ide! – szólt Pali magyarul, amit az oláh nem értett.

Ismételte hát neki latin nyelven, ami az oláhok nyelvével rokonságban van és az oláh mindjárt megértette. Odament hozzá, kegyelmes úrnak nevezte, csókolni akarta a kezét, a lábát, a ruháját. Pali nem engedte meg, hanem fölszólította, hogy jöjjön vele haza, ott ad neki ételt, italt és biztosította, nem lesz bántódása. Mindezeket részint latin szóval, részint néma jelekkel, kézmozdulatokkal mondotta el neki. Mindent megértett és hálásan vigyorgott Palira.

Ákos éppen egy nyúl földarabolásával volt elfoglalva, amikor barátja a vendéggel vagy fogollyal, az ő Péntekjükkal megérkezett. Nem akart hinni a szemének, megtörülte,

nem káprázik-e? Nem káprázott, egy beszélő, élő ember jött felé, egy alázatos, engedelmes, egészen megzavart oláh, aki megijedt tőle is, mégis hozzáfutott, hogy kezet csókoljon neki.

Pali elbeszélte, mint találták meg a hollóval együtt az oláh Pénteket, aki Juonnak nevezte magát. De ők megmaradtak a kedves elbeszélésből ismert Péntek név mellett, hiába mondogatta a kecskevadász egyre: Juon Stán Harhula!

– Harhula a nagyapád! – mondá Pali tréfásan. – A te neved Péntek, tanuld meg, azt mondom.

– Penteku, Penteku! – ismételte vigyorogva Juon.

Jól befalatozott aztán a pompás nyúlporköltből, megjött a kedve, kinyílt a szája és szavakkal, jelekkel megmagyarázta: ki ő és merre van a hazája?

XXV.

Csakugyan szegény kecskepásztor volt kecskenyáj nélkül. Volt neki szép nagy mekegő, szakállas, vidám kecskenyája, de elvették, megették.

– Kik? – kérde Pál.

Juon magyarázgatta, hogy kicsodák, de a fiúk csak nagy nehezen értették meg.

– A katonák? – kérdezték tőle.

Az oláh igent intett a fejével.

– Miféle katonák? – folytatta Pali magyarul is, latinul is, kézbeszéddel is szólván.

– Kossuthului, Kossuthului!

Megint csak nem értették, megint csak gondolkodniuk kellett ezen az egy szavon is, amíg valamelyikük kisütötte, hogy a híres Kossuthról, a lángelkű magyarról, Magyarország legnagyobb szónokáról beszél Juon itt össze-vissza mindenfélét. Hogyan volnának Kossuthnak katonái, hisz az csak egyszerű polgár, nagyszerű beszédeket tart, az igaz, ők is hallották Egerben...

De hátha történt azóta valami, amióta ők itt élnek, távol a világtól? Vajon mi történhetett?

– Betört a török, a német, a muszka? Háborúság van az országban? – töprengettek rajta.

Péntekjüktől egyszerre nem tudtak többet kivenni, mint hogy ott künn harc és háború van, verekednek a magyarok az ellenséggel és hogy az oláh nemzetség is az ellenséggel tart, de ő, mint már Juon, nem, a világerő sem!

– Szeretem is, hogy így van! – mondá neki Pali keményen is, szívesen is.

Ma még úgyszólván vendégük volt az atyafi, jól kellett bánniuk vele. Szívesen is látták, meg is traktálták és Pali átengedte neki éjszakára ágyát, ő maga meg Ákoshoz húzódott.

Egész éjjel egy pillanatra se jött álom szemére, annyira foglalkozatta, izgatta a kecskevadász elbeszélése a nagy harcról, ami a fejük fölött dúl. Vajon kiszabadult-e már a rab-ságból édes jó apja? Vajon ott van-e a magyar hadseregben? Merre jár most, hol villogtatja vitézi kardját, mert ha él: bizonyára villogtatja vitézül! Nyitott szemmel, álmatlanul álmodozott és látta, hallotta nagy csaták tüzét, zúgását. Látta: mily szépen leng a világ

legszebb zászlója, háromszínű, nemzetiszín zászlónk! Várfokon, szuronyerdőben, füstlő romokon, fújó paripák és holttestek fölött, mindenütt csak ez a zászló lobog.

Juont szolgálatakba fogadták és megértették vele, milyen állapotban vannak itt, hogy innen bajos a kimenetel. Juon ugyancsak kötötte az ebet a karóhoz, hogy ő így meg úgy talál innen ki utat, de bizony nem talált. Hanem azt meg tudta mondani, hol vannak.

Hát csakugyan Erdély egy mély sziklavölgyében voltak, egy hozzáférhetetlen helyen, mely felülről őserdőnek látszik, ámbar a néphagyomány másnak tartja.

Török basa bűvös kertjének, melyet évszázakkal ezelőtt ültetett egy Kücsük nevű dús-gazdag muzulmán. Törökök mindenható urának, a fényes paradishnak szerencsétlen öccse, kit bátyjának haragja üldözött az egész világon át. Mint az árnyék, úgy járt a szegény basával ez a rettenetes harag, mindenütt elérte, mindenholnan kizavarta, amíg rá nem talált erre a rejtett, hozzáférhetetlen, csudálatos helyre. Itt aztán elfogyott az árnyék, elszállt az örökös félelem a basa lelkéből. Paradicsommá varázsolta át a sziklaodút, palotát épített, családot alapított benne, boldog lett, vidám lett, most is él, ha meg nem halt!

De bizony meghalt. És hamvai talán ott nyugosznak a homokgúla alatt, ahol a három ciprus és az a turbános kő áll. A fiúk csak most méltatták először igazán figyelmükre ezt az emléket. Mondogatták is egymásnak:

- Annak a népmondának csakugyan igaza lehet.
- De vajon ki temette el innen a legutolsó embert? – kérdezte mintegy magától Ákos.
- Még életében elmenekülhetett azon a kazamátán, melyen mi tévedtünk ide! – felelte Pali.

De nemigen érdekelte őket többé a völgy, még a zergét is szabadon eresztette Pali, mondván:

- Menj, kis barátunk, légy te is szabad!

Úgy érezték, hogy ütött szabadulásuk órája. A Juon félig-meddig megértett beszéde egészen föllelkesítette őket, elvette minden nyugalmukat. Különösen Szihalmi Pál volt izgatott, minduntalan hallgatódzott a sziklafalakon és egészen boldog volt, ha meghallotta az ágyúszót.

Mert ugyancsak ágyúztak körülöttük.

Ki, kire? Azt nem tudták. A kecskepásztor beszédéből csak az volt bizonyos, hogy harcban áll az egész magyarság, az iskolák be vannak zárva, a nagyobb diákok és tanáraik fölcsaptak katonának. Anya nem félti gyermekét a veszedelemtől, hanem küldi a csatába; feleség férjétől, ara vőlegényétől könny nélkül búcsúzik, pedig azt sem tudja: látja-e még viszont?

Feltámadt a nemzet, kiütött a szabadságharc. Nem tudták a fiúk, de megérezték mégis és nem bírtak magukkal többé. Nem volt se álmuk, se étvágyuk, még egymással beszélgetni se tudtak.

Ott hallgatództak mindegyre a sziklafal mellett, vagy ölükben nyugtatott kézzel hallgatagon bámultak maguk elé hogy szabaduljanak innen, azon gondolkoztak mind a ketten. De hiába semmit se tudtak kitalálni. Egészen belekábultak a tervelgetésbe és az összes házi gondokat a megszelídült Juonra bízta.

Palinak hetekig szavát se lehetett venni, hanem egyszerre, hirtelen megjött a jó kedve.

Észrevette, hogy egy darabon elvonult a hó a sziklafalról és ami nem is ritka eset, egy jó hosszú, mély tágas nyílást repesztett rajta. Napokig elnézegette, vizsgálgatta ezt a hasadékot, amíg egy gondolat megérett a fejében.

Elhatározta, hogy úgy cselekszik, mint ahogy a vasútépítésnél látta: puskaporral fölrobbantja a sziklát és az így megnyílt kapun át szabadul meg társával együtt.

XXVI.

Négy álló napig tartott, míg Ákos és Juon segedelmével teletömte puskaporral a hasadékokat. Azok nem tudták: mi végre történik mindez és Pál nem is igen magyarázgatott nekik. Tervét titkolta barátja előtt is, hogy félelemmel ne töltsse el. Elég izgalomban élt ő maga úgysis. Teljességgel nem volt bizonyos abban, hogy tervével célt ér. És ha a sziklafal szétrobbantása sikerül is: vajon nem fizet-e életével társainak megszabadulásáért? Nem sújtják-e agyon a szerterobbanó kőszilánkok?

Minden erejéből azon igyekezett, hogy ez ne történhessék meg és több darabból mintegy húsz öl hosszúságú nádpálcát illesztett össze. A válságos pillanatban annak egyik végére tüzes üszköt szorít és hirtelen a hasadék puskaporához érteti. Alig érteti oda, mekül az ellenkező irányban.

Szerdai napon, napkeltekor, kezében a húsz öles kanóccal és egy égő fadarabbal a puskaporos sziklához surrant.

Még egy kissé sötétes volt itten, hanem keleten már bíborpírban égtek a zúzmarás, hóvirágoktól roskadozó fák.

Szihalmi Pál nem nézett többé hátra, csak előre. Nem évődött többé tervén, hanem cselekedett.

...Iszonyatos zúgás harsogott végig a levegőn és elfojtott egy tompa sikoltást. Amikor a füstfelhő eloszlott, a kövek megálltak: a völgy nyitva, a sziklának csak a lába volt meg, a többi hitvány forgács...

A nagy tett végre volt hajtva, de elkövetője vérében feküdt, nem messze a sziklától.

Mikor a kis Viharina és az oláh Péntek lélekszakadva megérkeztek, már a megnyílt kapun át a robbanásra ide rohant honvéd tüzéreket találták a vérző test körül. A dicső szabadságharc dicsőséges katonáit, élükön az ezredes, a kiszabadult rab: Szihalmi Gábor.

Az ezredes lehajolt a megsebesült gyermek fölé és amint megpillantotta annak arcát, örömeiben és ijedelmében szinte meginogott a lába. Beszéde pillanatokra elállott, amint lerogyott gyermekéhez. Majd fölocsúdván, kezét tördelve jajongott:

– Fiam, élsz-e, szólj, irgalmazz!

Szihalmi Pál kinyitotta végre szemét és az első pillanatban megismerte apját és olyan egyszerű dolognak tartotta, hogy itt van az. Felkapaszkodott hozzá, megölelte:

– Apám!

– Édes kis fiam! Élsz, nincs semmi bajod?

– Nincs semmi, csak egy-két szikladarab... egy kis parittyázás volt az egész...

A kis Viharina tapsolt, ugrált örömeiben.

– Él, él! – kiabálta a báméskodó katonák fülébe, egyenként, külön-külön.

Egyszerre csak meggyökerezett a lába egy öreg katona előtt.

Bizony az apja volt, az egyházi, mert az volt itt a dobos, az egész ezred dobosa.

A tisztek között is akadtak ismerősre: a latin tanárakra, aki szintén nagyon megörült nekik és menten elmondta az ezredes úrnak, hogy a fia és annak a barátja derék fiúk, ámbátor kicsapott diákok.

– Két héttel elutazásuk után – szólt egykori tanáruk – Potyoró bátya kivallotta, hogy ő volt a madár elvivője és ti ártatlanok vagytok. Az igazgató írt is utánatok, de nem találtak meg benneteket sehol... hol is ödöngöttetek?

Szíhalmi Gábor ezredes magához szorítván gyermekének a fejét, mosolygott és válaszolt helyette:

– Hát a szabolcsi kiskirálynál... Az ám, minduntalan ír rám az öreg, hol van az én fiam, előteremtsem, mert a kis Ildikó nem tudja elfeledni, egyre emlegeti... ha majd megnőnek, jók lesznek: egy párt akar belőlük csinálni. Helyes lesz ez, fiam.

Pali egy kissé elpirult, szégyenkezett egy kissé, de csakhamar lelkesedve szólt:

– Előbb azonban harcolni akarok a hazáért apámékkal, fölvesznek-e maguk közé?

– Hogyne, ezt a derék fiút! – kiáltották körülötte a katonák.

– Hát engem? – szólalt meg egyszerre a dobos mögül egy siralmas hang, az Ákosé.

– Te csöppség! – kiáltott rá az apja – hisz a földből se látszol ki, várj, amíg megnősz!

Barátja kedvéért fölvtették őt is, legalább ágyútisztogatónak. Piros kalpagot kaptak mindjárt mind a ketten.

Pihentek egyet s úgy mentek együtt vígan a csatába, a magyar szabadság oltalmára. Apa a fiával, tanár a tanítványával, mert így volt ez akkor, és ha szükség lenne rájuk újlag, így lenne megint.

(ÉNU, 1890. december 28. – 1891. június 28. között)